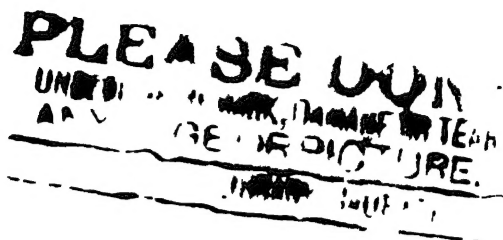

মোহনমালা

(বুৰঞ্জী মূলক নাটক)

শ্রীহৰাল চন্দ্ৰ বৰঠাকুৰ এম. এ, প্ৰণীত
যোৰহাট

১ম সংস্কৰণ

১৯৫২

বেচ ১৫০ আনা

প্ৰকাশক
ভট্টাচাৰ্য্য এজেন্সী
ডিব্ৰুগড়, অসম

মুদ্ৰাকৰ—ঔপক্ৰাশচন্দ্ৰ চৰকাৰ
কাৰ্য্যালয়নী মেচিন প্ৰেচ
৩২।১ শিৱনাৰায়ণ দাস লেন
কলিকতা—৬

উচৰ্গা

মোৰ পৰম'ব'ধ্য ৩পিতৃ দেৱতা য'জ্ঞা'ব'ম বৰঠাকুৰৰ
পবিত্ৰ স্মৃতিৰ উদ্দেশ্যে অভ্য'জন পুত্ৰৰ এই ভক্তি পুষ্পাঞ্জলি
অৰ্পণ কৰিলোঁ।

যে'বহ'ট
১৯৪২, ১লা মে

} আশীৰ্বাদ প্ৰাৰ্থী
"ভূলাল"

আগ কথা

‘মোহনমালা’ ১৯৩১ চনৰ দূৰ্গা পূজাৰ আগে আগে লিখি অটোৱা হয়। কিতাপখন লিখি উঠোতেই যোৰহাট নাট-মন্দিৰৰ নাট বহু সমিতিৰ হাতত পৰে। পূজাৰ অষ্টমীৰ দিনা যোৰহাট নাটমন্দিৰতেই এই নাটৰ প্ৰথম অভিনয় হয়। তাৰ পাছত বিভিন্ন ঠাইৰ নাটা সমিতিয়ে কেইবাবাৰো ইয়াৰ অভিনয় কৰে। কিতাপ ঘূৰি ফুৰোতে ইয়াৰ পাণ্ডুলিপিটোৱেই হৰাতি থাকে। অৱশেষত বহুত দিনৰ দুৰত উদ্ধাৰ কৰি আনি, পেলাই ধোৱাতেই আছিল। বৰঞ্জী মূলক নাটৰ অভাৱ দেখি ডিব্ৰুগড়ৰ ভট্টাচাৰ্য্য এজেক্সট্ৰীয়ে কিতাপখন প্ৰকাশ কৰিবলৈ গাত লয়। তাৰ বাবে তেওঁলোকক ধন্যবাদ জনালোঁ।

প্ৰথম অভিনয়ৰ পাছত এই নাটকৰ এটি ভাল সমালোচনা শ্ৰীযুত শশীচন্দ্ৰ বৰবৰুৱাই ‘দৈনিক বাতৰিত’ প্ৰকাশ কৰিছিল। তাৰ বাবে তেখেতক একইশ বছৰৰ পাছত হলেও আন্তৰিক ধন্যবাদ জনালোঁ।

নাটকৰ প্ৰথম অঙ্কৰ ৬ষ্ঠ দৃশ্যৰ গানটো (নাচনি পখিলিৰ বেছমী গা) কবি শ্ৰীমান আনন্দ চন্দ্ৰ বৰুৱাই লিখি দিয়া। গানটোৰ বাবে তেওঁক ধন্যবাদ জনালোঁ। ইতি।

১৯৩১ চনৰ দুৰ্গা পূজাৰ অষ্টমীৰ দিনা বাতি

যোৰহাট মাট-অন্ধিবত

মোহনমালাৰ প্ৰথম অভিনয়ত যি সকলে প্ৰধান প্ৰধান

চৰিত্ৰৰ ভাৱ লৈছিল।—

বাজেশ্বৰ সিংহ—ঐযুত আনন্দ চন্দ্ৰ বৰুৱা

লক্ষ্মী সিংহ— ” নবীন ফুকন

মোহনমালা— ” হৰিহৰ শৰ্মা

ভগী বুঢ়াগোঠাই—” মথুৰা নাথ বৰুৱা

হৰনাথ ফুকন— ” গোলোক চন্দ্ৰ খাউণ্ড

মুমলৌ বৰ গোঠাই—ঐযুত লোকনাথ ফুকন

কীৰ্ত্তিচন্দ্ৰ বৰবৰুৱা—বাজকুমাৰ ঐযুত নগেন্দ্ৰ নাৰায়ণ সিংহ

বৰৈ ছুৱলীয়া ফুকন—ঐযুত গণেশ চন্দ্ৰ গগৈ

বাম কৃষ্ণাই—ঐযুত পদ্মনাথ বৰ পূজাৰী

চহুভূজ— ” লোকনাথ শৰ্মা

বগা মৰাণ— ” ককণাধৰ বৰুৱা

নাহৰ — ” মিত্ৰদেৱ মহন্ত

বাঘৰ —ডাঃ কালিদাস বৰুৱা

বমাকান্ত —ঐযুত সুবেন শৰ্মা

বভিকান্ত — ” নন্দনাথ বৰুৱা

বমানন্দ (ন গোঁসাই)— ঐযুত হৰিৰাম বৰঠাকুৰ

ଜମବା— ଶ୍ରୀସୁତ ବିପିନ ଚନ୍ଦ୍ର ବକସା

ଅହଲ୍ୟା— " ନୈସିନ ଚନ୍ଦ୍ର ଅର୍ଯ୍ୟା

ଜଳିତା— " ଦର୍ପ ନାଥ ଅର୍ଯ୍ୟା

ବାଧା-କନ୍ଧିନୀ— ଶ୍ରୀସୁତ କେଶବ ଅର୍ଯ୍ୟା

ବାଉଳୀ — " ଶୁଣନାଥ ଫୁକନ

ପବିଚାଳନା — ଶ୍ରୀସୁତ ବିଷ୍ଣୁଚନ୍ଦ୍ର ବକସା

" ମୁଗିକାନ୍ତ ବବକଟକୌ

ମଞ୍ଜୁତ ପବିଚାଳନା — " କୀର୍ତ୍ତିନାଥ ବବଦଳେ

" କୁଳକମଳ ବକସା

" ଗୋପାଳ ଚନ୍ଦ୍ର ଅର୍ଯ୍ୟା

" ଦର୍ପନାଥ ଅର୍ଯ୍ୟା

ଝେଜ୍ ମ୍ୟାନେଜାବ— " ଗୋପାଳ ଚନ୍ଦ୍ର ଗୋସ୍ୱାମୀ

প্রথম অঙ্ক ।

১ম দৃষ্ট ।

(ঠাই—বড়পুৰ। বজাৰ ডাবুলী চ'ৰা। সময় :—সাঁজলগাব অলপ আগতে। বজা বাজেশ্বৰ সিংহ কীৰ্ত্তিচন্দ্ৰ বৰবৰুৱাৰে গৈতে কথা পাতি বহি থাকে।)

কীৰ্ত্তিচন্দ্ৰ—স্বৰ্গদেৱ ঈশ্বৰক আৰ্জি কেইবাদিনো গহীন যেন দেখিছোঁ, শৰীৰ অলপ বিষম নে কি ?

বাজেশ্বৰ—নহয়, শৰীৰ বিষম নহয়। বৰবৰুৱা, মোৰ আকৰ ভাগৰ লাগিছে। সুখ নাই, শান্তি নাই, কেৱল বাজনীতি—বাজনীতি ! যেন এই নীৰস বাজনীতিকে জীৱনৰ শ্ৰেষ্ঠ ব্ৰত বুলি লব লাগিব। বৰবৰুৱা ! পৃথিবীত যদি কোনোবা অসুখীয়া আছে—সি-এই বজা। মহাপাপৰ প্ৰায়শ্চিত্ত এই সিংহাসন ! তাকে পাবলৈ আকৌ বক্তৃতা, কিমান হিংসা, ঘেৰ, কিমান ষড়যন্ত্ৰ ! মুৰ্খ সিহঁত। মোক লাগে কি জানেনে ?

কীৰ্ত্তি—স্বৰ্গদেৱ ?

বাজেশ্বৰ—মোক লাগে সোঁ চৰাইটিৰ দৰে ঘূৰি ফুৰিবলৈ।
নীল আকাশৰ চক্ৰতাপৰ তলত নীৰলে তৰা লেখিবলৈ।

জুৰিটিৰ পাৰত বহি শিলৰ ওপৰত তাৰ চৌৰ ভাণ্ডৰ নৃত্য চাবলৈ। সাধাৰণ এটা মানুহ কিমান সুখী। তাইাতৰ সুখ দেখি মোৰ ঈৰ্ষা হয়। দিন নেযায়—বাতি ছুপুৱাই, এই দৈনিক ৰাজকাৰ্য্যৰ নীৰস তালিকা অনুসৰণ কৰি।

কীৰ্ত্তি—স্বৰ্গদেৱ ঈশ্বৰে এইবোৰ ভাবি চিন্তি মন অনুখীয়া কৰিছে যেন হে পাওঁ। মন কৰিলেই স্বৰ্গদেৱ ঈশ্বৰে সকলো কৰিব পাৰে।

ৰাজে—পাৰোঁতো, পাছে সময় ক'ত। আজি নগাৰ ৰণ কাইলৈ ডকলাৰ ৰণ, পৰহিলৈ বোলে আয়ুক ঠাইত মাৰি-মৰক। আক বন্ধা আছে ক'ত ?

কীৰ্ত্তি—বন্দীহঁত থাকোতেনো স্বৰ্গদেৱ ঈশ্বৰে সেইবোৰ ভাবিব লাগিছে কেলেই। স্বৰ্গদেৱ ঈশ্বৰে ফুটকে নেপোৱাকৈ আমি সকলো বিঘিনিৰ প্ৰতিকাৰ কৰিব পাৰোঁ। বুঢ়াগোষ্ঠাই ডাঙৰীয়াই নিজেই এই বোৰৰ উপায় কৰিব পাৰে। স্বৰ্গদেৱৰ কাণত নো তোলেহি কিয় ? টেঙৰ মানুহ নহয়, লেঠা লাগিলে নিজৰ গাতদোষ পৰে বুলি কথাই-অকথাই স্বৰ্গদেৱক আমনি কৰি থাকেহি।

ৰাজে—জীৱনটো কি কব পাৰেনে বৰবকৱা ?

কীৰ্ত্তি—স্বৰ্গদেৱ ঈশ্বৰ, জীৱনটো হল কিছুমান কামৰ সমষ্টি।

ৰাজে—ভুল কথা, জীৱনটো হল এটা সপোন।

কীৰ্ত্তি—ভেনেহলে সপোন যেনে মিছা, স্বৰ্গদেৱ জীৱনটোও ভেনেই মিছা।

বাজে—মিছাতো, সপোন দেখি থকা সময়ভোখৰ সকলো মঁচা,
 সাৰ পালেই মিছা। সেইদৰে মৰিলেই জীৱন মিছা। যেয়ে
 উপভোগ কৰিব পাৰে তাৰ কাৰণে জীৱনটো সু-স্বপ্ন; আৰু
 যেয়ে উপভোগ কৰিব নোৱাৰে তাৰ কাৰণে কু-স্বপ্ন।

কাঁহি—হঠতে হয় স্বৰ্গদেৱ, ই সপোন নহয় নো কি? আজি
 আছেঁ, কাইলৈ নাই।

বাজে—সপোন, সপোন—বুজিছে ববৰুৱা, ই এটা সপোন-এটা
 সজাতৰ সূচনা—এটা উচ্ছাসিত ভবঙ্গ। সেই কাৰণে
 যিমান পাৰে যিমান জীৱন উপভোগ কৰি লওক। কালি
 কি হৈছিল, কাইলৈ কি হব তাক ভাবি মূৰ ঘূৰোৱাৰ সন্ধান
 নাই। বৰ্তমান সময় আপোনাৰ হাতত, তাৰ সজব্যাৱহাৰ
 কৰক। (কন্স্তুক দুয়ো মনে মনে থাকে।)

কাঁহি—বন্দীৰ মনেৰে স্বৰ্গদেৱ ঈশ্বৰে গুৱাহাটীৰ কালৰ পৰা পাক
 এটা মাৰি অহা ভাল। কঠোৰ বাজকাৰ্য্যৰ অৱসাদ দূৰ হ'ব,
 মনটোও পাভল লাগিব।

বাজে—কোন আহ? (বাঘৰে আহি অঁঠু লয়হি।) বাঙ্গলীক
 ক অলপ সাজ বস্ত্ৰ লৈ আহক আৰু নটক নটৰে সৈতে
 আহিবলৈ ক। ববৰুৱা আপুনি ভালেই কৈছে এবাৰ ঘূৰি
 আহিব পাবিলে বেয়া নহয়। বাক আপুনি যো-যা কৰক।

কাঁহি—স্বৰ্গদেৱৰ আজ্ঞা পালে ঠায়ে ঠায়ে বাহৰ সাজিবলৈ বন্দীয়ে
 মানুহ লগাব পাৰে।

বাজে—বাক; বাহৰ সজাওক।

কীৰ্ত্তি—ভাল। স্বৰ্গদেৱ ঈশ্বৰে এতিয়া সঙ্গীত শুনি আমোদ
কৰক। বন্দী আহোঁহে।

বাজে—এবা আক আছেনো কি? এই মকভূমিৰ দৰে জীৱনত
সঙ্গীতেই একমাত্র মকভান। বাক, বিশেষ লেঠাত অহা
নাছিল যদি আপুনি বিদায় হওক।

কীৰ্ত্তি—লেঠা একো নাই। এনেয়ে স্বৰ্গদেৱ ঈশ্বৰৰ স্তুতিচৰণ দেখা
কৰি বা-বাতৰি লবলৈহে আহিছিলোঁ।

বাজে—বাক। (কীৰ্ত্তি চন্দ্রৰ প্ৰস্থান। নট আৰু নটীৰ
প্ৰবেশ। সকলোৱে আহি আঁঠু লয়হি আৰু সেৱা কৰে।)
নট, ইহঁতক এটা গীত গাবলৈ ক।

নট—স্বৰ্গদেৱ ঈশ্বৰ যি আজ্ঞা। গাইক; কালি শিকোৱা গীতটো
গা। (নটে বীণ বায় আৰু নটীবোৰে গায়। মাজে মাজে
বান্ধলীয়ে বজাক সাজ বস্ত্ৰ দিয়ে।)

(গীত)

আমি সখি আকাশৰ পৰী
কুৰোঁ বনে বনে ভ্ৰমি
কপত বহু দিওঁ সানি
বননি পোহৰ কৰি
অমৰাৱতীৰ সৌৰভ আনি
দিওঁহি ধৰাত ঢালি
সৰগৰ আমি অমিয়া ধাৰা
মৰতত দিওঁ সুধাৰ ধাৰা
যাওঁ পুহু উৰি জ্বৰি জ্বৰি
জুবুজো একো চতুৰালি।

বাজে—ভাল হৈছে।

নট—স্বর্গদের ঈশ্বর, এই কল্পিনী বোলা নটীজনীক সম্প্রতি এটা নাচ শিকাইছেন। স্বর্গদের ঈশ্বরবর অনুমতি পালে দেখুৱাব পাৰে।

বাজে—মোৰ আপত্তি নাই। (নটে বীণ বায় আৰু কল্পিনীয়ে এটা অভিনয় নৃত্য দেখুৱায়।) ভাল হৈছে। নট, মই বৰ সন্তোষ পালোঁ। কোন আছে? (বাঘৱৰ প্ৰবেশ) ভৰালী বন্ধৱাক ক, নট আৰু কল্পিনীক পাঁচোটা আৰু ইহঁতক একোটাকৈ সোণৰ মোহৰ দিয়ক। তহঁত এতিয়া যা।

(সকলোৰে প্ৰস্থান।)

২য় দৃশ্য।

(ঠাই—মালো পথাৰ। সময়—আবেলি। বমাকান্ত আৰু বাধাই কথা পাতি গোমাই আহে। বমাকান্তৰ হাতত খেজু কাঁড়।)

বাধা—ক'ত! মানুহ দেখোন এতিয়াও গোট খোৱা নাই। তোৰহে মুঠেই তং নাই। ইমান পৰে আৰু লহ পাট মান কাঁড় মাৰিব পাৰিলিহেঁতেন।

বমাকান্ত—আমি অলপ বৰ্গচোন, এতিয়াই মানুহ আহিব। যাক আই, তুমি ভিৰোতা মানুহ হৈ এনেদৰে কাঁড় মাৰিবলৈ আৰু ভৰোৱাল ঘূৰাবলৈ ক'ত শিকিলা?

বাধা—তোৰ ককাৰ ভাল পালি-সেনাপতি আছিল। তেওঁ
কাঁড়ীবোৰক শিকাওঁতে মই সদায় গৈ চাই থাকোঁগৈ, আৰু
পাহত অভ্যাস কৰোঁ। বাক সৌ চবাইটো (দূৰৰ গছৰ
আগলৈ দেখুৱাই।) এপাট কাঁড় মাৰি মাৰিব পাৰিব ?

ৰমা—(চাই) বহুত ওপৰত আছে কিন্তু, পাৰিব পাৰোঁ।

বাধা—যা বাক, অলপ ওচৰলৈ গৈ অভ্যাস কৰ। (ৰমাৰ
প্ৰস্থান) মনত পৰিছে আজি বহুত দিনৰ আগৈয়ে গণকে
কোৱা কথা। তেতিয়া তাৰ বয়স ছবছৰ। গণকে গাঁ
কৈছিল ; সি বোলে কুড়ি বছৰ বয়সত ৰাজ সিংহাসনত বহিব
লাগে।

(নাহৰৰ প্ৰবেশ ।)

নাহৰ—(ধেমালিৰ স্তৰেৰে ; কি পুতেকাৰ ৰাজ সিংহাসন লাভৰ
সপোন দেখিছাহি নে কি ? ৰমাই তাত কি কৰিছে ?

বাধা—সৌ চবাইটো মাৰিবলৈ পঠাইছোঁ।

নাহৰ—কিয় ?

বাধা—চাব খুজিছোঁ। তাৰ হাত কিমান ঠিক হৈছে।

নাহৰ—তুমি দেখিছো ৰাজ সিংহাসনৰ সপোন দেখি এতিয়া
বলীয়া হবা।

বাধা—ইমান দিনে গণকৰ সেই ভৱিষ্যত বাণী সকল হব পৰা
কোনো উপায় চকুত পৰা নাছিল। এতিয়া দেখিছোঁ পথ
পৰিষ্কাৰ। মোৱামৰীয়াৰ অন্তৰত যি বিজ্ঞোহ অগণি জলি

উঠিছে সি বেগাই হুহুয়ায় । এই বিদ্রোহীদল এনে শকন্ত
 কবি তুলিব লাগিব যাতে আহোম শক্তি ধূলিস্তাৎ হৈ যায় ।
 (বমাব প্রবেশ ।)

বমা—আই চবাইটো মৰিল, কিন্তু সেইবোৰ চবাই নেখায় নহয়,
 পেলাই থৈ আহিলে ।

বাধা—মই বুজিছে ।। তোৰ হাত কিমান দূৰলৈকে ঠিক থাকে
 তাকে চাবলৈহে মাৰিবলৈ কৈছিলে ।। সৌবোৰ মানুহ
 আহিছে । মই যাওঁ, তই পিতাবৰ লগতে থাক । (প্রস্থান)
 (চতুৰ্ভুজ, বগা আৰু বহুত মোহামবীয়া মানুহৰ প্রবেশ ।)

চতুৰ্ভুজ—অ' নাহব বৈয়ে আহাহি ।

নাহব—হয়, প্ৰভু ঈশ্বৰ মই আগতে আহিলোঁ ।

চতু—লবাইঁত, আজি তোমালোকৰ কঠোৰ পৰীক্ষা । পৰীক্ষা
 কৰিবলৈহে মই তোমালোকক ইয়ালৈ মাতিছিলোঁ ।। এউ
 পৰীক্ষাত যদি উত্তীৰ্ণ হ'ব পাৰা তেন্তে বুজিম, তোমালোক
 সবল । তোমালোকে পাৰিবা । আমাৰ প্ৰতি কৰা
 অজ্ঞায়ৰ প্ৰতিশোধ লব পাৰিবা । নাহব—প্ৰস্তুত হোৱা
 তোমালোক ।

(নাহব আৰু বগাই দুয়ো ছখন খোলা ভবোৱাল লৈ মুখামুখিকৈ
 ভবোৱাল ছখন মেলি ঠিয় হ'ল । ভবোৱাল ছখনৰ আগে
 আগে লাগিছিল ।) এই যে খোলা ভবোৱাল ছখন
 দেখিছা, ইয়াৰ মাজেদি লৰি গলে কি দখা হ'ব জানা ?

সকলোৱে—হুত্ব ।

চতু—ঠিক মৃত্যু। এই মৃত্যুক আলিঙ্গন কৰিব লাগিব।
 তোমালোকৰ ভিতৰত যি সকলে তোমালোকৰ ধৰ্ম্মক কৰা
 অপমানৰ প্ৰতিশোধ লব খুজিছা, তোমালোকৰ গুৰুক কৰা
 লাজনাৰ স্তায় বিচাৰ কৰিব খুজিছা, সি দুই খোলা তবোৱালৰ
 মাজেদি লৰি যাব লাগিব।

সকলোৱে—আমি যাম, আমি যাম।

চতু—কিন্তু ইয়াৰ শেষ ফল মৃত্যু।

সকলোৱে—আমি মৃত্যুকো আলিঙ্গন কৰিম, ভয় নকৰোঁ।

চতু—তেন্তে এজন এজন কৈ লৰি যোৱাঁ।

(বমাকাস্তই কথা বিষম যেন দেখি শুককা মাৰি পলাল।
 আদেশ পোৱা মাত্ৰেই মানুহবোৰ শাৰী পাতি সাজু হল আক
 আদেশ পোৱা মাত্ৰেই এটা মানুহ লব ধৰিলে। তবোৱালৰ ওচৰ
 পাওঁতেই চতুৰ্ভুজ খাপ মাৰি ধৰি বাধা দিলে।)

কাস্ত হোৱা বাছা ; প্ৰাণী হত্যা কৰা মোৰ উদ্দেশ্য নহয়।
 যি নিৰ্ম্মল পৱিত্ৰ বৈষ্ণৱ ধৰ্ম্ম প্ৰচাৰ কৰিবলৈ ওলাইছেঁ, তাত বক্ত-
 পাত নাই। তাত আছে প্ৰেম, ভালপোৱা। তোমালোকৰ
 ধৰ্ম্মবিশ্বাস আৰু একাগ্ৰতা পৰীক্ষা কৰিবলৈহে এনে ব্যৱস্থা
 কৰিছেঁ। বুজিলেঁ, তোমালোকে ধৰ্ম্মৰ কাৰণে প্ৰাণ দিব
 পাৰিবা। তেন্তে এতিয়া শপত খোৱা।

(সকলোৱে ওপৰলৈ কৰাযোৰ কৰি চতুৰ্ভুজৰ লগে লগে কৈযায়।)

চতু—ধৰ্ম্মৰ কাৰণে প্ৰাণ দিম।

সকলোৱে—ধৰ্ম্মৰ কাৰণে আমি প্ৰাণ দিম।

চতু—যেতিয়ালৈকে দেশত বৈষ্ণৱ ধৰ্ম্মৰ সোঁত বোৱাব নোৱাৰে,

তেতিয়ালৈকে জীৱনৰ সকলো বিলাসিতা ত্যাগ কৰিম।

সকলোৱে—তেতিয়ালৈকে জীৱনৰ সকলো বিলাসিতা ত্যাগ
কৰিম।

চতু—আহোম বজাই আমাৰ ধৰ্ম্মক যি অপমান কৰিলে তাৰ
প্ৰতিশোধ লম।

সকলোৱে—তাৰ প্ৰতিশোধ লম।

চতু—প্ৰতিশোধ লব নোৱাৰালৈকে জীৱনৰ এয়ে ঘাই ব্ৰত হব।

সকলোৱে—আমাৰ জীৱনৰ এয়ে ঘাই ব্ৰত হব।

চতু—প্ৰত্যেক মানুহেই নাম মূৰি এটা বেত স্তুত আৰু এটা কামি
লৈ পৰতিলৈ গোট খাবাহিঁক। এতিয়া স্বৰলৈ যোৱা।

আজি যি কঠোৰ প্ৰতিজ্ঞা কৰিলা তাৰ পৰা যেন এখোজো
লবচৰ নোহোৱা।

সকলোৱে—জয় ধৰ্ম্মৰ জয়। জয় নোৱামবীয়াৰ জয়।

(সকলোৰে প্ৰস্থান। বমা সোৱাই আছে।)

বমা—উস্! কি কঠোৰ প্ৰতিজ্ঞা। কি উন্মাদ সাহস। মানুহলৈ
কথমপি মৰাহে।

(বাধাৰ প্ৰবেশ)

বাধা—বমা, ধিক্ তোৰ অস্ত্ৰ শিক্ষা! ধিক্ তোৰ পুৰুষত্ব! প্ৰাণৰ
ভয়ত সন্মুখ কৰ্ত্তব্য ক্ষেত্ৰৰ পৰা যি শিয়ালৰ দৰে পলাই যায়
তাক শত ধিক্। তবোৱালত পৰি মৰিব বুলি—সাণে
কাপুৰুষৰ দৰে যুঁজুক ভয় কৰি পলাই যোৱাতকৈ
মৰাই যে শত গুণে শ্ৰেয়ঃ তাক তই বুজিব নোৱাৰিবি!

ভোব নিচিনা কাপুকষৰ জন্মদাতৃ মই—এই কথা ভাবিব-
লৈকো লাঞ্ছ লাগে ।

বমা—আই, অজ্ঞায় হৈছে, মোক ক্ষমা কৰা । তোমাৰ চৰণ
চুই শপত খাইছোঁ, এতিয়াই গোসাঁই ঈশ্বৰৰ ওচৰলৈ গৈ
প্ৰতিজ্ঞা কৰিম গৈ । এই নব-জাগৰণ জীৱনৰ ব্ৰত কৰি
লম গৈ । (প্ৰস্থান ।)

বাধা—উত্তম । তাৰ স্তম্ভ শক্তি ভাগ্ৰত হৈ উঠিছে ।

(বিপৰীত কালে প্ৰস্থান ।)

৩য় দৃশ্য ।

(সময়—আবেলি । বাজটোলৰ ওচৰৰ এটা বাট ' বাঘৰ আক
বতিকাৰ প্ৰশ্নক কথা পাতি আহে ।)

বাঘৰ—হয়নে দেউ ?

বতিকাৰ—হয়তো আকৌ । তকতেহে মোক সামাইন হেন
দেখ । হেৰ' আমাৰ নিচিনা মানুহ এটা ছটা আছোঁহক
বুলিয়েই আশ্ৰিত আকাশত কোন বেলি তৰা ওলাইছে,
বতাই হৈছে—বৰষুণ দিছে ।

বাঘৰ—হয়তো আকৌ । আপোনালোকেই হিন্দু ধৰ্ম্মটো বখাই
খৈছে ।

বতি—হেৰ, এই জীমূত বতিকাৰ শৰ্ম্মণঃ নোহোৱা হলে মলখুৱে
ভালকৈ ছোৱালী নিলেহেতেন । আহি ধৰিলেহি, দেউ এনে

এনে ভেনে ভেনে কথা । দিলেঁ কেটামান ধূলি জাবি, সেই
মন্ত্ৰৰ বলতে ধান দাঠ থকাৰ পৰা গেবেলাৰ জীয়েকক
বান্ধণে জ্যোপদীক হুৰি নিয়া দৰে লৈ গল । মন্ত্ৰৰ যে বল
আছে, গেবেলাই দেখোন একো কৰিব নোৱাৰিলে ।

বাঘৰ—সেইটো কথাৰ কাৰণেহে বন্দীয়ে আপোনাক ইমান দৰে
কাবোঁ কৰি ফুৰিছো । দেউ, বোলো ঘৰখন পতাৰ বৃদ্ধি
এটা দিয়ক । দন্ধুৱা মানুহৰ উপকাৰ হব ।

বতি—ছোৱালী দেখিছ জানো ? ক'ব নো ছোৱালী কটোন ।

বাঘৰ—দেউৰ আগত কবলৈকে লাভ লাগে । ছোৱালী দেউ
একে ঘাটৰ চেলেকণা মাছ ।

বতি—হেৰ ভাঙি কটোন কোননো ?

বাঘৰ—দেউ, বজাৰ বাঙ্গলী বোলা লিগিৰী জনী । তাই হ'ল
প্ৰধান লিগিৰী, ময়ো হ'লোঁ প্ৰধান লিগিৰা ।

বতি—নামটো কি বুলিলি ?

বাঘ—বাঙ্গলী ।

বতি—বাঙ্গলীৰ বা, বাঘৰৰ বা । তয়ো বা, তায়ো বা ; তইত
ছয়োৰো বাভযোৰা । হে'ৰ যোৰা সম্প্ৰদা ভালকৈয়ে
আহিছে দেখোন ।

বাঘ—এবা, দেৱে এতিয়া মন্ত্ৰটো কৰি দিলেই হয় ।

বতি—হেৰ মন্ত্ৰ আক বাটে ঘাটে কৰিব পাৰিনে ? বাক
মাননী ভাৰ চাব লৈ যাবি, মই তামোল এখন জাবি দিম ।
খুৱাই দিলেই তই যিহকে কৰ তাই তাকে কৰিব ।

—দেউব তালৈ তেনে এতিয়াই যাওঁ ।

বাতি—কাইলৈ পুৱা যাবি । মই এতিয়া বাটঘৰীয়া গোহাঁইব
তাৰ পৰা আহোঁগৈ । তেওঁ আকৌ মাতি পঠিয়াইছিল ।

বাঘ—কেলেই বা দেউ ?

বাতি—গোহাঁই দেৱে আকৌ হাত চোৱাই—চিতাই গণনা কৰায় ।
মাজে সময়ে তেওঁৰ পৰা সিকিটো আধলিটো পাওঁ ।

(ছয়োৰো ঢুফালে প্ৰস্থান । সেই বাটেদিয়ৈই বামকৃষ্ণাই
আক পানীকুকনে কথা পঢ়ি আছে ।)

পানীকুকন—কি কৈছিল তুমি ?

বামকৃষ্ণ—মই দেখোন আগেয়েই কলোঁ, বোলো কথা শকত ।
চোৱাঁ, মোৰ কথা আখৰে আখৰে ফলিয়াইছেনে নাই ।
(বাটেতে অলপ বয় ।)

পানী—(কিছু অপ্ৰতিভ হৈ ।) নহয়, মই সোঁ গজজোপাত
পৰি থকা চৰাইটো চাইছিলোঁ ।

বাম—মইনা চৰাই নহয় জানো ? বাক, পাছে বাক কোন
ধুনীয়া ?

পানী—সেইটো হবলা ময়না চৰাই ! সখীয়তী নহয় নে ?

বাম—এ সখীয়তী নে কি ? বাক সখীয়তী হলেও হ'ব ।

পানী—সখীয়তী হলেও হব কি ?

বাম—তুলনা কৰিবলৈ ।

পানী—কাৰ লগত ?

বাম—তাকো কৈ দিব লাগিবনে কি ? তেন্তে কওঁ শুভা, সেই-
সেই তেওঁৰ লগত ।

পানী—কোন তেওঁ ?

বাম—তুমি নামটো শুনি যেতিয়া ইমান ভাল-পোৱা। নকণ্ড
যোৱা।

পানী—ইঃ, এওঁ সববজ্ঞান। ভাল পাওঁনে কি ?

বাম—বেয়া পোৱানে কি ? (পানীকুকনে হাঁহে। নিকন্তব।
দেখোন মাতিব নোৱাৰা হল। এইবাৰ।

পানী—যোৱা, তুমি পেংলাই কৰাত ওস্তাদ !

বাম—এতিয়া মোৰ গাত হে দোষ হল। তুমি যিহকে কৈছা
মই তাৰ ঠিক ঠিক উত্তৰ দিয়া নাই জানো ?

পানী—বাক, চবাইটোৱে তেনেকৈ অকলে বহি ইকালে সিকালে
চাই কি বিচাৰিছে ?

বাম—তুমি যাক বিচাৰিছা।

পানী—তোমাক কথাত কোনে বলে পাৰিব দেও। তুমি
মানুহৰ উশাহ হেৰুৱাই দিবা।

বাম—তোমাকো পাৰি উঠা টান হৈছে। তোমাবো কবিত্ব
ভাবে মানুহক তিনি বিচুস্তি খুৱায়। চবাইটি কেনে ধুনীয়া।
অকলে অকলে কেলেই বহি আছে। বহি বহি কি ভাবিছে !
দিয়া এতিয়া উত্তৰ।

পানী—মই কবি নহওঁ দেও।

বাম—তুমি যে কবি নাছিল। জানো। পাছে এতিয়া হৈছা
ষেহেতু মানুহ প্ৰেমত পৰিলে কিছু কবি হয়।

পানী—হয় নে কি ? মই কবি হ'লোঁনে কি ? কালিদাস নে ?

বাম—কালিদাস হব নোরাবিলেও দুঃখস্তুতো হৈছা। অলপ

সামঞ্জস্যও আছে; যেহেতু তুমি চিকাব প্রিয়। তত্পৰি—

পানী—তত্পৰি ?

বাম—তত্পৰি ইটিবো গাত শকুন্তলাৰ কিছু ছাট্ আছে।

পানী—হয়নে কি ? দুঃখস্তুনো কবি হল কেতিয়াৰ পৰা ?

বাম—তোমাৰ দৰে শকুন্তলাক দেখিলে যিদিনাৰ পৰা।

পানী—মই আকৌ শকুন্তলাক দেখিলোঁ। কাহানি ?

বাম—নাই দেখানে কি ? আঠা, তেন্তে এতিয়াই দেখুৱাই

দিম। ইয়াৰ পৰা বেচি দূৰ নহয়।

পানী—তোমাক আক নোৱাৰোঁ দেও। হাব মানিছোঁ।

বাম—মানিছা! আঠা তেন্তে এতিয়া সেইকালে ফুৰোঁগৈ।

ইয়াত এইদৰে বৈ থকা দেখিলে মানুহে কিনা বুলিব।

(প্রস্থান)

৪র্থ দৃশ্য

(ঠাই—মোহনমালা গোহাঁইৰ ঘৰ। সময়—সন্ধ্যাৰ পাছত। মোহনমালা অকলে। বৰ উদ্ভিগ্ন আৰু উত্তেজিত ভাৱ প্ৰকাশ কৰি।)

মোহনমালা—কি কৰিব খুজিছোঁ! নিজ স্বাৰ্থৰ কাৰণে এই

নিৰুপক ইন্দ্ৰবংশী ৰাজবংশত কালিন্দ্ৰা সানিব খুজিছোঁ।

কোনে যেন কাণে কাণে কয় পৃথিৱী স্বাৰ্থপৰ। আগেয়ে

নিজৰ স্বাৰ্থ ভাব পাছত হে আন। প্ৰতিশোধ লোৱা। ঠিক

ঠিক কথা প্রতিহিংসা। ইমান দূর আগবাড়ি এতিয়া পাছ
হুঁহকিব নোৱাৰিম। কিহব মায়া, কিহব ভাউ, কিহব
বংশ গোবর! যিদিনা ভাইক বজা পাতে, ভায়েতো নকলে
এই সিংহাসন ককাইদেউবেহে প্রাপ্য। এই ডাঙৰীয়া
শ্ৰেণীৰ হাতত বজা মাথোঁ। এটা বাক্স নৈতিক বন্দী। ইচ্ছা হলে
পাতিব, ইচ্ছা হলে ভাঙ্গিব। ইহঁতৰ প্রভুত্ব থাকে মানে
বজা ক্ষমতাশূন্য। বেচ চেলুটো উলিয়ালে—বিচাৰি বিচাৰি
পালেগৈ—মোৰ গাত বসন্তৰ সামান্য চিন। সেউ বাবেই
মই বজা হবৰ অনুপযুক্ত। মই বজা হলে যে সিহঁতৰ
অধিপত্য নেথাকে। এটা মূৰ্খ কাপুৰুষক সিংহাসনত
বহুৱাই লব পাৰিলে যে তাহাঁতৰ প্রভুত্ব, স্বার্থ, অটুট থাকে।
বাজেশ্বৰৰ নিচিনা এটা কাপুৰুষ, অমনোযোগী, বংসনা কথাত
ভোলঘোৱা মানুহ থাকোঁতে মোহন মালাই ঠাই পাই
কেনেকৈ! ব—অলপ পৰ ব। বৰ গছৰ গুৰি পেলাই দিলে
ডাল পাত আপোনা আপুনি শুকায়। ব, তৰ্কালতা দূৰ কৰি
হিয়া শিলেৰে বান্ধি লৈছে। যি অজ্ঞানা নৈৰ সোঁতত
জীৱন-তবনী উটাই দিছে। তাতে উঠি গৈ থাকুক। তাৰ
আক গতি ভুঘুবাওঁ।

(কল্পিনীৰ প্ৰবেশ ।)

মোহন—অ', কল্পিনী, আহ। ভোক ময়ে মতাই পঠাইছিলোঁ।
কল্পিনী—গোহাঁই দেউতা ঈশ্বৰৰ হুকুম পালেই লবালবিকৈ
আহিছে।।

মোহন—তই এটা কাম কৰি দিব লাগে।

কল্পিনী—(স্বগতঃ) এই বাৰ প্ৰধান লিগিবী হমেই হম।

(প্ৰকাশ্যে) দেউতা ঈশ্বৰ বেটীনা কি কামৰ মানুহ।

মোহন—আও, তইহে কামৰ মানুহ নহয়। কামৰ মানুহ
নহওঁতেহে বজাই নিতৌ তোৰ নাচ গান শুনে। তোৰ
কপত বজা অলপ মোহ গৈছে যেনো পাওঁ। মোহ যোৱাৰ
কথাই! তোৰ নিচিনা নাচিব পৰা আৰু গাব পৰা গানৰু
আৰু নো কেইজনী আছে।

কল্পিনী—স্বৰ্গদেৱ ঈশ্বৰে হওঁতে প্ৰায়েই নেটীৰ নাচ গান শুনে;
আৰু প্ৰায়বোৰ কামেই নেটীৰ হতুৱাই কৰাই লয়।

মোহন—বাক, ভিতৰলৈ আহ। (স্বগতঃ) ইচ্ছা আৰু সুবিধা
সমানে আহিছে। (ছয়োবো প্ৰস্থান)

৫ম দৃশ্য

(ঠাই—বৰবৰুৱাৰ ঘৰৰ ভিতৰ চোতাল। সময়—আবেলি।
চোতালৰ এপাতিয়ে ললিতাৰ ওঁতৰ খাল আছে। ললিতাই বহি ওঁত
বৈ মুখেৰে নাম গুণ গুণাই থাকে।)

ললিতা— তেলত বন্দী হলে তেলিনী পৰুৱা
খালত বন্দী হলে হাতী
মৰুৱা জালতে কুখাই বন্দী হলে
মুপুৱাই কালিন্দী ৰাভী।

(ললিতাৰ সখীয়েকহঁত সোমাই আহে)

১ম সখি—পুৱাৰ, পুৱাৰ ; বেচি দিন আৰু নাই । পাছে নিজৰ
বিয়াত নিজে নাম গাব নেলাগে নহয় ; আমিহে কোলেই
আছো ?

২য় সখি—অন্তৰৰ ভাবটো নামৰ জাউবী হৈ ওলাই পৰিছে ।
নাম বিয়াৰ লগৰীয়া বস্ত্ৰ । বিয়াৰ ভাব মনলৈ আহিলেই
নাম এনেয়ে মুখত ওলায়েই ।

ললিতা—সখি ! তোমালোকৰ পৰা আৰু মই কেনিও বন্ধাকে
নোপোৱা হলেঁ ।

(ললিতা তাঁতৰ পাটৰ পৰা উঠি সখীয়েকহঁতৰ ওচৰত থিয়
হয়হি ।)

৩য় সখি—পাছে, দিনটো তাকে বৈ থাকিবা নে ? দৰাৰ বৰণৰ
সাজটো নিজে বৈ দিয়া কাপোৰ সাজেৰেহে দিবানে কি ?

ললিতা—কোনো কম নহয় । জগৰৰ হাত কেনিও সাৰিবই
নোৱাৰা হলেঁ । নাম গালেও জোকাবা, তাত ব'লেও
জোকাবা ; তেন্তে কৰিম কি ?

৪র্থ সখি—কৰিবা—আমাৰ লগত ধেমালি । বিয়াৰ পাছত তো
আৰু ধেমালি কৰিবলৈ তোমাৰ লগ নেপাওঁ । এই কেটা
দিন হে ।

ললিতা—তোমালোক আটাইবোৰে মোক বিয়া বিয়া কৰি বলিয়া
কৰিবা দেখিছোঁ ? কোন ভোমোবাই নো বিয়াৰ বাতৰি
দিলে ?

১ম সখি—পানীফুকন ডাঙৰীয়াই ।

ললিতা—পানীফুকন, মাটি ফুকন, মই কাকো চিনি নেপাওঁ ।

মিছাকৈয়ে জোকাই নেখাকিবা সখি ।

২য় সখি—বাক, ভেওঁ জোকাই থকা জোক হব । এতিয়া আঠা ;

ধেমালি কৰোঁ ।

৩য় সখি—কি ধেমালি ? বাঘ গৰু খেলিবানে কি ?

৪র্থ সখি—আজি বাক ধেমালি কৰিব নেলাগে, সকলোৱে এটা

গানকে গাওঁ আঠা ।

সকলোৱে—হয়, হয় ।

ললিতা—আক যেয়ে ভালকৈ গাব পাৰিব তাকে ।

১ম সখি—তাকে ?

ললিতা—তাকে এটা বঁটা দিম ।

২য় সখি—কি বঁটা বা ?

ললিতা—এতিয়া কেলেই কম ।

২য় সখি—অ' বিয়াৰ দিনা ছুটা জলপান খুৱাব । এটা এনেয়ে,

এটা ভালকৈ গান গোৱাব বাবে ।

ললিতা—যোৱাঁ ।

৪র্থ সখি—বাক, আ-বা-বা । এতিয়া ধৰাঁ—

গীত

বইছে মলয়া বৈ ।

চালিছে জোনায়ৈ মধুব জোনাক

তটিনী গঠিছে বই ।

পৰাণ ঠাঁহে তৰাৰ লগত
 আকাশলৈ চাই
 বজোৱা বাঁহী ফুলৰ পাহী
 নাচক হালি জালি
 সাবতি ধৰি খৱক চুমা
 প্ৰাণেৰ আবেগ কৈ ।

ললিতা—বাক, এতিয়া ভিতৰলৈ নেযোৱা জানো ? গোতালতে
 থিয় হৈ থাকিবা নে ?

১ম সখি—আজিলৈ যাওঁ, বহুত পৰ হ'ল আহিবৰ। কাইলৈ তুমি
 আমাৰ তালৈ যাবা আকৌ সখি। জোকোৱা বাবে বেয়া
 নেপাবা আকৌ। তোমালোক নেযোৱানে কি সখি ?

২য়—যাওঁ।

৩য়—বাক, কাইলৈ আকৌ লগ খাম। এতিয়া আমিও যাওঁ।
 (সকলোৰে প্ৰস্থান। ললিতাই সখিহঁতক আগবঢ়াই ধৈ আকৌ
 তাঁতৰ পাটত বহি তাত বয়। অলপ পাচতে অহল্যা
 আহে।)

অহল্যা—কি কৰিছা ললিতা ? তুমি কম নোহোৱা দেও।
 দিনটো তাঁতৰ পাটৰ পৰাই ফুঠা।

ললিতা—দিনটো দেখোন আহিবিকৈ নেপাওঁ। আজি কেমোৰ
 মান মাৰোঁতেই সখিহঁত ওলালহি, ডেওঁলোকৰ লগত
 কথাবাৰ্তা পাতি থাকোঁতেই ইমান পৰ এনেয়ে গল। ডেওঁ
 লোক এইমাত্ৰ গঠছে হে।

অহল্যা—ছাদৰ কেইবাখনো লগাইছানে কি, (তাঁতৰ ফালে চাই)
 আও, ফুলো বাছিলা দেখোন ! কি ফুল তুলিছা সেউটো .
 চাওঁ (অহল্যা, তাঁতৰ পাটৰ ফালে যায় । ললিতা ভয়
 আৰু লাভত বঙা পৰে আৰু ফুলটোৰ ওপৰত পৰি ঢাকি
 ধৰিব খোজে) চাওঁ, চাওঁ, ঢাকিছা কে'লই ?

ললিতা—তুমি সখি মোতকৈ ভাল ফুল তোলা । মো'ত
 দেখুৱাবলৈকে লাভ লাগিছে ।

অহল্যা—বাক, বাক, পাটছো, এওঁক এনে বেয়া ফুল তোলা .
 চাওঁ ।

(ললিতাই উপায় নেপাই দেখুৱাই । ফুলৰ ওপৰত পানী
 ফুকনৰ নাম তোলা আছে । অহলাৰ নামটো দেখি পুনৰ
 ভয় পৰিবৰ্ত্তন হয় । মুখ ক'লা পৰি যায় ।)

(স্বগতঃ) ভগবান ! যি সন্দেহ কৰিছিলোঁ সেয়ে সঁচা হল ।
 (প্ৰকাশ্যে) সখি, এইটো পানী ফুকনৰ নাম তুলিছা
 দেখোন ? এইখন চাদৰ তেওঁক দিবা হব পায় । ফুলটোও
 সুন্দৰ হৈছে । দেখুৱাবলৈ মিছাকৈয়ে লাভ কৰিছিলো
 কিয় ?

ললিতা—থক, বাক সেটোবোৰ কথা । মিছাকৈয়ে লাগিব
 নেলাগে । আৰ্হা, ভিতৰলৈ যাওঁ । তামোল ছালি এডোখৰ
 নেখোৱা জানো ?

অহল্যা—আজিলৈ আৰু নবহোঁ । মোৰ গাটো বৰ ভাল লগা
 নাই । মই আহিলোঁতে । (প্ৰস্থান)

ললিতা—(আচৰিত হৈ) কি হ'ল, অহল্যা! হঠাৎ এনেদৰে গুচি
গল কিয়? হঠাৎ এনেকৈ মন মাৰি পেলালে কিয়?
তেন্তে অহল্যা.....ভগবান।

৬ষ্ঠ দৃশ্য

(ঠাই—ব'গৰ ভিতৰ চ'ৰা। সময় গধূলি। ব'ঙ্গলীয়ে বজা বজাব
আয়োজন কৰে। এহাতে শৰাই এখন আন হাতে সাজ বস্ত খোৱা বাণ
বাটি এটা লৈ আহে বিপৰীত ফালৰ পৰা বাঘৰ সোমাই আহে।)

বাঘৰ—সেইটি কোন?

বাঙ্গলী—(গহীন ভাৱে) পূৰ্ণিমাৰ জোন।

বাঘৰ—অ' সঁচাকৈয়ে পূৰ্ণিমাৰ জোনেই হয়। কোন খন ঘেৰত
বা পোহৰ দিবলৈ যায়?

বাঙ্গ--তোকনো তাৰ বিচাৰ কেলেই? (যাব খোজে)

বাঘৰ—(অগচি ধৰি) হে, হে, অকণমান বৰি; পোহৰ দিবলৈ
যোৱা দেশ খনে আন্ধাৰত তংমৎ নেপাই, জোনবাই ক'ত
জোনবাই ক'ত বুলি অলপ পৰ বিচাৰক।

বাঙ্গ—গুচ, মোৰ কাম আছে। বজাৰ এতিয়া সাজবস্ত খাবৰ
সময়; যোগাৰ যন্তু কৰি দিবলৈকে আছে। তোৰ লগত
চুপতি মাৰি থাকিবৰ সময় নাই।

বাঘর—হেব! বজা ঘবত কাম কিবা অকলে তয়ে কৰিছ নে?

আমিও কৰিছোঁ। বহুচোন তামোল এডোখৰকে খা।

বাজ—যা, এতিয়া তামুল তুমুল খাবৰ মোৰ সময় নাই।

বাঘর—আও বোপাই, ইমানটো'নো খঙ কৰ কিয়? ব'ক নেলাগে
খাব আমাৰ তামোল। আমাৰ নিচিনা মানুহৰ তামোলনো
কেলেই খাব লাগিছে। (যাব খোজে)

বাজ—বেয়া পালিনে কি? কামৰ সময় কাৰণেহে এনেকৈ কৈছে।

বাঘর—নেলাগে, বুজিলোঁ। আক তোৰ লেবেলা সাদৰখন।

বাজলী—নেযাবি আকোঁ। তামোল এখন দি যা।

[বাঘর ঘূৰি আহে আক তামোল এখন দিয়ে]

ইমান সোনকালে নো ওকলটো পাত কিয়? তই এতিয়া
যা। স্বৰ্গদেৱ অতিবৰ সময় হৈছে।

[বাঘরে কেঁবাহিকৈ চাই বাজলীয়ে গুনাকৈ নাম গুন গুনাই
যায়গৈ]

বাঘর—এন্ধাৰত জিলিকে জোনাকী পকৱা

আকাশত জিলিকে জোন

কলাকৈ ডাৱৰত বিজুলী জিলিকে

হিয়াত মোৰ জিলিকে সোণ।

বাজ—আই ও, মৰাটো।

[স্বৰ্গদেৱ সোমাই আহে।]

বাজেধৰ—যা, কল্পিনীক পঠিয়াই দোঁগৈ। (বহে)

[বাজলীৰ প্ৰস্থান আৰু অলপ পাছতে কল্পিনী আহে]

গা—কল্লিগী এটা গান গা—নাচ

[কল্লিগীয়ে গান গায় আক নাচে । নাচৰ চেয়ে চেয়ে বজাক মাজে মাজে সাজবস্ত্ৰ দি থাকে । বজা নাচ দেখি অৰাক য়হ আক কল্লিগীক চাবাইচ্ দিয়ে । বজা কেতিয়াবা উঠিব খোজে কিন্তু বেচি নিচা লগা বাবে বহি পৰে ! এই স্ত্রযোগতে কল্লিগীয়ে এবাৰ মৰসাহ দি মেৰ তলিব পৰা কিবা গুৰি উলিয়াই সাজবস্ত্ৰত মিহলাই দিয়ে আক কঁপি কঁপি বজাক খাবলৈ দিয়ে ।]

গান

নাচনী পখিলিৰ বেচমী গা

লাচতে উঠিছে ফাগুনী বা ।

বেগুৰে বোলালি হাতৰে জেতুকা

বিহাবে মুছিলি ঘামৰে মুকুতা

তালে তালে ডাঙি গা ।

ফুটুকা নাহৰে বাহৰ সজালে

বিবিণাৰ মাজতে হৰিণী লুকালে

ভৈয়ামত বিচাৰি ছাঁ ।

বাজে—দে—দে—কল্লিগী । আক সাজ বস্ত্ৰ দে ।

(এই খিনিৰ পৰাই কল্লিগীৰ নাচ ভুল হয়, তাল কাটে, মুখ বিবৰ্ণ হৈ পৰে)

সা—জ—ব—স্ত্ৰ

(কল্লিগীয়ে এইবাৰ বিহ মিলোৱা সাজ বস্ত্ৰ বজাক দিবলৈ

ধৰোঁতেই পাচৰ পৰা বেগাই বাঙ্গলী আহি কল্লিণীৰ হাতত
ধাপ মাৰি ধৰে ।)

বাঙ্গলী—স্বৰ্গদেৱ ঈশ্বৰ ! বৰ বিহ, বৰ বিহ !

বাজে—এ—বিহ—কি কৰ ? (বজা স্থিৰ ভাৱে থিয় হয় ।)

বাঙ্গলী—(আঠু লৈ) স্বৰ্গদেৱ ঈশ্বৰে মাৰকেই লাগে কাটকেই ;
ইয়াত কল্লিণীয়ে বৰ বিহ ঢালি দিছে ।

(কল্লিণীৰ গা কঁপিবলৈ ধৰে । কিবা কব খোজে কিন্তু মুখৰ
পৰা মাত নোলায় ।)

বাজে—বিহ দিছে ? বিহ দিছে ? কল্লিণী ?

(কল্লিণী নিমাত)

বাজে—হয় স্বৰ্গদেৱ ঈশ্বৰ, মই নিজ চকুৰে দেখিছোঁ ।

বাজে—বাঙ্গলী—বাঙ্গলী : ক—মোক ভালকৈ বুজাই দে । ইয়াত
কোন আছে ?

(বাঘৰে আঠু লয়হি ।)

ডাঙৰীয়া সকলক মাতি আন । (বাঘৰ প্ৰস্থান ।)

যেন এটা সপোন । কি ছুৰ্ভেদ্য আৱৰণেৰে এই বহুশ্য ঢাক খাই
আছে ; একো বুজিব পৰা নাই । কিয় বিহ দিছিল কব
পাব ?

(কল্লিণী মুৰ্চ্ছা যায় ।)

বাজে—হয় স্বৰ্গদেৱ ঈশ্বৰ, জানোঁ । বাট ঘৰীয়া গোঠাই—

বাজে—মনে মনে থাক—জিভা কাটি পেলাম ।

(বুঢ়া গোহাঁই, বৰ গোহাঁই আৰু বৰবৰুৱাৰ বাঘৰ সৈতে

প্রবেশ । সকলোরে অবাক হৈ থিয় হৈ বয় । কোনেও
বজ্রাক মাতিবলৈকে সাহ নকৰে । কল্লিগী মূৰ্চা যোৱাব
পৰা উঠি বহে । তাইৰ চুলি আউলি-বাউলী, মুখ বিবৰ্ণ
আৰু কদাৰু দেখায় ।)

বাজ্জ—স্বৰ্গদেৱ ঈশ্বৰ ! তাই এতিয়া ভাল হৈছে । তাইক
সোধক ।

বাজ্জ—কল্লিগী, সঁচা কথা ক । সাজ বস্ত্ৰত বিহ দিছিলি ?
কল্লি- দিছিলোঁ ।

বাজ্জ—মোৰ প্ৰাণটোৰ ওপৰত তোৰ ইমান লোভ হ'ল কিয় ?

কিয় দিছিলি ? (কল্লিগী নিমন্ত্ৰ) ক—নেমন্ত্ৰ কিয় ?

কল্লি—স্বৰ্গদেৱ.....

বাজ্জ—ক—সঁচা কথা ক ।

কল্লি—স্বৰ্গদেৱ ঈশ্বৰ—দিবলৈ পাচিছিল ।

বাজ্জ—কোনে ?

কল্লি—বাটঘৰীয়া গোহাঁই দেউতাই ।

বাজ্জ—মোহনমালাই ! ইমান নীচ ! তেন্তে পৃথিৱীত মানুহে
মানুহক বিশ্বাস কৰিব নোৱাৰেনে কি ! চাওদাং ।
[চাওদাঙে আহি আঁঠু লয়হি ।] যা, এতিয়াই মোহনমালা
গোহাঁইক মাতি আনগৈ । নাহিলে বঙ্গ প্ৰয়োগ কৰিবি ।
[চাওদাঙৰ শ্ৰৱণ] ককাই হ'ল কি হল । বিচাৰ
কৰিম । প্ৰয়োজন হলে মোৰ এই বিলাস কক্ক আজি কথা
ভূমিত পৰিণত কৰিম । বুঢ়া গোহাঁই ডাঙৰীয়া দেখিছে নে ?

বুঢ়া গোহাঁই—স্বৰ্গদেৱ ঈশ্বৰ; মোৰ আৰু বুজিবলৈ বাকী নাই।

বৰ গোহাঁই—স্বৰ্গদেৱ ঈশ্বৰ। মই হেঁচৰ কুটীল স্বভাৱৰ ওপৰত
আগৰে পৰা সন্দেহ কৰিছিলোঁ। স্বৰ্গদেৱে বেয়া পাই
বুলিহে কোনো কথাৰ্কে উত্থাপন কৰা নাছিলোঁ।

কীৰ্ত্তি—স্বৰ্গদেৱ ঈশ্বৰ সিংহাসনত উঠোঁতই; তেওঁক ৰাজ্যৰ পৰা
দূৰ কৰি দিবলৈ জনাইছিলোঁ।

ৰাজে—উস্! ককায়েকো! যে ভায়েকৰ প্ৰতি ইমান নিষ্ঠুৰ হ'ব
পাৰে? ই মোৰ কল্পণাৰো অতীত। সমান্য স্বাৰ্থৰ কাৰণে
ভাইৰ বুকত ভায়ে হিংদাং বহুৱাব পাৰে।

[মোহনমালা আৰু পাছে পাছে দুটা চাওদাং আহে।]

ৰাজে—ককাইদেউ!

মোহন - ৰাজেশ্বৰ।

ৰাজে—এই গৌৰৱান্বিত ঈশ্বৰংশত জন্ম ধৰি এনে দণ্ডায়ুস্তি
অৱলম্বন কৰিবলৈ—হীনতাৰ এই নিম্ন স্তৰলৈ নামিবলৈ—
তোমাৰ মনত অকণো দ্বিধা বোধ নহ'ল নে?

মোহন—ৰাজেশ্বৰ, তোমাৰ ভংসনা শুনিবলৈকে মোক ইয়ালৈ
মতাঁইছিল। নে কি?

ৰাজে—প্ৰয়োজন হ'লে তাতোকৈয়ো বেছি কিবা কৰিবৰ কাৰণে
—সাজবস্তুত বিহ মিহলাই, মোৰ প্ৰাণ লবলৈ কল্পণীৰ
আশ্ৰয় লৈছিল।

মোহন—লৈছিলোঁ।

কীৰ্ত্তি—ছি! মুখেৰে মাতিবলৈ লাজ লগা নাই নে? তোমাৰ

নিচিনা নবাধমৰ কি যে শান্তি হোৱা উচিত, তাক ভাবি
উলিয়াবলৈ সময় লাগে। ই বৰ সহজ কথা নহয়।

মোহন—মনে মনে থাক কুকুৰ! মই তোৰ লগত কথা কোৱা
নাই।

কীৰ্ত্তি—কিন্তু তুমি বন্দী।

বাজে—তেম্ভে স্বীকাৰ কৰিছা, তুমি বাজেদ্বাহী—নবহত্যাকাৰী।

মোহন—স্বীকাৰ কৰিছোঁ।

বাজে—বুঢ়া গোঠাই, বৰ গোঠাই! এই নবহত্যাকাৰীৰ শান্তি
নিধান কৰক। মোৰ বিবেক দুৰ্বল হৈ আহিছে।
নবাধম!

মোহন—ভয় নাই; শান্তি দিয়া। ৰাজসিংহাসনৰ কাৰণে
ইয়াতোকৈ ডাঙৰ ঘটন গৈছে। মোৰ সামান্য বসন্তৰ চিন
এটা উলিয়াই মোক সিংহাসনচ্যুত কৰাৰ প্ৰতিশোধ লবলৈ
যোৱা, মোৰ পক্ষে একো অসম্ভৱ নহয়। এয়ে যদি মোৰ
দোষ তেন্তে মই দোষ স্বীকাৰ কৰিছোঁ।

বাজে—এনে হীন উপায়েৰে? লাভ নেলাগে কাপুকুৰ!

বুঢ়া—স্বৰ্গদেৱ ঈশ্বৰ! এওঁক হাতীৰে গছকাই মাৰিবলৈ আদেশ
হওক।

বাজে—ঠিক কৈছে—প্ৰাণদণ্ডই এই অপৰাধৰ উপযুক্ত শাস্তি।
কিন্তু তথাপি এওঁক প্ৰাণ ভিক্ষা দিলোঁ। ককাইদেউ—
যোৱা। চাওদাং লৈ যা—এওঁক জিৰাজীৱনলৈ ৰাজ্যৰ পৰা
নিৰ্বাসিত কৰিলোঁ।

মোহন—বাজেশ্বৰ!

বাজে—আক নাই; যোর।—তুমি হত্যাকারী, কিছু মোব
ককাই। চাওদাং—লৈ যা। [চাওদাঙে মোহনমালাক লৈ
যায়।] আক এই পিখাটী। [কস্মিনীয়ে বজাব ভবিত
দীঘল দি পবে।] তই তিবোতা মাল্লুহ; অবধা।

বুঢ়া—এইক ওভোটাই মূব খুবাঠি আলিত এবি দিয়ক।

বাজে—চাওদাং এইক লৈ যা। [চাওদাঙে লৈ যায়।] বাঙ্গলী।
বাঙ্গলী - [আঠ থৈ] স্বর্গদের ঈশ্বর।

বাজে—এই কথা তই জানিল কেনেকৈ ?

বাঙ্গলী—স্বর্গদের ঈশ্বর, বেটীক মাৰকেই লাগে কাটকেই; কস্মিনীক
স্বর্গদের ঈশ্ববে মৰম কৰা দেখি আক বেচি ভাগ বেটীক
নেমাতি; তাইবে হতুৱাই কাম কৰাই লোৱা দেখি বেটীৰ
হিংসা লাগিল। জানোচা মোহনমালা তাইক প্রধান নিগিৰী
পাতে। সেই কাৰণে তাইৰ কোনে আসোঁৱাহ উলিয়াবলৈ
আলেঙ্গে আলেঙ্গে তাইৰ সদায় পাচ লৈ ফুৰিছিলোঁ।
মোহনমালা গোহাঁই দেৱে তাইক মতাই নিয়া গম পাই ময়ো
পাছ ললোঁ। ছয়ো কথা পতা মই লুকাই শুনি
আছিলোঁ।

বুঢ়া গোহাঁই—তই তেতিয়াইনো কৈ নিদিলা কিয় ?

বাঙ্গলী—স্বর্গদের ঈশ্বৰে কথাটো নপতিয়াই, মোকহে ঘূৰি শাস্তি
দিয়ে বুলি:কবলৈ ভয় লাগিল। কিছু কস্মিনীৰ ওপৰত সদায়
মই চকু বাখিছিলোঁ।

বুঢ়া—সিও সঁচা।

বাজে—তই আজি মোৰ প্ৰাণ বক্ষা কৰলি বাঙ্গলী ! তোক কি লাগে ক ?

বাজে—স্বৰ্গদেৱ ঈশ্বৰে বেটীক নো কি দিব লাগিছে ? বেটীয়ে নিজৰ কামহে কৰিলেঁ।

বাজে—কিন্তু, এনে কামৰ পুৰস্কাৰ আছে আঙ্গলী ! তোৰ এই উদাৰ হৃদয়ৰ এনে মহৎ কৰ্ম্মৰ এনে এটি পুৰস্কাৰ দিব লাগিব ; যিটি মানুহৰ হাতে সাজিব নোৱাৰে—যাক তোক সৃষ্টি কৰা ঈশ্বৰে নিজে সৃষ্টি কৰিছিল। বাঘৰ—

বাঘৰ—স্বৰ্গদেৱ ঈশ্বৰ। [আঠ লয়।]

বাজে—তই মোৰ প্ৰিয় ভঁতা, তোক আজিৰ পৰা হাতীচুঙীৰ বকুৱা পাতিলেঁ।

কীৰ্ত্তি—স্বৰ্গদেৱ ! এটা লিগিৰা লবাক... ..।

[কীৰ্ত্তি চক্ৰৰ কথাটো বজাও কাণ নিদিয়ে।]

বাজে—বাঙ্গলী ! লিগিৰীৰ কাম কৰোঁতে কৰোঁতে তোৰ অস্ত্ৰবত যি খিনি দিব পৰা বস্তু লুকাই থৈছ সেইখিনি তই [এহাতে বাঘৰ আৰু আন হাতে বাঙ্গলীক ধৰি] মোৰ বাঘৰ মৰাণক যাচি দিবি। তাতে মই অপাৰ ভণ্ডি পাম।

— .

দ্বিতীয় অঙ্ক

১ম দৃশ্য

(ঠাই—বুঢ়াগোহাঁইৰ ঘৰৰ আগৰ এটা বাট। সময়—সন্ধ্যাৰ অলপ আগতে দূৰত সন্মত্তৰ ধ্বনি; বামকৃষ্ণই আৰু পানীফুকনে কথা পাতি আহি থাকে।

বামকৃষ্ণই—বোলে। কবিত্তে হৈছিল।? আকৌ দাৰ্শনিক হ'ল।
কেতিয়াৰ পৰা?

পানীফুকন—কি হ'ল?

বাম—কথাটো যে মোৰ বাটে বাটে গ'ল। এতিয়া আকৌ
কঠিয়া তলিৰ পৰা জুৰিলেহে হ'ব।

পানী—যোৱা, তোমাৰ কথাটো। [কিবা শুনে।]

বাম—থম ক'ত আক গলেই।

পানী—আঃ তোমাৰ পৰা আক নোৱাৰি দেও!

বাম—কি কৰিলোঁহে মই?

পানী—বৰাচোন, শুনো কোনে গান গায়।

বাম—অ'! তাকেনো নোকোৱা কিয়? ভুল হ'ল মোৰ,
দাৰ্শনিক নহয়! এই বাৰ কলা-বিজ্ঞা চৰ্চ্ছাত লাগিল।
ভালেতিহে, যি বিজ্ঞালৈ মন দিলে মাহুহৰ আন কথাটো কাণ

কলা হয় সেয়ে কলা-বিজ্ঞা । তুমি আক মোৰ কথা শুনিবা
কেনেকৈ ?

পানী—আঃ, মুণ্ডনা কেলেই ?

বাম—আমাৰ আকৌ কাণ থাকিলেহে শুনিম ।

পানী—সেই দুখননো কি ।

বাম—থকা নথকা সমান ।

পানী—তেজ্ঞে আছে গক নবয় হাল, তাতকৈ গক নোহোৱাউ
ভাল ; শেষ কৰি থওঁ, আহা । [হাত মেলে ।]

বাম—[অলপ আঁতৰি যায়] মোৰ কোনো আপত্তি নাই, পাছে
তোমাৰ উপাধি পানীফুকন শুচি কাণ কটাৰ-বন্ধু হয় বুলিহে ?

পানী—তোমাৰ পৰা আক উপায় নাই । গানটো শুনিবলৈ
নিদিলা আক ?

বাম—ময়ো নিকপায়, তোমাৰ উৎপাতত মাহুহে গান গাবলৈকো
এৰিব । ইমান যদি ইচ্ছা হৈছে মুণ্ডনাগৈনো কিয় ?

পানী—কোনেবা গাইছে ?

বাম—কাৰ ফুলনিভ কোনে গান গাব ?

পানী—আহাঁ, তেজ্ঞে ওচৰৰ পৰাই শুনোঁগৈ । মোৰ অকলে
লাজ লাগে ।

বাম—ও, হো হো, নোৱাৰোঁ নোৱাৰোঁ দেও । মই নেৰাওঁ ।
লাজৰ গোটে ইমানটো আকৌ গান শুনিবলৈকো লাগে ।
দুয়োটা কেনেকৈ সমানে বজাই ৰাখিবা ।

পানী—তুমিনো নেৰাৰা কেলেই, আহাঁ ।

বাম—[অলপ অলপকৈ আঁতৰি গৈ থাকে ।] তোমাৰ লাজত
লাগে, মোৰ ভয় লাগে দেও ।

পানী—ভয় কিহৰ ভয় ?

বাম—এবা ; লাগে আক ।

পানী—কোনোবা তোমাৰ প্ৰেমত পৰে নলি ?

বাম—সেইটো নো—কি অ'চৰিত কথ । তাতকৈ মোক বৰনকুৱাই
মাতিছিল সিদিনা, মই তেওঁকে দেখা কৰি অ'ঠা । তুমি
গান শুনা । মই অ'হিলোঁ তেই [বেগেৰে প্ৰস্থান]

পানী—বাক, বৰা । [বিপৰীত ফালে প্ৰস্থান ।]

২য় দৃশ্য

(ঠাই—বুঢ়াগোহাঁইৰ পুখুৰী পাৰৰ ফুলনি বাৰী । সময়—সন্ধ্যাৰ অলপ
আগতে । অহল্যাৰ সখীয়েক হাতে ধেমালি কৰিবলৈ অপেক্ষা কৰি বৈ
থাকে ।)

১ম সখি—ক'তা, অহল্যা সখি দেখোন এতিয়াও নাহিল ।

২য় সখি—জানো কি কৰিছে । পাহৰিলেই হবলা । আজিয়ে
মাইমালতী জোপাৰ বকুলৰ লগত বিয়া পাতিছিলোঁ ।

৩য় সখি—নহয় অ' অহল্যাৰ কিবা এটা হৈছে । আজি দেখোন

এমাত মানব পৰা মন চন্ মাৰি ক্ষুৰিছে । কিবা এটা যেন
ভানি ফুৰে ।... (অহল্যাব প্ৰবেশ)

অহল্যা—ক'তা ? (জোৰেৰে টাঁহিবলৈ চেষ্টা কৰি) মোৰ
অকণমান অহা পলম হো'ল বাবেই বদনাম কৈছিল। নহয় ।
এয়—নহয় সখি, তুমি অ'লো বিয়াৰ কথা পাহৰি গলা বুলিছে
ভানিছিল। চোৰা'চোন, বকুল জোপাৰ কি আনন্দ ।
মাধৈ মালতীক পাম বলি আনন্দতে নাচিছে । (স্তব লগাই)
“হানিৰে চবায়ৈ কিৰিলি মাৰিলে

গছৰ পৰা গুটি খাই

অ'মাব বকুল বোপাই কিৰিলি মাৰিছে

মাধৈ মালতীক পাইছে ।”

অহল্যা—সখি, বেয়া নেপ'ৰা দেই । আজি আক বিয়া নেপাতো ।
পৰহিলৈ পাতিম ।

১ম—কিয়, দৰা ঘৰত কা'বোৰ অশোচ লাগিল নে কি ? বিয়া যে
ভ'হকিল ?

২য়—আজি বিয়াৰ দিন নাই হবলা । পৰহিলৈ তিথি বাৰ ভাল ।
অহল্যা—ঠাট্টা নকৰিবা সখি । আজি মোৰ গা ভাল লগা নাই
দেখি বিয়া পাতিবৰ মন যোৱা নাই ।

১ম—গা নে মন ?

২য়—মু'তে যেই সেই এটা বেয়া আক ।

অহল্যা—সখি, মোৰে অপত ভোমালোকে বেয়া নেপাবা ।
পৰহিলৈ নিশ্চয় পাতিম ।

২য় সখি— তেনেহলে ইয়াত বই থাকি কি কবিয়। বলাহক
যাওঁগৈ।

(১য় আৰু ২য়ৰ প্ৰাণান)

৩য়—সখি তুমি এনেকৈ মন মাৰি। থাকা কিয় ? তোমাৰ কি
হৈছে কোৱা ?

অহল্যা—ক'তা মোৰ একো হোৱা নাই দেখোন।

৩য়—তোৰ আগত কাঁকি দি সাৰিব নোৱাৰোঁ।

অহল্যা—সখি ! ..

৩য়—তুমি নকলেও হব। সব মিলি গৈছে।

অহল্যা—কি মিলি গৈছে ?

৩য়—যি ভাবিছিলোঁ।

অহল্যা—কি ভাবিছিলো ?

৩য়—সব অবিকল মিলি গৈছে। প্ৰথম দেখাদেখি, তাৰ পাছত

অনুৰাগ—অনুৰাগৰ পাছত আকুল নয়নে বাটলৈ চাই থকা,

অৰ্থাৎ নাটকৰ বা উপহাসৰ ভাষাত কবলৈ গলে প্ৰতীক্ষা

—তাৰ পাছত অভিমান। অভিমান আৰু কিমান দিন

থাকে ? তাৰ পাছত কোনোবা সখি চিত্ৰলেখা যাব লাগিব

কুমাৰক আনিবলৈ। উষা আমাৰ কান্দি কাটি আউল

বাউল।

অহল্যা—সখি ধেমালি নহয়। পানী ফুকনৰ বিনে—

৩য়— (স্তব লগাই) “প্ৰাণ নাৰহে মোৰ।” প্ৰাণ যেনিবা নৰহেই
পাছে কি কৰিবা ?

অহল্যা—মৰিম ।

ঐ—অস্বস্ততা কৰিবা ? সি আক কি নতুন কথা ? অনেক
মানুষে এনেকৈ প্রমত্ত পৰি প্র'ণতা'গ কৰে - তুমিও
কৰিবা । বাক : তাৰ আগতে চেষ্টা কৰি চোৱা যাব, কি
কৰিব পৰা যায় । বাক . এতিয়া গ'ন এটাকৈ গোৱা'চেন ।
গোৱা' আকৌ ।

(গান)

অহল্যা— কোন মায়াবীৰ যাছ পৰশত
আজি ফাগুণী হল উত্তল
সপোন বিভোৰা ।
নাহৰ বেণুৰে দুগাল বোল'য়
শ্রামলী বিহাৰ আচল উৰাই
ঢালে মদিৰা ।
চৰণ ধ্বনিত ফুলি উঠে ফুল
মালতী কববৌ পলাশ বকুল
গন্ধ মল্লিকা ।
সবসি বুকত সপোন আঁকি
কণক চপাৰ সুৰভি সানি
(কৰে) পৰাণ উত্তল

(লাহে লাহে পানীফুকনৰ প্ৰবেশ । ওয় সখিয়ে দেখে

অহল্যাট দেখা নাছিল ।)

ওয়—সখি ! তুমি বোৱাচোন, মই লব মাৰ ভিতৰৰ পৰা আহোঁ :

(প্ৰস্থান । হেতিয়াহে অহল্যাট পানীফুকনক দেখে

আক ঠিয় হয় ।)

পানী—বেয়া পালানেকি অহল্যা ? তোমাৰ গান গোৱাত এনেদৈ
আমনি কৰাৰ বাবে ।

অহল্যা—কি আমনি কৰিলেনো । মই এনেহে গান গাও
জানো ! এনেয়ে সখিৰ লগত বহি গুণ গুণাই আছিলোঁ ।

পানী—কোনো কয় তুমি গান গাব নেজানা ? মই কুৰিবলৈ
যোৱা মাহুহ' ; তোমাৰ গান শুনিয়োই সোমাই
আছিলোঁ । সচাকৈয়ে বৰ ভাল গাব পাৰা তুমি ।

অহ—গালি নেপাবিব ।

পানী—মই সচাকৈয়ে কৈছো অহল্যা, তোমাৰ কণ্ঠৰ অতি
সুন্দৰ । বাক এতিয়া আহোঁহে । (যাব খোজে)

অহল্যা—এখন্তক নবহে জানো ? আহক, দেউতাও ঘৰতে আছে

পানী—আজি নবঠো আক যাওঁহে (যাব খোজে)

অহল্যা—ব'ব । ক্ষম্বেক...

পানী—কিয় ?

অহল্যা—কিয় ? ইমান দিনেও আপুনি জনা নাইনে ? আপোনাক
পালে মই কিমান আনন্দ পাওঁ । নেযাব, আপুনি গলে
মোৰ মুকলি মন আন্ধাৰ হৈ যাব । (তলমূৰ কৰে)

পানী—অহল্যা—কি কৈছাঁ তুমি ?

(অহল্যা নিমাত)

ছি ভনীটি, এনে কথা কব পায় নে। তুমি যে সদায় মোৰ
ভনীটিৰ আসন গ্ৰহণ কৰি আছিল। তোমাক যে মই
নিজ ভনীৰ দৰে স্নেহ কৰোঁ।

অহলা—নহয়, কেতিয়াও হব নোৱাৰে। আপুনি মোৰ হিয়া
অধিকাৰ কৰিছে। এই হিয়াৰ খাপে খাপে আপোনাৰ ছবি
অঁকা আছে। আৰু আপোনাৰ বাহিৰে কাৰো অধিকাৰ নাই।

পানী—নহয় অহলা। বেয়া কথা কব নেপায়। ভনীটি।
এনে ভাব মনলৈ নানি। এই বোৰ কথা পাহৰি পেলোৱা।

অহলা—পাহৰিম কেনেকৈ ? অসম্ভৱ। তৈমান অশ্রু কৰি
মোক এতিয়া আপুনি পাহৰিবলৈ কৈছে।

পানী—কি কৈছা অহলা ? মই তোমাৰ কি কৰিছোঁ ?

অহলা—কি কৰিছে। কি কৰা নাই। মোৰ ক্ষমা তুমি
সকলো কাটি নিছ—মোৰ চকুৰ পৰা গোটেই পৃথৱী নাই—
কিয়া কৰি নিছ। মই কি কৰিছিলোঁ আপোনাৰ ?

পানী—অসম্ভৱ, ই হবই নোৱাৰে।

অহলা—কিয় হব নোৱাৰে ? এই প্ৰাণ আপোনাৰ চৰণত
সপি দিছোঁ। আপোনাৰ মূৰ্ত্তি গটি পূজা কৰিছোঁ। মোৰ
জগতত আপোনাৰ বাহিৰে কেওঁ নাই।

পানী—মোক ক্ষমা কৰা অহলা। ই অসম্ভৱ। (বেগে প্ৰস্থান)

অহলা—গুচি গল—গুচি গল। পদাঘাত কৰি গুচি গল।
ললিতা তোৰেই জয় ! মোৰ সপোনৰ ধন তোৰ বুকুলৈকে
গৈছে। প্ৰিয়ভ্ৰম 'ছিণ কৰা ক্ষতি নাই ; কিন্তু মই তোমাক
ভাল পাওঁ।

৩য় দৃশ্য

ঠাই—ডেবগাঁও। বমানন্দ হট্টাচাৰ্য্যৰ ঘৰ। সময় দুপৰীয়া
লক্ষ্মীসিংহই বমানন্দৰ লগত পান্ধ আশোচনা ক'ৰি থাকে। বমানন্দৰ
সমুখত মেলি থোৱা গীত।

বমা—বাছা, গীত'ৰ সকলো তথ্য তোমাক বুজাই দিছোঁ, সেট
বোৰ এতিয়া উপলব্ধি কৰিবলৈ চেষ্টা কৰ। ই, বৰ কঠিন
কাম।

(মোহনমালাৰ প্ৰবেশ)

মোহন—ভাট লক্ষ্মীসিংহ।

লক্ষ্মী—কোন? ককাইদেৱ! শুনিলোঁ। তুমি বোলে নিৰ্বাসিত
ভেসে ইয়ালৈ কেনেকৈ আহিলা?

মোহন—এবা ভাই; মই নিৰ্বাসন দণ্ডত দণ্ডিত, সেট কাৰণেহে
তোমাক দেখা কৰিবলৈ আহিছোঁ।

লক্ষ্মী—মোক? মোক দেখা কৰিবলৈ অহা কাৰণ?

মোহন—মই এটা উদ্দেশ্য লৈ তোমাৰ ওচৰলৈ আহিছোঁ।

লক্ষ্মী—কি উদ্দেশ্য?

মোহন—এই অস্তায়ৰ প্ৰতিশোধ।

লক্ষ্মী—কিয়, সিদিনা দেখোন প্ৰতিশোধ লটছিল। কিমান
দূৰ আগ বাঢ়িলা?

মোহন—উপহাস নকবিবা ভাই। তোমাব এই উপহাস মই
মধ্যে মধ্যে অনুভব জবিছে।। কিন্তু উপায় নাই। যি
বার্টেদি ইমান দূৰ আগবাঢ়ি আহিলে।, তাৰ পৰা আক পাছ
হুঁকিবৰ উপায় নাই। মোৰ প্ৰতি অশ্রায় নাট কৰা বুলিও
তুমি অস্বীকাৰ কৰিব নোৱাৰা। এই ডাঙৰীয়া শ্ৰেণীৰ হাতত
লজ্জিত আৰু অপমানিত হব নোখোজা যদি, মোৰ লগত
যোগ দিয়া। বাজেন্দ্ৰবৰ পাছত সিংহাসন দেখোন তোমাৰেই।
মোৰ সিংহাসনত এতিয়া স্পৃহা নাই। মাথোন প্ৰতিশোধ
লবলৈ মই স্বিছে।। বাজেন্দ্ৰবৰ নিচিনা অপদাৰ্থক গুচাই
তোমাক তাত প্ৰতিষ্ঠা কৰি সিংহাসনৰ গৌৰৱ বন্ধা কৰাই
মোৰ উদ্দেশ্য। এইবাব বিদ্ৰোহ কৰিম। এনে বিদ্ৰোহ
—অগনি জ্বলাই দিম, যাতে কীৰ্ত্তিচন্দ্ৰ আৰু ভগী বঢ়া গোহাঁই
ছয়ে।টো পুৰি মৰে। ভাই! এতিয়াও বহুত মানুহ মোৰ কালে
আছে; যি এই অশ্রায় নিববে সহ্য কৰিব লগাত পৰিছে।
তুমি মোৰ সহায় হোৱা, মই হৃৎপণে বল পাম।

লক্ষ্মী—তোমাক ককাইদেউ বুলি মাতিছিলে।, কিন্তু তোমাব এই
প্ৰস্তাৱ শুনি তোমাক নাম ধৰি সম্বোধন কৰিবলৈ কো যি
লাগিছে। মিছা আশা লৈ তুমি মোৰ ওচৰলৈ আহিছিল।
সেইখিনি মোৰ পৰা নেপোৱা। তুমি ইয়াৰ পৰা আঁতৰ
হোৱা।

মোহন—কিন্তু, ই অশ্রায় অতিচাৰৰ বিপক্ষেহে অভিজ্ঞান। মোৰ
ওপৰত অতিচাৰ নকৰিবা।

লক্ষ্মী—অজ্ঞায় অতিচাৰ মই একো ভুবুৰ্জেঁ। তেওঁক বজা পাতি যেতিয়া গোটেই আহোম ৰাজ্যই মূৰ দোৱাইছে, তাত আপত্তি কৰা আৰু তাৰ বিপক্ষে কথা কোৱা ৰাজদ্রোহ ! মই ৰাজদ্রোহীক প্ৰশ্ৰয় দিব নোৱাৰোঁ। সিংহাসনৰ মোৰ প্ৰয়োজন নাই। এয়ে মোৰ অময়া স্তম্ভ। মোক প্ৰলোভন দেখুৱাই পাপ পথলৈ টানি নিবলৈ আহিছা ?

মোহন—লক্ষ্মীসিংহ—ভাই '.....

লক্ষ্মী—মই একো শুনিব নোখোজেঁ।

মোহন—আজি বহুত শক্তি থাকিও কিয় সদায় পদৰ ভূতাকপে থাকিবা ? কিয় সদায় ভাত অন্নৰ দাস হৈ থাকিবা ? ই ভীৰুতা . ই শক্তিৰ অপব্যৱহাৰ। ই আহোমৰ কথা নহয়। তুমি কোন গুণে ৰাজেশ্বৰতকৈ নিকট ? তোমাৰ বহুত শক্তি আছে—তুমিও হেংডাং ধৰিব পাৰা। হব পাৰে ৰাজেশ্বৰ ঙ্গেষ্ঠ, কিন্তু জ্যেষ্ঠ হলেই শ্ৰেষ্ঠ নহয়। উঠা বাবৰ ! উঠা ভাই, দূৰ কৰা এই কলঙ্ক। হাতত হেংডাং লোৱা :—দেখিবা . ভাগ্য লক্ষ্মীয়ে চাটুকৰৰ দৰে তোমাৰ পাছ লব।

লক্ষ্মী—মই তোমাৰ যুক্তি-তৰ্ক শুনিব নোখোজেঁ। মোক অজ্ঞায়ৰ বাটলৈ টানি নিবলৈ চেষ্টা নকৰিবা ককাইদেউ। তুমি ইয়াৰ পৰা গুচি যোৱা।

মোহন—আজি কৃপা কৰি ৰাজেশ্বৰে এমুঠি অন্ন ভিক্ষা দিছে, কিন্তু কাইলৈ যেতিয়া আন এজন ৰাজ পাটত উঠিব, কোনে কব পাৰে যে এমুঠি এসাদ ভিক্ষা তুমি তাৰ পৰা পাবা ?

লক্ষ্মী—কি কবিম ভবিষ্যতৰ ভাৱনা ভাবি। ভাগ্যত যি আছে,
সি ঘটিবই।

মোহন—যি কাপুকষ সিহে মাথোন ভাগ্যক ধিয়াই বহি থাকে।
ভৌক তই! কাপুকষ তই!

লক্ষ্মী— বাজুদ্রোহী তুমি, তুমি মহাপাপী!! ভাত্ৰদ্রোহী তুমি—
নিজৰ ভায়েকক বিহ দিব পাবে যি; পৃথিবীত তাৰ অসম্ভৱ
এক নাই। তোমাৰ মুখ দেখিলেও পাপ হয়। তুমি
হাহৰ হোৱা।

মোহন—মূৰ্খ, ভূবলি। ভুবিধাক পদাঘাত কৰিলি! অপদাৰ্থ!
তয়ো মোৰ কথাৰ মন্ত্ৰ বৃজিব নোৱাৰিলি? অবাচিত দিয়া
ভাগা-লক্ষ্মীৰ বিজয় মালা দলিয়াই পেলালি? মূৰ্খ, ভয়
নাই! মই নিজেই আহিলোঁ। কিন্তু এদিন ইয়াৰ কাৰণে
তয়ো কান্দিবি।

(প্রস্থান)

বমানন্দ ধন্য, আজিহে মই ধন্য মানিলোঁ।

লক্ষ্মী—গুৰুদেৱ, যি উচ্চ আদৰ্শত পুত্ৰক অন্তৰ্গণিত কৰিছে, সেই
আদৰ্শৰ পৰা যেন কেতিয়াও পদচ্যুত নহওঁ। আশীৰ্বাদ
কৰিব।

বমা—আশীৰ্বাদ কৰিছোঁ। পুত্ৰ! তুমি যেন এক মহা বিজয়ী বীৰ-
পুকষ হোৱা। বজ্জৰ আদৰ্শ হোৱা!

৪র্থ দৃশ্য

(ঠাট্টা চেউনৌ আলি। সময় বাস্তিপুৰা ছাতিবে বিচি বি'চি বতি
কাম্বৰ প্ৰবেশ)

বতি—কুম্ভ, কুম্ভ, কি টিকা ফটা ব'দ ঠ। এই পুৰাত্ৰই প্ৰাণ
যায়। এই গছছোপাব চ'ত্ৰে জ্বিৰাম নে কি! জানোছা
বেলি হয়। (বহে।)

জগবা (একেফালেদি জগবা আহে।) দেউ। যি হে দক্ষিণা
লোৱা খোজ দিছে, মই লগ ধৰিব নোৱাৰো যেন দেখি গলোঁ।
এই টিকা ফটা ব'দত ইমানটো কোব কোন ফালে দিছে নো ?
(বহে)

বতিকাম্ব—এবা, কিমান বোলনো বজাব টোলৰ ফালে যাওঁ।
তোৰ গাঁঠিত গুৱা আছে নে ?

জগবা—দেউ আছে। পাছে বিধুতি গাবেই ভঙ্গা হব জানো ?

বতি—দেখোন বাক গাঁঠিখন। মই ধুতিয়েই আহিছোঁ। বাটে
ঘাটে বৰ নিয়ম পালন নকৰিলেও হয়। . আজ্ঞাত কৈছে নহয়
“বাস্তায়াং নিয়মো নাস্তিঃ।”

জগবা—হয়, হয়। পাছে বজাব টোললৈ নো কি মন কৰিবা !
কিবা দান দক্ষিণাৰ আয়োজন হৈছে নে কি ?

বতি—কি দান দক্ষিণাৰ আয়োজন হব পাই ? এবা, বাজপাটত
উঠিবৰ পৰা আমি এই মূৰা হবলৈ পোৱা নায়েই বুলিবি।

দেশত ধর্ম কর্ম নাইকিয়া হল। দুদিনে তিনদিনে বায়ুণ
খোৱা, শাস্তি স্বস্তিয়ান আদি হৈ থাকিলেহে, বজাৰা মঙ্গল
কিন্তুকপে বাউজবো মঙ্গল।

জগৰা—হয়, হয় ঠিক কৈছে। আপোনৰ দৰেতুই এজন এতিয়াও
আছে বলিয়েই উমানেই বইখা পৰি আছে। পাছে—অহাৰ
কথাটো নকলে দেখোন ?

বতি—অ' এৰা। তই আকৌ জান বলিহে মই মনে মনে আছোঁ।

মণিপুৰীয়া বজা আমাৰ দেশলৈ অহা কথা শুনি নাই জানো ?

জগৰা—জানো ? মই আকৌ জগৰাই সেইবোৰ কথাৰ কি ভূ
পাওঁ।

বতি—মণিপুৰীয়া বজাক হেনো কোনোবা এটা বজাই বাজাখন
কাটিলে খেদিলে। আমাৰ বজাৰ ওচৰত বাজ্য উদ্ধাৰ
ক'বলৈ সহায় বিচাৰি আহিছে। লগতে হেনো বজাৰ
জীয়েকো আহিছিল। পাছে, আমাৰ বুঢ়া বজাৰ মন
খালেনে কি জানো, ছোৱালীটি বাণী কৰি লব খুজিছে।
আজি বজাৰ চকলং। মাজুহ হিলদোল ভাঙ্গি গৈছে।
দান দক্ষিণা হয়েই বিজানি। সাত পাঁচ গুণি এই ফালে
খোজ ললোঁ।

জগৰা—হয় নে, য'ৰ বঢ়িয়া কথা। তেনে ময়ো যাওঁ বজাৰ চকল-
ঙকে চাওঁগৈ। পাছে দেউ! অসমীয়া মাজুহে মণিপুৰীয়া
ছোৱালী বিয়া কবোস্তা বাবে বজাৰ জাত নগল নে ?

বতি—ভাল কথাটো সুধিছ ? জাত আৰু যাবলৈ আছে নে ?

বুট, ভাতকুল যোরালৈ মাছুহে আজ্জ কালি ভয় নকৰাত
পৰিল

জগৰা—এবা, এবা, দেউ ! দেশ উলটিল, পাছে বজা শুধি পানী
খালেওঁ উধাৰ নহব নে ?

বতি—কেলেই নহব ? শাস্ত্ৰত কৈছে নহয়
“যদি মণিপুৰিং কণ্ঠাং বজায়ং বিবাত্ কবে
সপ্তধেহু পৰাচিতং তুবন্তে বিহিমাতি ।
সাতধেহু পৰাচিতং তলেই হুং ।”

জগৰা—হয়, হয় দেউ । আপুনি অ'ক নেজানিবলৈ কিবা
আছেনে ? চাৰিবেদ চৈধ শাস্ত্ৰ তেনেই পানী কৰি ধৈছে
নহয় । পাছে উঠক ; বেজি হব আকৌ ।

বতি—এবা, উঠ ; কৃষ্ণ । (তুষোৰো পশ্চ'ন । সেই বাটে-
দিয়েই বমাকাস্ত্ৰ আৰু বগ'ব প্ৰবেশ ।)

বমা—ডেকা প্ৰভুনো বাতি পুৱাই কোন ফালে ওলাল ?

বগা—(ঠাট্টাব স্তবেবে) কিয় বজাব ঘৰত উৎসৱ চাবলৈ ?

বমা—উৎসৱ চাবলৈ নে কি ?

বগা—এবাতো । পাচে তুমিনো কোন ফালে ওলালা ?

বমা—হওঁতে ময়ো এক উৎসৱ চাবলৈকে ওলাইছোঁ ।

বগা—হয় নে ? ভালৈই তেন্তে । পাচে—মই আহিছিলোঁ ।
সেনাপতি বমাকাস্ত্ৰৰ ওচৰলৈ ।

বমা—বমাকাস্ত্ৰনো সেনাপতি হল কেতিয়াৰ পৰা ?

বগা—কিয় ? তুমিয়েই যদি সেনাপতি নহবা ; হয় মইনে ?

বমা—কিয় ? আপুনি সেনাপতি পদ ললে কিবা সৈন্তবোৰৰ
তবোৱালৰ ধাৰ নাইকিয়া হব নে ?

বগা—ভাই ! আমাৰ অস্ত্ৰৰ লগত কি সম্বন্ধ ? আমাৰ সম্বন্ধ
শাস্ত্ৰৰ লগত, ধৰ্ম্মৰ লগত। পিতাদেৱেতো তোমাৰ
পিতাবাক প্ৰধান সেনাপতি পাতিয়েই থৈছে।

বমা—থক বাক, সেইবোৰ কথা। পাছে মোকনো কেলৈই
বিচাৰিছিল ?

বগা—ফুৰি ফুৰি এতিখিনি পালেহি—বিচাৰিছিলে। এনেয়ে হে
বাক—বাক, আহোম বজাই মণিপুৰিয়া বজাক সহায়
কৰিব খেজা হয় নে ? কথাটো সঁচা নে ?

বমা—সঁচা। অলপতে বোলে সৈন্ত পঠিয়াব।

বগা—যাদ সেয়ে হয়, আহোম বজা এই সময়ত কিছু দুৰ্বল
হৈ থাকিব। এয়ে আক্ৰমণৰ উপযুক্ত সময় বুলি
নেভাবা নে ? আমিহঁতো এক বকম সাজু হৈছোঁৱেই।

বমা—নহয়, গ্ৰহু। আপুনি ভুল কৰিছে। আমি এতিয়াও
সাজু হব পৰা নাই। আমাৰ সৈন্ত শক্তি এতিয়াও দুৰ্বল
হৈয়েই আছে। তত্পৰি মোৱামৰীয়াৰ অস্ত্ৰবত এতিয়াও
সম্পূৰ্ণভাবে বিদ্ৰোহানল জ্বলি উঠা নাই। তাৰ প্ৰমাণ মই
এতিয়াই আপোনাক দেখুৱাম। সোৱা, দূৰলৈ চাওক। মই
সেই উৎসৱ চাবলৈহে আহিছোঁ।

বগা—(দূৰলৈ চাই) বুজিছোঁ।

বমা—হয়তো ইয়াডোকৈ ভাল সুবিধা আহিব পাৰে। মোৰ

দৃঢ় বিশ্বাস। কাৰণ ; ফুলেশ্বৰী কুঁৱৰীয়ে যি অশ্রায় কৰি গল, তাত ব্যক্তেশ্বৰ সিংহই আভতি মেলিলে। এই অশ্রায়ৰ ফল-ভোগ আহোম বজাই কৰিবই লাগিব। কোনে জানে এই অশ্রায়ৰ প্ৰায়শ্চিত্তৰ মূল্য সিংহাসন নহ'ব। (বাজটোলত উৎসৱ চাবলৈ দল বান্ধি অনেক মোদামৰীয়া আহে।)

১ম—(পাচলৈ চাই) ছেৰ' গেবেলা ঐ—নাহ কেলেই। থাকিব পাচ পৰি। (দূৰত ছেৰ' কলিয়া আহ ঐ।)

২য়—এঃ, পাঙতে পাঙতে ভালেখিনি পৰ হ'ব।

বমা—বাহুজ, মই ছুআমাৰ মন কথা কব খোজোঁ, শুনি যা'য় যদি।

১ম—কোৱাঁ, কোৱাঁ বোপা ; কেলেই সুশ্ৰুতিম।

২য়—এঃ এনেয়ে বেলি হৈছে !—বাটত পালে কমাৰ দাখন গটি দিয়া আমাৰ।

সকলো—কওক কওক আমি শুনিম।

৩য়—বোপা তুমি জানো নেখেৱা, বাটে বাটে চোন কৈ যাব। ব'লা।

বমা—কলৈ ? বাজটোলত উৎসৱ চাবলৈ ? আহোম বজাই কৰা অপমান ইজম কৰিব পৰা শক্তি মোৰ এতিয়াও হোৱা নাই। ভাইহঁত ! যি কাঠচৰ, যি বাঢ়নীৰ কোৰ আহোম বজাই মোদামৰীয়াক দিলে তাক বেচ পাহৰিলা ! যিদিনা তোমা-লুকে—তোমালোকে নোহোৱা ; তোমালোকৰ ভাইহঁতে—যি প্ৰতিশোধৰ প্ৰতিজ্ঞা গুৰুৰ ওচৰত কৰি আহিলা, তাকে

পাহৰিলা । এনেকৈ পাহৰিব, এনেকৈ সহিব পাৰিলেতো
ভালেই আছিল ! সহিলে আপদ যায় । কিন্তু নোৱাৰি ।
গাত তেজ থাকে মানে এনে অপমান মানুহে সত্তা কৰিব
নোৱাৰে । ফুলেশ্বৰী কুঁৱৰীয়ে মোৱামৰীয়া মহন্তক—মোৱা-
মৰীয়াবোৰক ছাগলাৰ তেজ কঁটিওৱা পাহৰি গলা নে ?
আমাৰ ধৰ্ম্মক অপমান কৰা পাহৰি গলা নে ? ভেতিয়া
দেখোন কৈছিল “প্ৰতিশোধ ল’ম” । আকৌ সিদিনা বাজে-
শ্বৰৰ অভিক্ষেপত নিৰ্ম্মালি দিয়াত ; আমাৰ গুৰুক হীন আসন
দি অপমান কৰাৰ কথা ইম’ন সোনকালে পাহৰি গলা নে ?
এনে মান অপমানৰ জ্ঞান নথকা তোমালোক ! এনে মুৰ্খ
তোমালোক ! আজি আহিছা আকৌ বজাৰ টোলত উৎসৱ
চাবলৈ ! আকৌ হয়তো নতুন অপমান, নতুন লাঞ্ছনা সহি
আহিবলৈ । ধিক !

১ম—ঠিক কৈছা বোপা, আমি অতি মুৰ্খ ।

সকলোৱে—আমি নেযাওঁ । কেতিয়াও আহোমৰ লগত সংশ্লিষ্ট
নেবাঞ্ছো ।

২য়—আহোম দেখিলেই মাৰিবি । জুই লগাই দিবি তাৰ্হাতৰ
ঘৰত ।

সকলো—মাৰ্, মাৰ্ ।

বমা—কান্ধ হোৱা ভাইহঁত ! উত্তেজিত নহবা । মুৰ্খৰ দৰে
চিঞৰ বাখৰ কৰিলেই কাৰ্য্য সিদ্ধি নহয় । অতি শাস্ত ভাৱে,
অতি ধীৰ ভাৱে নিজৰ কাৰ্য্য কৰি যাব লাগিব । সময় হোৱা

নাউ। আমার শক্তি এতিয়াও দুর্বল। নিজের গাত বল
বান্ধি লৈছে লোকের লগত যুক্ত কৰিবলৈ যাবা। দেবতায়ো
য'লৈ যাবলৈ ভয় কৰে, মূৰ্খটোহে মাথোন তালৈ লব খবে।
প্রথম খোজদি দ্বিতীয় খোজ দিবলৈ বাট ভালকৈ চাই লব
লাগিব। আমার প্রত্যেক ডেকা লবাই সৈন্তা জ্ঞানীত ভুক্ত
হব লাগিব। নিয়ম মতে বুদ্ধ-বিদ্যা শিক্ষা কৰিব লাগিব।
এতিয়া ঘবলৈ যোৱা। গুৰু ঘবত সকলোটোকে লগ পাম
বুলি আশা কৰিলোঁ। গোৱা সম্বন্ধে—(সকলোৱে
গাই।)

অষ্টভূজে সপ্তভূজে চতুভূজে বাখে

তাৰ দাই তাকে কাটে, তাৰ তিলৈ তাকে মাৰে

চতুভূজে বাখে।

বোলা—জয় মোরামবীয়াৰ জয়—জয় মোরামবীয়াৰ গুৰুৰ জয়।

(সকলোৰে প্ৰস্থান। ছদ্মবেশে মোহনমালাৰ প্ৰবেশ।)

মোহন— ঠিক কথা। সুবৰ্ণ সুযোগ। এই মোরামবীয়াৰ
লগত যোগ দিয়াই প্ৰতিশোধ লোৱাৰ একমাত্ৰ উপায়।
ইয়াৰ ফলত ভাগ্য-চক্ৰ ঘূৰিলেও ঘূৰিব পাৰে—সিংহাসন
লাভ হবও পাৰে। কেনে জানে, মোরামবীয়াৰ লগত
আহোমৰ এই বিবাদ মোৰ সিংহাসন লাভৰ পৰোক্ষ কাৰণ !
মোরামবীয়াকতো সিংহাসন নেলাগে। সিহঁতক লাগে
প্ৰতিশোধ। মোৰ প্ৰতি কৰা অশ্ৰায়ৰ কথা সিহঁতক কলে ;
হয়তো সিহঁতে মোক সিংহাসন দিব পাৰে। হাঃ হাঃ—
বুঢ়া গোঁহাঁই, বব বকুৱা অলপ অপেক্ষা কৰ, মই সিংহাসনৰ
উপযুক্ত নে অল্পযুক্ত প্ৰমাণ পাবি। (প্ৰস্থান।)

৫ম দৃশ্য

(ঠাই—বৃগ গোষ্ঠাইব ঘৰ । সময়—আবেলি । বৃঢ়াগোষ্ঠাই আৰু হৰ নাথ ফুকনে কথা পাতি থাকে ।)

বৃঢ়াগোষ্ঠাই—কিবা অসপ নিজৰ কথাতে গোষ্ঠাই আপোনাক মতাই পঠাইছিলেঁ। মই নিজেই যাব খুজিছিলেঁ ; পাছে, যাব নোৱাৰিহে আপোনাক আহুকাল দিব লগা হল।

হৰনাথ—কি আহুকালৰ নো কথা কৈছে ডাঙৰীয়া, পাছে কথাটোনে কি ?

বৃঢ়াগো—আমাৰ বৰ ছোৱালীটি এই বহাগ মাহৰ তিতবতে দিব পাৰিলে ভাল। আপোনাৰ ভাগিনীয়েক বৰৈ বোপাবো বিয়াৰ উপযুক্ত সময় হৈছে। আমাৰ ছয়োঘৰ মানুহৰ আগৰে পৰা স্নেহ শ্রীতি চলি আহিছে। এতিয়া এই ডেকা—গাভৰু মিলনে তাক বাখিব বুলি আশা কৰে। বৰৈ বোপাৰ হাতত মোৰ ছোৱালীটি অৰ্পণ কৰিব পাৰিলে মই নিশ্চিন্ত হব পাৰে। বাহি যোবাও ভাল আহে। মই চোৱাই থৈছোঁ। আপুনি কি কয় ?

হৰনাথ—ময়ো এই প্ৰস্তাৱ কিছুদিনৰ আগতে হোৱা হলে, বৰ আনন্দৰে মত দিলোহেঁতেন। আৰু এই মিত্ৰভাত্ত স্থৰী হলোহেঁতেন।

বুঢ়া গো—কিয়, কিবা বিয়াব কিবা বন্দবস্ত হৈ আছেনে কি ?

হব—হয়।

বুঢ়া গো—কাব লগত ?

হব—কীৰ্ত্তিচন্দ্ৰ বব বকরাব জীয়েক ললিতাব লগত।

বুঢ়াগো—বব বকরাব জীয়েকব লগত ?

হবনাথ—হয়। আজি হমাহ মানব আগতে বব বকরাই এট
প্ৰস্তাৱ কৰিছিল। ময়ো লবাব সেই কালে টান থকা দেখি
সমৰ্থন কৰি থলোঁ।

বুঢ়াগো—কি ইচ্ছা কৰিলেই আপুনি কথাটো, জাৰি চাব পাৰে।
সেইটোনো কি কথা। তাত কোনো দোষ নাই। নিয়াব
বিষয়ত এনেকৈ বহুত দিনব আগতে দি থোৱা কথা প্ৰায়ে
বদলি হয়।

হব—ডাঙৰীয়া ! সেইটো বব অজ্ঞায় কথা হব। এবাব যেতিয়া
কথা দি থৈছোঁ, তাক অকৌ কোন মুখেৰে না কৰিব
পাবিম। তাৰ উপৰি—

বুঢ়া গো—তাৰ উপৰি নো কি ?

হব—তাৰ উপৰি লবা ছোৱালী দুয়োটিৰে ভিতৰত বব মিল যেন
দেখিছোঁ। সেই কাৰণে এতিয়া ভঙা পতা কৰিবৰ মন
নাই।

বুঢ়া গো—বিয়াব আগেয়ে মিল-অমিলব কোনো কথা নাই।
বিশেষকৈ ডেকা গাভৰু মিলব কথাত কোনো মূল্য নাই।
সেইটো নিহঁতৰ কয়সৰ কথা। আজিৰ ভালপোৱা কাইলৈ

আকৌ আন এজনী গাভৰু দেখিলেই পৰিৱৰ্ত্তন হৈ পৰে।

হৰ—সকলোৰে ভালপোৱা যে ভেনে মূল্যহীন ডাক মই স্বীকাৰ কৰিব নোখোজে।। সি যি কি নহওক, ল'ৰাৰ বেতিয়া মন সেইকালে ঢাল দেখিছো; তাৰ বিপৰীতে কাৰ্য্য কৰা যুক্তি সঙ্গত হ'ব জানো ?

বুঢ়া গো—বৰৈ বোপাক আপুনি আ-শৈশৱ তুলি ডালি ডাঙৰ দীঘল কৰিছে। আপুনিয়ৈই তাৰ অভিভাৱক। আপোনাৰ সহায়তে ৰাজঘৰত তেওঁ ছৱলীয়া ফুকনৰ বিষয় খাইছে। তেওঁ আপোনাৰ কথা কেতিয়াও পেলাব নোৱাৰে। আপুনি যিহকে কৰিবলৈ কয়, তেওঁ নিশ্চয় তাকে কৰিব।

হৰনাথ—মোৰ কথা অৱশ্যে নেপেলায়, তথাপি এনেবোৰ বিষয়ত জোৰ-জবন্তি কৰিলে সিহঁতৰ ভবিষ্যত জীৱন অস্থীয়া হ'ব। বৰবৰাকো এবাৰ কথা দি তাক ভাঙো কেনেকৈ ?

বুঢ়াগো—যেনিবা ভাঙিলেই, কীৰ্ত্তিচন্দ্ৰই নো আপোনাক কি কৰিব ?

হৰনাথ—একো কৰিব নোৱাৰে। ক'ৰা নকৰাৰ কোনো প্ৰশ্নই দূৰ্ঠে; পাছে মনে ভেনে কৰিবলৈ নকয়।

বুঢ়া—ভেনে আপুনি মোৰ অনুবোধ বন্ধা কৰিব নোখোজে। কথাটো ভালকৈ জাৰি চাব; বৰৈ বোপাক ছৱলীয়া ফুকনৰ পদ দিয়াত আপোনাৰ প্ৰধান সহায় মইহে আছিলোঁ।।

হৰনাথ—সেইবাবে মই আপোনাৰ ওচৰত কুড়জ। কিন্তু ক'ৰা কৰিব, উপায় যে নাই।

বুঢ়া গো—ফুকন ডাঙবীয়া ! মোৰ এক মাত্ৰ সন্তান ঘাড়হাৰা কন্যা । মই আপোনাৰ ভাগিনিয়েকক অতুল ঐশ্বৰ্য্য অধিকাৰী কৰিম । তাক বুঢ়া গোহাঁইৰ পদত প্ৰতিষ্ঠা কৰি যাম । ই, বৰৈব কাৰণে সামান্য লাভ নহয় । এনে সৌভাগ্য ভৰিবে নেঠেলিব । ই, সাধাৰণ কথা নহয় ।

হবনাথ—নিশ্চয় নহয় । কিন্তু ডাঙবীয়া ! মই সেই শ্ৰেণী-মানুহৰ মাজত নাই । সত্যক সামান্য ঐশ্বৰ্য্যৰ মূল্যত বেচিব নোৱাৰোঁ । এতিয়া আহোঁহে । মোক কমা কৰিব ।
(প্ৰস্থান)

বুঢ়া—যোৱাঁ, এৰা তুমিয়েই বা কি কৰিবা ? কীৰ্ত্তিচন্দ্ৰ ! তোৰ প্ৰতিপত্তি দিনে দিনে বাঢ়ি উঠিছে—লাহে লাহে তোৰ জয় হৈ উঠিছে । অকল ৰাজনীতি নহয় ; গৃহ নীতিও পাইছেহি । আজি তোৰ কলতে হবনাথে মোৰ প্ৰস্তাৱ উপেক্ষা কৰিব পাৰিছে । মুমলি বৰগোহাঁইয়ে ঠিক কথাকে কৈছিল, যে কীৰ্ত্তিচন্দ্ৰৰ প্ৰকোপ লাহে লাহে বাঢ়িছে । (অলপ ভাবি) ঠিক কথা, কীৰ্ত্তিচন্দ্ৰক পঠাম বুলি ভাবিছিলোঁ । তাক নহয়, হবনাথকহে সেনাপতি কৰি মণিপুৰৰ ৰজাক সহায় কৰিবলৈ পঠিয়াব লাগিব । তাৰ পাছত কীৰ্ত্তিচন্দ্ৰক দেখা যাব ।

৬ষ্ঠ দৃশ্য

(ঠাই—বজাৰ ডিউব চ'ৰা। সময়—সন্ধিয়া বজা আৰু কুৰুৱানৱীয়ে গান শুনে।)

নাচনী ছোৱালীহঁত—

গীত

হিয়াত ভুগুকি মাৰি, নেঘাবা আঁতৰি সখি

পৰাণত চৌ তুলি দি।

শুনियोৱা কথা এট, চাই যোৱা ছবি খনি

পৰাণত আঁকি দিলো কাৰ ॥

বিবহ চকুলো টুকি মাৰমায় বেলিটিয়ে

চকুৰ ঠাৰতে কৈ যায়।

মনৰ বেথাটি সখি নথবা গোপন কৰি

কোনে জানে কালি কিনো হয় ॥

আজিৰ গোলাপ পাহী কালিলৈ হব বাহী

নেথাকিব মৌসনা তাত।

আজিৰ অধৰ স্নেহা হিয়াৰ মাধুৰী কণা

যায় যদি মৰহী হিয়াত ॥

বাজে—হৈছে। আজিলৈ ভইত যা বাক। (সকলোৰে সৈত)

কৰি প্ৰস্থান।) বাণী! আমাৰ দেশৰ নাচ গান তোমাৰ

কেনে লাগে?

কুৰু—ভাল লাগে, বঙহব দেউ! ছোৱালীহঁতে ভাল শিক্ষা

কৰিছে।

বাজে—শুনিছোঁ, তোমালোকৰ দেশৰ সকলো যাজুছে নাচ গান

চৰ্চা কৰে। প্ৰায় বোৰেই ওস্তাদ। তুমি যদি এটা গান গাই শুনালাহেঁতেন।

কুব্জ—বঙহৰদেউ। আপুনি যি শুনিছে সি সঁচা। মৰিপুৰৰ প্ৰায় মানুহে অলপ নহয় অলপ নাচ গান জানে। ইও এটা শিক্কাৰ অঙ্গ। আমাৰ দেশখন দেখিবলৈ যেনে মনোৰম—পৰ্ব্বতেৰে আবৰা—সুন্দৰ শ্ৰাকৃতিক দৃশ্য; ঠিক সেইদৰে মানুহবোৰো সদায় বড়িয়াল। মানুহৰ মনত সদায় ক্ষুৰ্ণি। অতি বিনন্দীয়া আমাৰ দেশখন।

বাজে—সঁচা, মই তোমালোকৰ দেশৰ বিৱৰণ কটকীৰ মুখে শুনিছোঁ। বাক, এতিয়া এটা গান গাবা জানোঁ?

কুব্জ—ভাল বাক, বঙহৰদেউ! (বাণীয়ে সুন্দৰ এটি গীত গাই আৰু নৃত্য দেখুৱাই।)

গীত

মানু নিশা তই অ' কেতেকী, নেগাৰি তোৰ বিবহ গঁথা গান।
মোৰ প্ৰাণলৈ নানিবি মাতি, অ' কেতেকী সাতো সাগৰৰ বাণ ॥
মো সনা পাগল কৰা তোৰ এই কৰুণ তান,
হিয়া মোৰ যুমনাৰ ঢৌ, ধৌকিবাধৌ আকুল কৰে প্ৰাণ।
ভোনাৰ বাতিৰ ধোহৰ বাশি তোৰ গীততে ম্লান।
শিয়'বি উঠে নিজম বাতিৰ বিশ্ব বীণাৰ তান।

বাজে—চমৎকাৰ! অতি চমৎকাৰ! বাণী, ধন্য তোমাৰ শিক্কা।
কুব্জ - বঙহৰ দেৱৰ শলাগ মূৰ পাতি ললোঁ। অস্তৱ পালে
ঐচৰণত এটি কথা নিবেদন কৰিব খোজোঁ।

বাজে—কোরাঁ, কি কথা বাণী ?

কুবজ—পিতাদেউ রাজ্যৰ পৰা আহিবৰ ভালে দিন ; তেখেত দেশলৈ উভতি যাবলৈ উদ্বিগ্ন হৈ উঠিছে ।

বাজে—সেই বিষয়ে মীমাংসা কৰি সকলো কাৰ্য্যৰ ভাব মই বুঢ়া গোহাঁইক দিছোঁ । তেখেতে কি বন্দোবস্ত কৰিছে মই নেজানোঁ । বাক, মই ডাঙৰীয়া সকলক এতিয়াই মতাই পঠাই তাৰ এটা সুবন্দবস্ত কৰিম । কোন আছ ? (নিগিৰাৰ প্ৰবেশ) 'ডাঙৰীয়া সকলক মাতি আন । (নিগিৰাৰ প্ৰস্থান) বাক বাণী, তুমি এতিয়া ভিতৰলৈ যোৱাঁ । মই সকলো কথাৰ এতিয়াই সুবন্দবস্ত কৰিম । (ডাঙৰীয়া সকলৰ প্ৰবেশ) বুঢ়া গোহাঁই ডাঙৰীয়া, মণিপুৰীয়া বজাৰ বিদায় দিয়াৰ ব্যৱস্থা কৰা হল নে ?

বুঢ়া গো—হয়, স্বৰ্গদেৱ ঈশ্বৰ । আমি মান সৈন্ত দি বজাৰ পঠিয়াই দিওঁ । লগত সেনাপতি বৰ ফুকন যাওক ।

বাজেৰ—ভাল কথা । বৰ ফুকন ! আপুনি তেনে যাত্ৰা কৰিবলৈ সাজু হওক গৈ ।

বৰফুকন—স্বৰ্গদেৱ ঈশ্বৰ যেনে আজ্ঞা । পাছে অভয় দিলে স্বৰ্গদেৱ ঈশ্বৰক এটি কথা জনাব খোজো ।

বাজে—কওক, কি কথা ?

বৰফুকন—স্বৰ্গদেৱ ঈশ্বৰে বন্দীক বাৰ দিন মান সময় দিব লাগে । সাত দিন মানৰ পাছত ভাগিন লৰাটোৰ বিদায় দিন স্থিৰ কৰিছোঁ ।

বাজে—ছদ্মলীয়া ফুকনব বিয়া ? বব সজ্জ কথা । পাছে পাজী বা
ক'ত

ববফুকন—বববকরাব জীয়েক ।

বাজে—গুড সংবাদ । মই বব আনন্দ পালোঁ ।। বাক, আপোনাক
বাবদিন সময় দিয়া হল । বুঢ়া গোহাঁই ডাঙবীয়া ! পাছে
এতিয়া কি কবা হয় ? বজা বোলে যাবলৈ বব উত্থিয় হৈ
পৰিছে ।

বুঢ়া—ভেঙ্গে বজাক কাইলৈ বিদায় দিয়া হওক । ডেওঁ অংগ
বাঢ়ক ।

ববপাত্ৰ—বজাক মোৰ মনেবে আগৈয়ে পঠিয়াই দিয়া ভাল
নহব । কাবণ বাট পথ আমাৰ অচিনাকি । অচিনাকি
বাটত বাধা বিঘিনি অনেক স্বৰ্গদেৱ ঈশ্বৰ ।

(বগত :) প্ৰতিশোধব ই এটা উদ্ভব ব্যৱস্থা । (প্ৰকাশে)

বুবাগোহাঁই—মোৰ মনেবে বজাক আগতে পঠাই দিলেও আমাৰ
বিশেষ অনুৰিধা নহব । বজা আহিববো ভালৈ দিন হ'ল ।
ডেওঁ যেতিয়া উত্থিয় হৈ উঠিছে, তেখেতক বিদায় দিয়াহে
জাল । আমাৰ সৈন্ত যাওঁতে আক বাব দিন লাগিল ।
ইতিমধ্যে বজাই দেশ পাই নিজেও কিছু নতুন সৈন্ত সংগ্ৰহ
কৰিব পাৰিব ।

বব গোহাঁই—বুঢ়া গোহাঁই ডাঙবীয়াই ঠিক কথা কৈছে ।

বাজেশ্বৰ—ভাল, তেনে, সেই মতেই ব্যৱস্থা কৰক । আজিলৈ
ভেঙ্গে আপোনালোক বিদায় হওক ।

(বজা আৰু বুঢ়াগোহাঁইৰ বাহিৰে সকলোৰে প্ৰস্থান)

এটা কামৰ পৰা নিষ্কৃতি পোৱা হ'ল যেনিবা। আৰু কিবা
কাৰ্য্য আছেনে নী বুঢ়া গোহাঁই ডাঙৰীয়া ?

বুঢ়াগো—স্বৰ্গদেৱ ঈশ্বৰ ! বন্দীয়েহে এটা কথা জনাব খোজো।

বাজে—কওক, কি কব খুজিছে।

বুঢ়া গো—কীৰ্ত্তিচন্দ্ৰৰ জীয়েকৰ লগত বঠৈ দুৱলীয়া পানীকুকনৰ
বিয়া হোৱাটো বাজনীতিৰ কালৰ পৰা যুক্তি সঙ্গত নহ'ল।

বাজে—কিয় ? বিয়াতো বাজনীতি ওলাল নে ?

বুঢ়া গো—স্বৰ্গদেৱ ঈশ্বৰ ! এই বিয়াই তিনিজন প্ৰধান বিষয়াক
এক কৰিব। ডাঙৰীয়া সকলৰ ভিতৰত বিয়া-বাক হৈ
মিত্ৰতা হ'লে তেওঁলোকৰ শক্তি বৃদ্ধি পায়। আন কি,
কেতিয়াবা বজাৰ বিপক্ষে ঠিয় হ'বলৈকো সক্ষম হয়।

বাজে—আপুনি কি কৰিব খোজো ?

বুঢ়া গো—স্বৰ্গদেৱ ঈশ্বৰে যদি এই বিয়াত বাধা দিয়ে।

বাজে—বুঢ়া গোহাঁই ডাঙৰীয়া ! অসম্ভৱ, মানুহৰ ঘৰুৱা জীৱনত
এটা স্বাধীনতা আছে। গোলাম হ'লেও এই স্বাধীনতা
মানুহে বিসৰ্জন দিব নোৱাৰে। যি বজাই ডাঙ হাত দিয়ে
'সি মূৰ্খ। সি হৈ বিজোহৰ সূত্ৰপাত কৰি দিয়ে। এনে
নিবৰ্ধক সন্দেহ মনত ঠ'ই নিদিব।

(বুঢ়া গোহাঁইৰ প্ৰস্থান)

তৃতীয় অঙ্ক ।

১ম দৃশ্য ।

(ঠাই—দিকথো নৈব পাব । সময় গধূলি । অহল্যাই আয়ন জিমনটেক
নৈব পাবত বহি গান গাই থাকে । কিছু সময়ব পাণ্ডু চোলে গায়নে
একুশ মাইকী মাহুহ ললিতাব বিদ্যাব পানী ভুলিফলৈ আছে ।)

অহল্যা—

গান

মুকলি আকাশ ঐ

ডাঙবে ছাতিলে

ক'লাটেক আনিলে হঠাতে ।

মোব টুলুজা নাওখনি

মাজতে ডুবালে

ক'ববাব পছোরা বতাহে ॥

আশাবে চাকিটি

দমকা বতাহে

জুমাতে নিমিষে সখি ঐ !

সুখবে সপোন

ভাজিলে ভাজিলে

পোবনি আনিলে ছিন্নালৈ ॥

(চোলা গায়নব মাত. স্তনা যায়)

অহ—আজি ললিতাব বিয়া ! মোব চিব আবাধ্য দেহতা, জীৱন

সর্ব্বদা আঁজি মলিভাব বুকলৈ লবি গৈছে !! (পানীতোলা
মাল্লহ ক্ৰমে ওচৰ চাপিল। ঘাটলৈ যোৱা বাট অহল্যা বহি
থকাৰ পৰা কিছু আঁতৰত। প্ৰথমতে গায়ন আৰু চুলীয়া বোৰ
গল, তাৰ পাচত একমুখ মাইকীমাল্লহে নাম গাই চুলীয়াৰ পাছে
পাছে গ'ল)

তিবোতা মাল্লহবোৰে গাই যায়—

সাগৰৰে চৌ দেখি	বাধাৰ কম্পে হিয়া
ঘাটে নাও চপাই দিয়া	ঐ সখি ! অ' বিনন্দিতা।
ইকালৰে চাক নৈয়া	সিকালৰে চৌৱে
তাম্ৰৰে কলসী বাধা	ভবিল নে নৌ।
স্বৰগতে ফুলি আছে	ধূপি ধূপি তৰা
দৈৱকীয়ে পানী তোলে	ঐ সখি ! নাচে অপেচৰা।

(লাহে লাহে মাল্লহবোৰৰ শব্দ দূৰত শুনা যায়।)

অহল্যা—এই জনমৰ—এই বাৰ্ষ জীৱনৰ আৰু কোনো কাম নাই।

নাথ ! তোমাৰ যেন জীৱন সুখত যায়, এয়ে ভগবানৰ ওচৰত
প্ৰাৰ্থনা। সি-জন্মত দেখাদেখি হব। চিৰলগ্নবী মোৰ !
ই যে জন্ম জন্মান্তৰৰ বান্ধ। সিপূৰ্বত তোমাৰ কাৰণে
প্ৰতীক্ষা কৰি বৈ থাকিম। বিদায় !

(পানীত আপ দিব খোজে। ছন্দৰেণে মোহন মালাই হঠাৎ আহি
থাপ মাৰি ধৰে।]

মোহ—কি কৰা ! কি কৰা ! উদ্ভাৱ নাবী ! আত্মহত্যা মহাপাপ !

অহল্যা—কোন তুমি ? মোক এবি দিয়া—মোক মৰিবলৈ দিয়া

যোব পবিত্র ব্রত নেভাল্লিবা ! (মূৰ্জা যায়)

মোহ—আই ঐ দেহি ! কাববাব ভাল পোস্তাত প্রভাবিত হৈ
 ছুখুণীৰ এই অৱস্থা হৈছে । কিহু ; মুখখনি তিনি পাঠ প'ঠ
 লাগিছে । (ভালকৈ চাই) কি ! অহল্যা দেখোন । বুঢ়া
 গোহাঁইৰ কন্যাৰ আজি এই অৱস্থা ! (লম্বালবিটক নৈব
 পৰা পানী আনি মূৰত দিৱেহি, চেতনা অহা নাই) । এতি-
 য়াও চেতনা অহা নাই ! নাড়ী, অতি ক্ষীণ ! কি কৰা
 যায় ! এই অৱস্থাত অসহায় অবলাক এৰি থৈ যোৱা মানুহৰ
 কাম নহয় । অখচ বুঢ়া গোহাঁইৰ ঘৰলৈ গলেও তাৰ পৰা
 আক উভতি আহিব নেলাগিব । ভগবান ! কি বিপদত পেলা-
 লাহি ! নিজৰ আশ্রয়লৈকে লৈ যাওঁ । হয়তো, ভাল
 শুশ্ৰূষা পালে আৰোগ্য হ'বও পাৰে । তেতিয়া এটা বারুতা
 কৰা যাব । (ডাকি লৈ যায়)

২য় দৃশ্য ।

(ঠাই - নাহবৰ ঘৰ । সময়—আবেলি । বাধাই বহি বঁড়কড সূতা
 কাটি থাকে । অলপ পাচতে নাহব ওলায়হি । নাহব অহা দেখি ঠিয়
 হয় ।)

বাধা—সেই উপজি পুৱাতে ওলাই গল, এতিয়াহে উভতিবলৈ
 সময় পালে । ঘৰলৈ আক ঘনতে নপৰে । ছুপবীয়া ভাত

খাবলৈকো পাহৰিলে। এনেকৈ নেখাই নবই যাকহে
কাম কৰে নে ?

ন'হব—এতিয়া মোৰ গাত হৈ দায়। যি ঊনপকাণ বায়ু যুৰত
শুমাই দিছা, সিয়েই ঘুৰাই লৈ কুৰিছে, আক ভাত খাবলৈ
মনত থাকে নে ? বাক, এতিয়া কি আছে খাবলৈ দিয়া,
গোসাঁই ঠেংবৰ ওচৰৰ পৰা পাক মাৰি আহিব লাগিল।
কল্লী কলৈ গ'ল ?

বাধা—ভাত কৈছে। কৈলৈ ?

ন'হব—এনেয়েহে শুধিলে। (অলপ বৈ) হেৰাঁ। কল্লীক
অ'ম'ৰ ইয়াত আশ্রয় দিয়া কথাটো ভাল নহল।

বাধা—কিয় ; ইমান দিনৰ পাচত আকো এই কথা ওলাল
কেনেকৈ ?

ন'হব—কল্লীৰ বিষয়ে তুমি বোধকৰে। সকলো কথা নেজান।

বাধা—মই সকলো জানেঁ। সকলো কথা মই কল্লীৰ পৰা
শুনিছোঁ। তেওঁ মোক সকলো কথা ভাঙি কৈছে।
সকলোবোৰ কথা জানি শুনিয়ো মই তেওঁক আশ্রয়
দিছোঁ।

ন'হব—কিন্তু বজাৰ ঘৰত গম পালে কি হ'ব ?

বাধা—শত বাধা বিধিনি আহিলেও এবাৰ যাক আশ্রয় দিছোঁ।
ভাক ড্যাগ কৰিব নোৱাৰোঁ। অবলা ভিৰোতা—পুৰুষ
কান্দত পৰি যন্ত্ৰৰ দৰে চালিত হৈছিল। বেচেৰীৰ গাত দোষ
কি ? ভিতৰলৈ আহক, সেইবোৰ কথা ভাবিব নেলাগে।
আহোৱলৈ ভয় মই নকৰোঁ। (দুয়োৰে প্ৰস্থান)

৩য় দৃশ্য ।

(ঠাই মালোৰ বৰভেটি । চতুৰ্ভুজৰ বাহিৰ চোঙাল । চতুৰ্ভুজবাই
বমাকান্ত আৰু বগা বহি থাকে । সময় গধূলি)

চতু—বমাকান্ত ! আক্লিলৈকে কিমান মানুহ কাঁড়ীৰ লেখত
সোমাইছে ?

বমা—প্ৰভু, প্ৰায় ছশ মানুহ ব। অলপ দিনৰ ভিতৰতে সংখ্যা
আৰু বাঢ়িব বুলি আশা কৰিব পাৰি । দুবৰ দুবৰ গাৱলৈ
আমি নিজেই গৈ মানুহৰ উদগাই দি আহিছোঁ । দিহিঃ
ডিবুৰ ফালে মানুহ পঠিওৱা হৈছে । (নাহৰৰ প্ৰবেশ ।)

চতু—আই, তোমাৰ কথা শুনিছিলোঁহে ।

নাহৰ—হয় প্ৰভু, মই অলপ লেঠাত গাৱৰ ফালে গৈছিলোঁ ।

চতু—বাক, এই মানুহবোৰক যুদ্ধ বিজ্ঞা শিক্ষা দিবৰ কি উপায়
কৰা হৈছে ?

নাহৰ—প্ৰভু ঈশ্বৰ : প্ৰায়বোৰ মানুহেই যুদ্ধবিজ্ঞা অলপ নহয়
অলপ জানে । তাৰে ভালকৈ জনা এজন হাজনক সেই গাৱলৈ
ওপৰত বৰা-খইকীয়া পাতি দিছোঁ । আমিও মাজে সময়ে
ডেওলোকক আখৰাত সহায় কৰোঁহক । আশাকৰোঁ আৰু
অলপ দিনৰ ভিতৰতে আমি আহোম ৰাজ-শক্তিৰ বিপক্ষে
ঠিয় হব পাৰিম ।

চতু—উত্তম কৰিছা । মই কি বুলি প্ৰশংসা কৰিম ! ডোমালোকৰ

কার্য কলাপ দেখি যোব মনব তার হৈছে, যে আহোমব ধ্বংস
বোধ হয় ঈশ্ববেই ইচ্ছা। নহলে মঠ কোন ? কি যোব
শক্তি এনেদবে কার্যত আগবাঢ়িব।

নাহব—আহোমব ধ্বংস অনিবার্য। ইটো কায় সঙ্গত বণ।
এই অস্তায় অত্যাচাব প্রতিশোধ লবই লাগিব।

(মোহনমালাব প্রবেশ)।

মোহন—ঠিক কৈছা ভাই, এই অস্তায় অত্যাচাব প্রতিশোধ লবই
লাগিব। আহোমব ধ্বংস অনিবার্য।

নাহব—কোন তুমি ?

বমা—গুপ্তচব ! (আগবাঢ়ি)

মোহন—কাস্ত হোৱা ভাই, কিয় ইমান অধৈৰ্য হৈছা। মই
গুপ্তচব নহওঁ।

নাহব—কোন তুমি ?

মোহন—তোমালোকব দৰেই আহোমব অত্যাচাবত জুকলা
আহোমব হাতত লাহিত, অপমানিত—এজন। ইয়াতকৈনো
মোব চিনাকি কি দিম ভাই।

নাহব—তোমাৰ ইয়ালৈ অহা উদ্দেশ্য ?

মোহন—উদ্দেশ্য ; মোব তোমালোকব এই সজ অজ্ঞানত যোগ
দান।

নাহব—তাত তোমাৰ লাভ ?

মোহন—প্রতিশোধ।

নাহব—এই মাত্ৰ !

মোহন—এয়ে মাত্র ।

নাহব—তোমার উদ্দেশ্য গম পালে।। কিন্তু তাই ; তোমার
পৰিচয় অলপ বহলাই নিদিয়া মানে তোমাক আমার লগত
ঠাই দিব নোরাবিম ।

মোহন—সেয়ে যদি মোব যোগদানত প্রতিবন্ধক জন্মায় ; তেন্তে
শুন, মই মোহনমালা । (ছদ্মবেশ গুচাই ।)

সকলো—(আচৰিত হৈ ।) এঁ ।

চতু—কিয় বাটঘৰীয়া গোষ্ঠাইদের ! কিয় ; আপুনিতো নির্বাসিত ।

মোহন—হয়, ময়েই সেই নির্বাসিত মোহনমালা । মোক অজ্ঞায়
কবি, বাজেশ্বরক সিংহাসন দিয়া আক এই নির্বাসন দণ্ড
তোমালোকৰ কাৰ অবিদিত । ইয়াৰেই কিবা প্রতীকার
কবির পাবো বুলি ঘৃণি কুৰিছে।। মোব সিংহাসনলৈ আক
লোভ নাই এতিয়া । মাথোন এই ডাঙৰীয়া জ্ঞানীৰ ওপৰত
প্রতিশোধ লবলৈ জীয়াই আছে।। তোমালোকো প্রতিশোধ
লবলৈ কাঁচি পাবি উঠিছা ; কাজেই ই মধুব মিলন নহয়
কি ?

চতুৰ্জ—গোষ্ঠাই দেৱ ! আপুনি নিশ্চিন্ত হওক । এই সিংহা-
সন আপোনাৰেই । আমাক সিংহাসনৰ আৱশ্যক নকৰে ।
আমাক লাগে প্রতিশোধ । কিন্তু, আমাৰ এই বিজোহীদলৰ
কিছুমান নিম্নম আছে তাক আপুনি মানি চলিব লাগিব ।
আক আপোনাক দলভুক্ত কৰাৰ আগেয়ে প্রতিজ্ঞা কৰিব
লাগিব । আপুনি প্রতিজ্ঞা কৰাৰ পাচতহে নিম্নমবোৰ দিয়া হব ।

মোহন—এই নীল আকাশৰ ভলত ওপৰৰ চন্দ্ৰ-ভালৈ চাই আক
দেৱতা সকলক সাক্ষী কৰি শপত খাইছোঁ।—যোৰ শক্তি
অমুসৰি, এই বিস্মাহ ৰাতে সকল হয় তাৰ চেষ্টা কৰিম।
এই বিজ্ঞোহী দলৰ সকলো নিয়ম মানি চলিম। ইয়াকে
কৰোঁতে যত্নাক বৰণ কৰিব লগা হলেও পাচ নোহোৱকোঁ।

চকু—ধন্য ধন্য গোহাঁইদেৱ! আজি আপুনি মোৰ এই শিশুবৰ্গ
আৰু পুৰুষীভব এজন হল। আজিৰ পৰা আপুনি এক
মহান ব্ৰতন্ত ব্ৰতী হল। নাইবৰ লগতে এজন প্ৰধান সেনা-
পতিৰ পদত আপোনাক অভিষিক্ত কৰিলোঁ। আহক!
আপোনালোক ভিতৰলৈ আহক। বগা! সকলোকে হাত
মুখ ধুওৱাৰ ব্যৱস্থা কৰা। (সকলোৰে প্ৰস্থান বাধা আৰু কল্লিণীৰ
প্ৰবেশ)

বাধা—ভনীটি ?

কল্লি—কি ?

বাধা—আকোঁ এক নতুন সমস্তা উপস্থিত। মোহনমালাই
যোগ দিলেহি মোৱামবোঁৱাৰ লগত।

কল্লিণী—কিন্তু, মোহনমালাক সিংহাসন নেলাগে।

বাধা—কথা সিয়ান সহজ নহয় ভনীটি ?

কল্লিণী—ভয় নকৰিবা ৰাইদেৱ। সমস্তা জটিল হলেও সমস্ত
ভাব সমাধানৰ বহু পথ ওলাই পৰে।

বাধা—ঠিকেই কৈছা। এতিয়া ঘৰলৈ যাওঁ ব'লা।

(দুয়োৰো প্ৰস্থান)

৪র্থ দৃশ্য ।

(ঠাই—নেষেবীটিঙৰ ওচৰৰ চাবিৰ মাজত মোহনমালাৰ গল ।

সময়—আবেলি ।)

অহ'ল্যা—কপালত ইও আছিল । ক'ত বাজন্তুখ আৰু ক'ত
অবণ্যবাস । কপালৰ লিখাৰ ওপৰত কাৰো হাত নাই ।
দেউতাই ভাবিছিল ইন্দ্ৰনাথলৈ বিয়া দি মোক সুখী
কৰিব । মই ভাবিছিলোঁ, ইন্দ্ৰনাথক পাই জীৱন সৰ্ব্বক
হব । কিন্তু ভাগ্যত যে নাছিল, তাক কোনে বলবে
ঘটাৰ পাবে । তাৰ পাছত জীৱনৰে শেষ কৰি থৰ
খুজিছিলোঁ, ইহ জনমৰ মায়া, সংসাৰী বান্ধোন সকলো
কাটি মৃত্যুৰ দুৱাৰ দলিত থিয় হৈছিলোঁ ; সোম্মাৰ
খোজোঁতে তাতো যে বাধা পৰিল । ই নিয়তিৰ পৰিচাস ।
উঃ—সেই মুৰ্ছা যদি নেভাগিলহেঁতেন । তাৰ পাছত যি
বন্ধকটি ভাগ্যৰ বলেৰে পালোঁ—সিও এক অদ্ভুত কথা ।
সংসাৰৰ সকলো কাম বনতে উদাসীন । অনাই বনাই
ঘূৰিফুৰে দিনটো—কি কামত, তেওঁ নিজেহে জানে ।
মাজে মাজে সন্দেহ হয়—কোন এওঁ—কি উদ্দেশ্য ।

(মোহনমালাৰ প্ৰবেশ ।)

মোহ—কি কৰিছা অহ'ল্যা, আমন জিমনকৈ বহি কি
ভাবিছা ?

অহ—ভাবিছোঁ—হাবিতলীয়া জীৱনবোৰ কি সুখৰ !

মোহ—নে ভাব ওলোটাটো ।

অহ—কেলেই হব । বৰ ভাল লাগে ।

মোহ—বাক, বুজিছোঁ । এনে নিৰ্জ্বন জীৱন ভাল নেলাগিলে
আক কিটোনো ভাল লাগিব ?

অহ—কেলেই হব নিৰ্জ্বন । আপুনি যেতিয়া ওলাই য'য়, মই
তেতিয়া কি কৰোঁ জানে ?

মোহ—কি কৰা ?

অহ—মই এতিয়া সোঁ কাকডোঙাৰ পাবত বহি পানীৰ বুৰবুৰণিলৈ
শিলগুটি দলিয়াওঁ । চবাইবোৰক নিৰ্ঘাৰো । বেছ সুখত
গৈছে দিন কেইটা ।

মোহন—(বগতঃ) হায় ! এই অসাধিব সৌন্দৰ্য্য বাশি—এই
সবলতা—এই হিয়া ভৰা স্নেহ-ভালপোৱা অকালতে মৰহী
যাব লগা হৈছে । অদৃষ্ট !

অহ—কি ভাবিছে গোহাঁইদেৱ ?

মোহ—ভাবিছোঁ অদৃষ্টৰ কথা ! নিয়তিৰ পৰিহাসৰ কথা ।

(বগণ বৈ) অহল্যা, তুমি সুখ হৈছা—তোমাৰ হেবোৱা স্বাস্থ্য
আকৌ লাভ কৰিছা—তুমি এতিয়া ঘৰলৈ উভতি যোৱা ।

তুমি দিন দ্বিৰ কৰা, মই তোমাক তোমালোকৰ ঘৰত বৈ
আহিম গৈ ।

অহ—হঠাৎ আকৌ আজি এই কথা কয় গোহাঁইদেৱ ? মোৰ

ঘব নাই। যি ঘবৰ পৰা ওলাই আহিছে। তালৈ আক
উভতি যাব নোৱাৰিম। মোক কমা কৰক।

মোহ—কিয় মুখ উলিয়ান নোৱাৰিবা ? তুমিও একো অজ্ঞায়
কৰা নাই। পিতাবাই তোমাক পাই আকৌ কিমান আনন্দ
পাব ! সকলো পাহৰি তোমাক আকৌ বুকত লুপাই
লব।

অহ—নহয় গোহাঁইদেৱ, ঘবলৈ যোৱাৰ ইচ্ছা থকা হলে চেতনা,
পোৱাৰ পাচতে উলটিলোহঁতেন। এতিয়া আক উপায়
নাই।

মোহ—ভেতিয়া তুমি অত্যন্ত দুৰ্বল আছিল। তোমাৰ গাণ
শক্তি নাছিল।

অহ—মোক কমা কৰিব গোহাঁইদেৱ ! অৱশ্য মই আপোনাৰ
গলগ্ৰহ হৈছোঁ ; ই ঠিক।

মোহ—নহয় অহল্যা, মোক ভুল হুবুজিবা। মই তোমাৰ ভালক
কাৰণেই এইবোৰ কথা কৈছোঁ।

অহ—মোৰ এয়ে ভাল।

মোহ—নহয় অহল্যা, কাইলৈ মই আন একালে গুচি যাব লাগিব।
মোৰ তাত কিমান দিন হয় ঠিক নাই। আক ইয়ালৈ
ওভটো নে নাই ডাকো কব নোৱাৰোঁ। এনে অৱস্থাত কি
কৰা যায় মই ভাবি পোৱা নাই।

অহ—আপুনি নিজৰ প্ৰতি দিন দিন ইমান উদাসীন হৈ গৈছে,
আপোনাৰ যতন লবলৈকেতো আন এটা প্ৰাণীৰ প্ৰয়োজন।

আপোনাক এনে নিঃসহায় অৱস্থাত পেলাই ক'লৈ যাম,
লৈ ব'লক মোক আপোনাৰ লগতে ।

মোহ—নহয়, সি হ'ব নোৱাৰে অহল্যা ।

অহ—ভেষ্ট মোক বন্ধা কৰিছিল কিয় ? মোক মৰিবলৈ নিদিলে
কিয় ?

মোহ—কিছু অচিনাকি মাজুহৰ লগত এনেদৰে ঠায়ে ঠায়ে ঘূৰি
ফুৰা ভাল হ'ব জানো ?

অহ—অচিনাকি ! কোনে কৈছে অচিনাকি ? আপুনি মোৰ
প্ৰাণদাতা, এয়ে মোৰ পক্ষ যথেষ্ট চিনাকি । আজি ইমান
দিনেও আপুনি মোক চিনিব নোৱাৰিলেনে গোহাঁইদেৱ ?

মোহ—কিছু মোৰ আঁচল পৰিচয় পালে হয়তো ঘিণত আঁতৰ
হ'ব ।

অহ—অসম্ভৱ । আপুনি মহা শত্ৰু হলেও মোৰ প্ৰাণদাতা
—আজ্ঞায় দাতা । আপুনি মোৰ পৰম বন্ধু । মিত্ৰ । কিছু
আপুনি আপোনাৰ আঁচল পৰিচয় মোৰ পৰা গোপন
কৰিছেনে কি ?

মোহ—উঃ, আক নোৱাৰোঁ । এই মিছাৰ আভাষণ আক কিমান
পৰ পিছিব পাৰি, আক গোপন নকৰোঁ । শুনা অহল্যা ! মই
তোমাৰ পিতাবৰ পৰম শত্ৰু মোহনমালা । (মূৰত কৃত্ৰিম দাক
দোক গুটাই ।)

অহ—(আচৰিত হয়, আক লাজত বতী পৰি যায় ।) এঁ—আপুনি ?

মোহন—আচৰিত হৈছা অহল্যা ?

অহ—(অলপ বৈ) নাই, একো আচৰিত হোৱা নাই । গোষ্ঠাই-
দেৱ ! অহল্যৰ কথা পাহৰি যাওক । বুঢ়া গোষ্ঠাইৰ কন্যা
অহল্যা নাই—পানীত পৰি মৰিল । মই আক এক
কোনোবা অহল্যা, চৰণত স্থান দিয়ক । (সেৱা কৰে)

মোহ—উঠা অহল্যা ! (বুকুটো টানি লয়) মই ভোমাক হৃদয়ত
স্থান দিলোঁ । বিধাতাৰ দান অৱহেলা কৰি দলিয়াই
পেলোৱা মোৰ শক্তি নাই । ইও বে'ধ হয় ঈশ্বৰৰ
অভিপ্ৰেত ।

৫ম দৃশ্য ।

(ঠাই—বজাৰ বাহিৰৰ পৰা । সময়—ছপৰীয়া ।

বজা মেলত বহে ।

বাজেশ্বৰ—ভেনেহলেভো বৰ ম'জলৰ কথা ! ক'ত আছে দুত ?
(ছপৰীয়া দুতক লৈ আহেগৈ আৰু দুতে আহি আঁঠু লৰ'হ) বৰ
পাত্ৰ গোষ্ঠাই, তাক সোধকছোন বৰফুকন কিয় উভতি
আছিল ?

দুত—স্বৰ্গদেৱ ঈশ্বৰ ! মণিপুৰ বজাক আগেয়ে পঠিয়াই দিয়া বাবেই
আমাৰ ঘটনা ঘটিল । অগাধ অৱণ্যৰ মাজত সোমাই বাট
বিচাৰি ফুৰোঁতেই এমাহ গ'ল । হাৰিব মাজে মাজে ঘাৰ
লগীয়া হোৱাত বিস্তৰ হাবি বন কাটি বাট উলিয়াই যাব

লগাত পৰিছিল। স্বৰ্গদেৱ ঈশ্বৰ! আমাব সৈন্ত ছাৰি কাটো-
ভেই হাইবাণ হল, তেওঁ আক বাট বিচাৰি পোৱা নহল।
এইদৰে যাওঁতে যাওঁতে খোৱা বস্তুৰ অভাৱ পৰিল। সৈন্ত
ৰোবৰ এনে ছবৰহা দেখি বৰকুকন ডাঙৰীয়া উত্তৰী
আঁহিবলৈ বাধা হ'ল।

বৰ পাত্ৰ—তেওঁক কিমান দিনৰ বাটত এৰি থৈ আহিল ?

দৃত স্বৰ্গদেৱ ঈশ্বৰ! তেখেতে বোধ হয় আক চাৰি দিন মানৰ
ভিতৰতে পাবহি।

ৰাজে—বৰ পাত্ৰ গোহাঁই! দৃতক এতিয়া যাৰলৈ কওক। (দৃতক
সেৱা ক'ব ঘৰ্মন) এওঁক যেনিবা গছলতাৰ লগত হে যুদ্ধ
কৰিবলৈ পঠোৱা হ'ল।

বৰ গোহাঁই—হয় স্বৰ্গদেৱ ঈশ্বৰ, এই বণৰ নাম লতাকটাৰণ
খোৱা হওক।

বৰবকৱা—এতিয়া মন্ত্ৰবা কৰিলে কি হ'ব। আগেয়েই লতাৰ
লগত বণ নোহোৱা ব্যৱস্থা কৰিব লাগিছিল। তেওঁৰ
ওপৰত প্ৰতিশোধ লবলৈ ইচ্ছা কৰিয়েইতো বুঢ়াগোহাঁয়ে
তেওঁক বণলৈ পঠালে। বয়সত বুঢ়া—তাতে বণত অনভিজ্ঞ।

বৰগোহাঁই—যি সকলে এনে প্ৰতিকাব কৰিব পাবে, তেখেত
সকল সময়ত উপস্থিত থাকি তাৰ ব্যৱস্থা কৰা হলেই পাৰিলে
হেঁতেন।

বৰবকৱা—উপস্থিত নথকাৰ গুণতেই এনে হিংসাৰ উপযুক্ত পথ
ওলাল। উপস্থিত থকা হলে, এই বুঢ়া বয়সত হবনাথ

কুকন বণলৈ ঘাব নেলাগিলহেঁতেন। তাব শ্বাৰহা সহজে
কৰিব পৰা গলহেঁতেন।

ৰাজে—আপোনালোকৰ কথাৰ মৰ্ম মই একো বুজিব পৰা
নাই।

ববকৰা—স্বৰ্গদেৱ ঈশ্বৰে এই বোৰ সাধাৰণ কথাৰে তু নোপোৱাই
ডাল। সময়ত এনেয়ে গম পাব।

ৰাজে—যোৱা কথা হৈ গল। তাক আলোচনা কৰি লাভ নাই।
বৰ্ত্তমান কি কৰা হব, তাকে স্থিৰ কৰক। বুঢ়াগোহাঁই
এতিয়াও নাহিলচোঁন।

বব পাত্ৰ—স্বৰ্গদেৱ ঈশ্বৰ, এতিয়া তুবন্তে আক এদল সৈন্ত পঠিয়াই
দিয়াই কৰ্ত্তব্য।

ববকৰা—হয়, বৰ্ত্তমান সেইটোকে কৰা দৰ্কাৰ। স্বৰ্গদেৱ ঈশ্বৰে
অম্লমতি দিলে বন্দীয়েই এই বণলৈ ওলাওঁ।

ৰাজে—ইটো অতি আনন্দৰ কথা। আপোনাৰ কাৰ্য্যকুশলতাৰ
ওপৰত আমাৰ সকলোৰে দৃঢ় বিশ্বাস। আপুনি কাইলৈকে
বাওনা হওক। মিত্ৰ বজা নিশ্চয় বব মক্ষিলত পৰিছে।

ববকৰা—স্বৰ্গদেৱ ঈশ্বৰ যেনে ইচ্ছা, সেইমতে কাৰ্য্য হব।
(বুঢ়া গোহাঁইৰ প্ৰৱেশ। বজাক সেৱা জনায়।)

ৰাজে—বুঢ়া গোহাঁই ডাঙৰীয়া ! মাগপুৰৰ বণৰ বাতৰি বোধকৰো
গুনিছে।

বুঢ়া—হয় স্বৰ্গদেৱ ঈশ্বৰ। দূতৰ মুখে সকলো কথা গুনিওঁ।

বাজে—আক এদল সৈন্ত বববকরাব সেনাপতিত্বত পঠাই। দবলৈকে
স্থিৰ কৰা হৈছে।

বুঢ়া—স্বৰ্গদেৱ ঈশ্বৰৰ উচিত ব্যৱস্থা হৈছে।

বাজে—ভাল, আজিলৈ তেন্তে আপোনালোক উঠিব পাৰে।

ববগোহাঁই—স্বৰ্গদেৱ ঈশ্বৰ! মোৰ এটি অভিযোগ আছে। অভয়
পালে নিবেদন কৰিব পাৰোঁ।

বাজে—অভিযোগ? কাৰ বিপক্ষে?

বব—বব বকরাব বিপক্ষে।

বাজে—কি অভিযোগ?

বব—স্বৰ্গদেৱ ঈশ্বৰ, মই অলপতে চকৰিকৈটা নামে এখন বুৰঞ্জী
লিখিছিলোঁ। তাক মোৰ অনুপস্থিতিত বববকরাই আনি
পুৰি পেলাইছে। মোৰ জীৱনৰ এটা ডাঙৰ পৰিকল্পনা
অঞ্চলে গল স্বৰ্গদেৱ!

বুঢ়া—অকল সেয়ে নহয়। বভাব য'ত বুৰঞ্জী আছিল; আটাই
বোৰ আনি পুৰি পেলাইছে। ই অকল কিছুমান পুৰি
পুৰি পেলোৱাই নহয়। আহোম জাতিৰ কীৰ্ত্তি, আহোম
সভ্যতাৰ চিন চাব, জাতীয় গৌৰৱ সকলো মুছি পেলোৱা।
ই এজনৰ ক্ষতি নহয়, গোটেই জাতিৰ ক্ষতি। কীৰ্ত্তিচন্দ্ৰ
এই অকীৰ্ত্তি যাউতিমুগীয়া হৈ থাকিব। আহোম জাতিৰ
এটা মহা অপকাৰ সাধিলে এই কীৰ্ত্তিচন্দ্ৰই। ই সামান্য
কথা নহয়। ইয়াৰ উচিত বিচাৰ হোৱা দবকাৰ।

(কীৰ্ত্তিচন্দ্ৰ কিছু অপ্রতিভ হলেও খঙত বতাপৰি বায়।)

বাজে—কথাটো হয়নে বববকরা ?

কীৰ্ত্তি—হয়, স্বৰ্গদেৱ ঈশ্বৰ ।

বাজে—কিয় এনে কাবলে ?

কীৰ্ত্তি—সেই কিতাপত মোৰ বিষয়ে কিছুমান মিছা কথা লিখা
বাৰে :—

বুঢ়া—কি মিছা কথা লিখিলে ? আপোনাক জলমবটাৰ দ্বৰৰ
বুলি প্ৰকাশ কৰিলে ।

কীৰ্ত্তি—সাৱধান বুঢ়া গোষ্ঠাই মই স্বৰ্গদেৱৰ কথাবহে উদ্ভৱ
দিছোঁ ।

বুঢ়া—কিহৰ ফুকুট দেখুৱা বববকরা ? তোমাৰ ফুকুটিত বুঢ়া
গোষ্ঠীয়ে ভয় নেখায় । সঁচা কোৱাৰ পৰা কেতিয়াও বিৰভ
নহয় । তুমি যি গহিত কাম কৰিলা, জাতিদ্রোহী তুমি ।

বাজে—আঃ ; আপোনালোক দেখোন সামান্য এটা কথাতে
খৈৰ্য্যচ্যুত হল । ডাঙৰীয়া সকলৰ ভিত্তবত এনেকৈ খবিয়াল
লগা বাজ্যৰ অমঙ্গল । বুঢ়াগোষ্ঠাই—বজাৰ সন্মুখতে আন
এজন ডাঙৰীয়াক এনেকৈ চকু বঙাকৈ কথা কোৱা ডাঙৰ
অপবাধ । আপুনি বয়োবৃদ্ধ মামুহ, জানিব লাগিছিল ।
তথাপি আপোনাক মই ক্ষমা কৰিলোঁ । অ'ক বববকরা
আপুনি এইটো অজ্ঞায় কাম কৰিলে । আপুনি পুথিখন
একেবাৰেই নষ্ট নকৰি অজ্ঞায়ৰ প্ৰতিকাৰ কৰিবলৈ মোক
জনাৰ লাগিছিল । আশাকৰোঁ বৰগোষ্ঠীয়ে এইটো কথা
মনত নেবাখিব । বৰগোষ্ঠীয়ে ইচ্ছা কৰিলে আৰু এখন

ভেনে বুঝী লিখি পেলাব পাবে । বববকরা ! আপুনি যাত্ৰাব
আয়োজন কবকগৈ ।

কৌন্তি - ভাল স্বৰ্গদেৱ ঈশ্বৰ ।

বাত - আজিলৈ আপোনালোক তেন্তে বিদায় হওক ।

(সকলোৰে সেৱা জনাই প্ৰস্থান ।)

ডাঙৰীয়া সকলৰ ভিতৰত মনোমালিন্দ্ৰ আজি অনেক দিনৰ
পৰা লক্ষ্য কৰি আহিছে । আজি তাৰ প্ৰত্যক্ষ প্ৰমাণ
পালে । বনত অনভিজ্ঞ বৃদ্ধ ববফুকনক অভিপ্ৰায় কৰিয়েই
যে বৃদ্ধা গোষ্ঠীয়ে বনলৈ পঠাইছিল, সি মোৰ চকুত আজিহে
ধৰা পৰিল । বৃদ্ধা গোষ্ঠীক বান্ধকাৰ্য্যৰ সম্পূৰ্ণ ভাৰ এৰি
দিব নোৱাৰি ।

চতুৰ্থ অঙ্ক

১ম দৃশ্য

(ঠাই—বৰ ডেটিব এখন মুকলি পথাৰ সময় আবেলি—মোহনাবীচাৰ
সৈন্তবোৰে লাৰী পাতি গান গাই যায়। সৈন্তবোৰৰ আগত বগা আৰু
বহাৰাঙ।)

সীতা

অমৰ হৃদুভী বজোৱা যেনে যেনে

নাচক ডালে ডালে অম্বৰ হে ।

(আৰু) স্তম্ভিত কম্পিত অৱনী ধবলী

জাগ্ৰত কবি তোলা বিশ্বহে ।

ব'ল। আগুৱাই সবে বীৰব বেষেৰে,

অস্তায় অধৰ্ম্ম কবি আহ। শেষ

জাগ্ৰত ভগৱান ককণাৰ নিদান,

বৰষিব ককণা নাই ভয় লেশ ।

জিলিকিছে পূবে সৌ হেঙুলীয়া শূকৰ,

জিলিকিছে সোণোৱালী নতুন কিৰণ ।

আগবাঢ়া নাই ভয় য'তে ধৰ্ম্ম ভ'তে জয়,

জ্বল দৈন্ত হব অবসান ।

(সীতা শেষ হোৱাৰ লগে লগে মোহনমালা নোমাই আহে)

মোহন—যিয়ানেই মুক্তৰ আয়োজন বুদ্ধি পাইছে যিয়ানেই দিন
চাপি আহিছে, বুকু কঁপি উঠিছে। কি কৰিছোঁ, কি

কবিব খুজিছে। একোকে কব নোরাবোঁ। আগব উদ্যম
 যেন সকলো হেঁকরালোঁ। মোত আক মই নাই। যত্নব
 দখে কি এক প্রবৃত্তিয়ে চলাই লৈ কুবিছে, চলি আছে।
 এতিয়া দেখিছে। ঊঠতব বিলম্বত উদ্যমব শেষ কণাও উটি
 যায়। (নাহব প্রবেশ)

নাহব—সৃষ্টিব দখে অকলে খিব হৈ কি ভাবিছে বাটঘবীয়া
 গোষ্ঠাইদেব।

মোতন—এঁ, ভাবিছে।, ভাবিছে।; দূবৈত সেই শাবী পাতি
 যোরা সৈন্তদল দেখিবলৈ কেনে স্তবনি হৈছে। চোর।! বণ-
 বাদ্যব লগত খোজমিলাই যেতিয়া সৈন্ত বোবে গান গাই
 যায়, তেতিয়া কাব হৃদয় নাচি মুঠে, কাব প্রাণ বণমত্ত
 হৈ মুঠে ?

নাহব—প্রাণলৈ এউ মত্ততা আছে বুলিয়েই মাজুহে প্রাণ বিসর্জন
 দিবলৈ, মাজুহ মাঝিবলৈ লবি যায়। নহলে যি মাজুহব
 হৃদ্যব কথা ভাবিলে প্রাণ কঁপি উঠে—চবাই এটা বধ
 কবিবলৈকো যাব প্রাণে কান্দে ; সি যুদ্ধক্ষেত্রত নই নই
 মাজুহ মাঝিবলৈ, নিজ প্রাণ এবিবলৈ যোরাতো সম্ভব হব
 পাবে নে ?

মোহ—ঠিক কথা ভাই, নহলে এই মহাহত্যাৰ ঘাতক হোরাতো
 মাজুহব পক্ষে সম্ভব নহয়। প্রাণলৈ এই মত্ততা অনাত
 কিহে সহায় কবে জানা নে ?

নাহব - কিহে ?

বাধা—আপুনি একো জয় নকৰিব। উপযুক্ত সময়তেই কাম
আবস্ত হৈছে; মাখোন আপুনি যোৰ দিহা মতে কাম
কৰিব। আহক এতিয়া অবলৈ যাওঁ। (প্রস্থান)

২য় দৃশ্য

(ঠাই—বুঢ়া গোহাঁইৰ ঘৰ। সময়—সন্ধিয়া। বুঢ়াগোহাঁইৰ ঘৰ
গোহাঁইৰ লগত কথা পাতি থাকে।)

বুঢ়া—বজাৰ অৱস্থা কেনে দেখিলে?

বৰ—বৰ ভাল যেন নেলাগিল। বোধকৰো সান্নিপাত হ'ল।

বুঢ়া—এবা. ময়ো ভাল যেন নেদেখিলোঁ। বেজবকৰা আছেনে
ভাত?

বৰ—হয়, আছে। মই আঠোতে কিবা এটা নতুন বড়ী মাৰিছে।
(কটকীৰ প্রবেশ)

কি খবৰ কটকী?

কটকী—দেউতা ঈশ্বৰ! খবৰ ভালোই। মনিপুৰীয়া সৈন্তই আমাৰ
সহায়ত মানবোৰক বগত হুকাৰাই বহুত দূৰত খেদি থৈ আছে
গৈ। মনিপুৰীয়া বজাক ভেংগেতৰ সিংহাসনত সুপ্রতিষ্ঠিত
কৰি অহা হৈছে।

বুঢ়া—অতি সুসংবাদ। বৰবকৰা পালেহি নে কি?

কটকী—ভেংগেত কাইলৈ পাবহি।

বুঢ়া—বাক ভূমি এতিয়া যোৱা। (কটকীৰ প্রস্থান।) বৰগোহাঁই
ডাঙৰীয়া! কীৰ্ত্তিচক্ৰ এইবাৰ আক এখোপত উঠি যহিল।

বব—এবা, এনেয়ে বজা'ল কীৰ্ত্তিচন্দ্রৰ হাতৰ পুতলা . দহ বুলিলে
দহ, পঁচি বুলিলে পঁচি। এইব'ব আক উঠি বহিল।
আমি আক ম'ত মাতিবই নোৱাৰিম। বজাব এই
পক্ষপাতিহ ব'জাব মন্তলৰ কাৰণে নহয়। বুৰঞ্জীয়ে ইয়াৰ
সাক্ষী দিয়ে। কীৰ্ত্তিচন্দ্রক বজাই যি দৰে ওপৰলৈ তুলিছে ;
ই ভাল হে'ৱা ন'ই। ইয়াৰ পৰাই ৰাজ্যৰ বিপদ ঘটিব।
সেইদিনা বজা'ই বিচ'ৰ কৰিলে দেখিলে নহয় ?

বুঢ়া—সেইটো মই আগেয়ে জানিছিলোঁ। বুৰঞ্জী পোৰাহে
নেলাগে তাতকৈ ড'ঙৰ অপৰাধ কৰিলেও কীৰ্ত্তিচন্দ্রৰ
কোনো দোষ নহয়। তাৰ সাতখণ্ মাক্। বজাই কীৰ্ত্তি-
চন্দ্রক নোকোৱাকৈ একো নকৰাতে পৰিল। অলপ কম
দিনৰ ভিতৰতে কীৰ্ত্তিচন্দ্রই বজাক যি দৰে হাত কৰিলে তাক
শক্ৰ হলেও নশলাগি নোৱাৰে।

বব—তোষামোদৰ ওচৰত পৃথিৱীৰ সকলো শক্তিয়েই পৰাজিত।
স্বয়ং ভগবানো তোষামোদত তুট। বুৰঞ্জীত এনে উদাহৰণ
বিবল নহয়। এই তোষামোদ যাৰ অস্ত্ৰ, তাৰ ওচৰত বজাই
মূৰ নোদোৱাব কিয় ? পাছে ; কীৰ্ত্তিচন্দ্রৰ প্ৰকোপ যি দৰে
বাঢ়ি উঠিছে সি কিন্তু ভয়ৰ কাৰণ :২ উঠিছে।

বুঢ়া—বৰগোষ্ঠাই ডাঙৰীয়া ! তিহিংসা পৰায়ণ মই ; মই
প্ৰতিশোধ লবলৈ দৃঢ় সঙ্কল্প। তাক সহজে নেৰিছোঁ ;
জুবুৰে মানে বাম, নমৰোঁ মানে ম।

বব—পৃথিবীৰ সকলো বুৰঞ্জী ঘেলি চালেও আপুনি এনে ঘটনা
 বিচাৰি নাপায়। বজাৰ আগত গোচৰ দিলে বজাই বিচাৰ
 নকৰে। ববপাত্ৰ গোষ্ঠাটোও কম নহয়। তেওঁ তল
 খুচৰীয়া দ পানীৰ মাছ।

বুঢ়া—বাক চাওঁ, ক'ব পানী ক'লৈ যায়। কীৰ্ত্তিচন্দ্ৰৰ মূৰ, দৌ
 খুৱাব নোৱাৰিলে মোৰ জীৱনেই মিছা। (বাঘৰ প্ৰবেশ)
 কি খবৰ শাতীৰুৱা ?

বাঘৰ—দেউতা ঈশ্বৰ! কথা বৰ বিষম। শাতীচুড়ী মৰাণে বণ
 পাত্ৰিছে। আমি ববচাক কাটিব নোৱাৰিলোঁ।

বুঢ়া—বণ পাত্ৰিছে মৰাণে ? কি বণ ? কি কয় সিঠতে ?

বাঘৰ—সিঠতে কয়, সেই অকল সিঠতৰ। তাত সিঠতে ববচাক
 কাটিব নিদিয়ৈ। কথাটো কথাই আমাৰ মানুহৰ সিঠতৰ
 লগত হতাশতিও হল। এই সংবাদ পাই দল বান্ধি 'সিঠতৰ
 বহুত মানুহ সেই ঠাইলৈ আহিল। আমাৰ মানুহে ভয়
 কৰি ডাঙৰীয়াক সংবাদ দিবলৈ মোক জনালেহি।

বুঢ়া—আকৌ এক সমস্যা ওলাল। বাক, তুমি যোৱা। ইয়াৰ
 ব্যৱস্থা কৰা হব। গান্ধী খোৱা মৰাণে বুৰে ভৰি কাঢ়িছে
 মৰিবলৈ।
 (বাঘৰ প্ৰস্থান)

বব—এই ঘটনাৰ প্ৰতি নিশ্চয় কিবা ডাঙৰ কথা আছে। কি
 ব্যৱস্থা কৰিব ?

বুঢ়া—মই কি ব্যৱস্থা কৰিম ? বজা আবেগ্য হৈ নিজেই তাৰ

ধারত্বা কবক । বববকরা আছি পাইছেছি যেতিয়া আমাব
বারত্বা টিকিব জানে।

নব—এবা, সেটোটো'ও হয় । বাক আভিলৈ বিদায়হে করো' ।

(৫ম্যান)

বটা—ভ'ল ।

৩য় দৃশ্য

(তাই—বব ভেটি সময় ২৫' । চতুর্ভুজ আ'ক নাহবে কথা পাতি
কে ।)

চতু—মই বেচ বুজিছো' নাহব সৈয়াবে ব যে অত্যন্ত উদ্বিগ্ন হৈ
উঠিছে ত'ক মই বেচ অনুভব কবিছো' । তোমালোকব
উত্তম যে সকলো ফালে সফল হৈছে স্ত্রীক মই জানো' ।
কিন্তু নাহব ! দিনে দিনে মো'ব মন বিপবীত ফালেছ চ'ল
বা'ইছে । ইচ্ছা হয়, এই অ'যোজন নষ্ট কবি পেলাও' ।
তোমালোকক এই ক'থাত বা'ধা দিও' । এই এটা কথাকে
ভাবি মন মো'ব অত্যন্ত চঞ্চল হৈ উঠিছে ।

নাহব—প্রভু জৈবব মনব অরুহা এদেদবে পবিরন্তন হোৱাব একো
অর্থ বুজ নেপালো ।

চতু—নাহব, তুমি বুজি নেপালো । ভাবি চোঁৱাচোন দেখত

ঐশ্বৰ্য্য সৃষ্টি কৰাৰ বাহিৰে আমাৰ এই যুদ্ধৰ পৰা কিবা লাভ হ'ব জানো ?

নাহব—কিন্তু আমাৰ এই যুদ্ধত জয় নিশ্চয় হ'ব।

চতু—তাক মই জনো। কিন্তু জয়লাভ কৰিয়েই বা লাভ কি ?

উভয় পক্ষৰ কিছুমান শ্ৰাং হানৌৰ বাহিৰে ভো একো লাভ দেখা নাই। সিংহাসন লাভ ! কিন্তু আমাৰ সিংহাসনবো যে একো প্ৰয়োজন নাই।

নাহব—কিন্তু প্ৰভু ঈশ্বৰ ! এই অপমানৰ প্ৰতিশোধ নোলোৱাকৈ থকাতো কোনোবাকমে যুক্তি সঙ্গত নহয়।

চতু—অপমানৰ কথা কৈছা। অপমান কোনে কাক কৰিব পাৰে। যি অপমান কৰে সি নিজেই অপমানিত হয়। আহোম বজাৰ বৈষ্ণৱ ধৰ্ম্মৰ ওপৰত আস্থা নেদেখুওৱা মানে নিজৰ ঠেক মনৰ পৰিচয় দিয়া। তেওঁলোকৰ তেনে ব্যৱহাৰ মাত্ৰ তেওঁলোকৰ মনৰ সঙ্কীৰ্ণতাৰহে চিনাকি।

নাহব—কিন্তু, প্ৰভু ঈশ্বৰৰ অনুমতি লৈয়েই আমি এনে কামত প্ৰবৃত্ত হৈছিলোঁ। এতিয়া ইমান দূৰ আগ বাঢ়ি তাৰ পৰা নিবৃত্ত হওঁ কেনেকৈ ?

চতু—তেতিয়া মনৰ উদ্বেগনাত মত দিছিলোঁ। ভাবিছিলোঁ, অস্ত্ৰৰ সহায়েৰে আমাৰ এই নিম্নল ধৰ্ম্ম প্ৰচাৰ কৰিম। কিন্তু এতিয়া যিমানেই ভাবিছোঁ, মন মোৰ কেনেবা হৈ আহিছে। মোৰ শক্তি অতি ক্ষুদ্ৰ। নাহব ! ধৰ্ম্মৰ লগত বক্তৃপাত নাই—শাৰীৰিক শক্তিৰ প্ৰয়োজন নাই। তাত

আছে প্রেম—তাত আছে আনন্দ । নাহব, এনে এদিন
আজিব, যি দিনা অসম জুৰি এই পবিত্র বৈষ্ণৱ ধৰ্ম্ম সোঁতত
বুৰি যাব ।

(বসাকান্ধব প্ৰবেশ আৰু চতুৰ্হৃৎক সেৱা ক'ব)

ক'ব পৰা আহিলা বমা ?

বমা—প্ৰভু ঈশ্বৰ ! মই বড়পুৰৰ পৰা আহিলোঁ । আহোম বজা
বাজেধৰ সিংহ আ'ক এই জগতত নাই । আজি দুদিন
হৈছে, তেওঁ সান্নিপাত জ্বৰত প্ৰাণ এৰিলে ।

চতু—বৰ হঠাৎ মৃত্যু হ'ল, এতিয়া সিংহাসনত ডাঙৰীয়া সকলে
কাক তুলিবলৈ স্থিৰ কৰিছে ; কিবা শুনি আহিলা নে ?

বমা—স্বৰ্গীয় কৰ্ত্তা সিংহৰ শেষ ইচ্ছানুযায়ী সিংহাসন লক্ষ্মী-
সিংহবেট প্ৰাপ্য, কিন্তু বুঢ়াগোঠাই আৰু বৰ গোঠাইৰ
মন বিপৰীত বুলি শুনিিলোঁ । কি হয় ক'ব নোৱাৰোঁ ।

চতু—এতিয়া সিংহাসনৰ উত্তৰাধিকাৰী লৈয়েই ডাঙৰীয়া সকলৰ
ভিতৰত আশ্ব কন্দল হ'ব দেখিছোঁ ।

নাহব—আশ্ব কন্দল হ'বলৈ আছে ক'ত ? বজা জীয়াই থকা
দিনতে ডাঙৰীয়া সকলৰ ইজনেৰে সিজনৰ লগত মনোমালিঙ্গ ।
পাছে, ৰাজকাৰ্য্যৰ ওপৰত বৰবৰুৱাৰ প্ৰৱল হাত । তেওঁৰেই
জিত অনিবাৰ্য্য ।

বমা—প্ৰভু, আমাৰো এয়ে সুবৰ্ণ সুযোগ । আহোম ৰাজ্য
এনে বিশৃঙ্খল অৱস্থাত থাকোঁতেই আক্ৰমণ কৰিলে
আহোমৰ ধ্বংস অনিবাৰ্য্য ।

চতু—অসম্ভব ! সেইটো কেতিয়াও হ'ব নোৱাৰে বৰা ! আমি
 স্তায় যুদ্ধৰ অ'য়াজন কৰিছোঁ, তাত অস্ত্ৰ-যুগ ঠাই নাই।
 চোৰ দস্তাৰ দ'ৰ শত্ৰুক নিঃসহ'য় অৱস্থাত আক্ৰমণ কৰা
 বীৰৰ কাম নহয়। ন'হ'ব ! ন'হ'ব ! মোক ভাবিবলৈ সময়
 দিয়া। মই এতিয়া একো কৰ নোৱাৰোঁ। (প্রস্থান।)

৪র্থ দৃশ্য

(ঠাই—বুঢ়াগোহাঁটৰ ঘৰ। সময়—ৰাতি বুঢ়াগোহাঁটৰ অ'ক
 বৰ গোহাঁটে কথা পাতি থাকে।)

বুঢ়া—কি কৰিম, মোৰ অ'ক শক্তি নাই। পদে পদে কীৰ্ত্তিচন্দ্ৰৰ হৈ
 জয়। এতিয়া নৱৰ গুৰি এৰি দিছোঁ। সোঁতে য'লৈকে
 উটাই নিয়ে নিয়ক। কীৰ্ত্তিচন্দ্ৰৰ প্ৰৱল শক্তিৰ বিপক্ষে
 থিয় হ'বলৈ মোৰ অ'ক শক্তি নাই।

বৰ—কিন্তু আপুনি, লক্ষ্মীসিংহক সিংহাসনত বহুৱাবলৈ কিয় মত
 দিলে ? আপুনি এই মত দিয়া বাবে আমাৰ আমিহ
 একেবাৰেই লোপ পাব।

বুঢ়া—সেইটো মই ভালকৈ বুজিছোঁ। কিন্তু মইতো সহজে
 মত দিয়া নাই। যথেষ্ট চেষ্টা কৰিলোঁ, বাজেদৰ সিংহৰ
 পাট কোৱঁবক সিংহাসন দিবলৈ। দেখিলোঁ ; বৰকৰাৰ
 দল প্ৰৱল। তাৰ জয় অনিবাৰ্ধ্য। এনে অৱস্থাত যদি

অমত হই, এখন প্রকাশ্য ভাবে আশ্রয় কন্দল আক
নিজের ভিতরত যুদ্ধের ব্যতিরিক্ত অন্য একো নহয়।

বব—কিন্তু এতিয়া কি হবে? বজ্রাব বয়স এতিয়া বারম্বার বহু।
বাঁধকাত বাঁধকাত্যালে হেলা হোৱাই স্বাভাবিক। তাব
উপরি সকল পৰা গুরু গৃহত থাকি ধৰ্ম চৰ্চা কৰি
সংসারী কাত্যালে বিতৰ্ক। তেনেহলে কীৰ্ত্তিচন্দ্ৰই হে আচল
বজা হল।

বুঢ়া—বাঞ্ছন্যব সিংহৰ পাট কৌৱৰক বাঁধপাটত বহুওৱা হ'লেও
কীৰ্ত্তিচন্দ্ৰই যে বজা নহল তেঁতেন তাৰ বা প্ৰমাণ কি?

বব—তব্ৰ'চ, অ'ম'ব বাঁধ ঘৰত কিছু প্ৰাধিক্ততা থাকিল
হেঁতেন।

বুঢ়া—সেইটো মিছা অনুমান। বাঞ্ছন্যব সিংহই বা কি কম
উদাসীন আছিল বাঁধ কাৰ্য্যত। তেওঁৰ দিনতেই,
বিশেষকৈ তেওঁৰ জীৱনৰ শেষ ছোৱাত আমাৰ প্ৰাধিক্ততাই
বা কিমান খিনি আছিল!

বব—কিন্তু নিয়ম মতে বাপেকৰ পাচত পুতেকহে বজা হব
লাগে। পৃথিৱীৰ বুৰঞ্জীয়েই এই কথাৰ সাক্ষী দিব।

বুঢ়া—আপুনি কেৱল বুৰঞ্জীৰ কথাকে কব। সেই কাৰণেহে
তৎ নেপাই কীৰ্ত্তিচন্দ্ৰই আপোনাৰ বুৰঞ্জী সমাধিস্থ কৰিলে।
কল্পসিংহৰ শেষ ইচ্ছালৈ পাহৰি গল নে?

বব—কিন্তু সেই আদেশ বজা কৰা নহল। নহলে সাম্ৰাজ্য

চেলু উলিয়াই মোহনমালাক সিংহাসনৰ পৰা বঞ্চিত কৰা
নহল হেঁতেন।

বুঢ়া—সেইবোৰ কথা যাবলৈ দিয়ক বৰ গোষ্ঠাই ডাঙৰীয়া।
পুৱালৈ বজাৰ অভিষেক, এনে সময়ত এই বোৰ আলোচনা
কৰি একো লাভ নাই।

বৰ—আপুনি ইমান উদাসীন হৈ পৰিছে কিয় ?

বুঢ়া—উদাসীন মই নহম, তেন্তে হব কোন ? যাৰ ইমান ভাগা
বিপৰ্যায় হৈ গৈছে। এই সুবিশাল অৰ্হোম ৰাজ্যৰ
প্ৰধান মন্ত্ৰী হৈয়ো যি শক্তিহীন, পদে পদে পৰব দ্বাৰাই
শাসিত, লাঞ্চিত ; সি আক উদাসীন নহৈ কি হব। বৰ
গোষ্ঠাই ডাঙৰীয়া ! মই এই স সাবত অকলশৰীয়া ; কেঁও
নাই মোৰ দুখত সমবেদনা জনাবলৈ ; কেঁও নাই মোৰ দুখত
কান্দিবলৈ ! স্ত্ৰীগণ, কন্যাগণ, মোৰ আক কি আছে
যাবলৈ ? কিয় অশান্তিত ডুবগৈ জীৱনৰ বাকীছোৱা
অমুখীয়া কৰোঁ ? মোৰ আক সংসাৰত স্পৃহা নাই।
বজা ৰাজপাটত উঠা হৈ গলেই ৰাজ বিষয় বজাৰ হাতত
গতাই দি ; জীৱনৰ বাকী কেটা দিন তীৰ্থ-পৰ্য্যটন কৰি কটাম
বুলি ভাবিছোঁ।

বৰ—তেনেহলে ৰাজ বিষয় খোৱা আমাৰ পক্ষেও অসম্ভৱ
হৈ উঠিব।

৫ম দৃশ্য

(ঠাই—বাজতাবেং—সময়—রাতিপূৰ্বা সুসজ্জিত বাজ সিংহাসনৰ ছুবোফালে ডাঙৰীয়া সকল আৰু পোনাট সকল বহিবলৈ আসন পাৰি থোৱা আছে । ভিতৰত বজাক নে'হাইছে, আৱৃতি সকলৰ উকলি শুনা গৈছে । শব্দ ঘণ্টা আদি নানা বাস্তৱ বাজিছে । দূৰৈত বৰটোপ ফুটিছে সকলো মানুহে বাজ সভালৈ আহিবলৈ বাট চাই আছে । কেজনমান বিষয়াই মানুহবোৰ নি নি সভাৰ নানা ফালে বহুৱাইছে ।)

বিষয়া—বাইজ সকল ! বহক, আৰু বেচিপৰ নাই স্বৰ্গদেৱক গা ধুওৱা হৈ গল । অলপতে সভাত স্বৰ্গদেৱ উপস্থিত হবহি ।

(এজাক বগুৱাই শাবী পাতি আতি সভাৰ ফালে ধিয় হয় হি । তাৰ পাছত আগত বুঢ়া গোহাঁই, মাজত বজা, বমানন্দ ভট্টাচাৰ্য্য, পাছত বৰ গোহাঁইকে আদি কৰি সকলো বাজ বিষয়া সোমাই আছে । সিংহাসনৰ ওচৰত আন এখন আসনত বজা বহে । চাৰিটা গা চোৱা বগুৱা খোলা তবোৱাল দৈ সিংহাসনৰ ছুবোফালে ধিয় হয়হি । সিংহাসনৰ আগত এখন ঠগাত বাজ মুকুট, আন এখন ঠগাত ফুলৰ মালা জলি থকা ধূপ ধূনা থাকে ।)

বুঢ়া—স্বৰ্গীয় বাজেশ্বৰ সিংহ স্বৰ্গদেৱে আমাক অকালতে এবিগৈ যি শোক দিলে, সেই শোকৰ তো আমাৰ আৰু বাইজৰ মনৰ পৰা মাৰ যাবলৈ নো পাওঁতেই কৰ্তব্যৰ অজুৰোধত পূৰ্বাপৰ চলি অহা প্ৰথা অনুসাৰে এই অভিব্যক উৎসৱ

আয়োজন কবিব লগা হল। স্বর্গীয় কল্পসিংহ স্বর্গদেব
অস্ত্রিম আদেশ অতুয়ায়ী এট সিংহাসনৰ উত্তৰাধিকাৰী
এইজন কৌৰৱেই। এতিয়া এই গোবৰ্ণমণ্ডিত আৰ্হাম
সিংহাসনত বহি তেখেতে পিতৃপুৰুষ সকলৰ দৰে ৰাজ্য
শাসন কৰক। প্ৰজাক পুত্ৰৰূপে পালন কৰক। তেখেতৰ
দিনত যেন ৰাজ্যত সুখ, শান্তি, ধন্য, কৰ্ম্ম অতপ্তৰে বাঢ়ে।

লক্ষ্মীসিংহ—বঢ়াগোঠাই ড'ব্বীয়া! ৰাইজক জনাওক: যে মই
অভিষেকৰ প্ৰথম নিৰ্ম্মালি, মোৰ আশৈশৱ পালক—শিক্ষা
শুক, ধৰ্ম্ম শুক ৰমানন্দ ভট্টাচাৰ্য্যৰ পৰাহে ল'ম। (ৰমানন্দ)
প্ৰভু! আপোনাৰেই স্নেহ, আশীৰ্ব্বাদ আৰ্জি পৰোণত কৰি
মই এই কঠোৰ কৰ্ত্তব্যলৈ আগ বাঢ়িলোঁ। আশীৰ্ব্বাদ
কবিব—যেন আৰ্হাম ৰাজ্যৰ গোবৰ্ণ মোৰ হাতত অটুট
থাকে। তাৰ সে'গালী কৌণ্ডি যেন মোৰ হাতত ক'লা নপৰে।
(ৰজাই সেৱা কৰি সিংহাসনত বহে। টোপধ্বনি হয়, লম্বা, ঘণ্টা
ডবা বাজি উঠে। আয়তি সকলে উকলি দিয়ে। আকৌ নিশুৰ
হয়। ৰমানন্দই ৰজাক প্ৰথমতে কোঁট দি মালা পিন্ধাই। তাৰ
পাচত মুকুট পিন্ধাই দিয়ে। আকৌ আগৰ চৰে টোপধ্বনি হয়।
ৰাজ্য আদি বাজি উঠে।)

সকলোৱে—“জয় স্বৰ্গদেৱ লক্ষ্মী সিংহৰ জয়।”

(আয়তি সকলে তিওৰৰ পৰা পুষ্প বৃষ্টি কৰে। এই আটাইবোৰ
কাৰ্য্যই একেলগে হয়।)

বমা—স্বর্গদেব ঈশ্বর ! আশীর্বাদ করিচেন—যেন আপুনি
প্রবল প্রতাপাধিষ্ঠিত হয়। আপোনার বাজাত অসুখ অশান্তি,
মাঝি—মবক, বৃদ্ধ বিগ্রহ একো নহয়। প্রজাতি যেন অতি সুখে
শান্তিবে থাকিবলৈ পায়।

(আগবন্ধে সকলে বাস্ত বাজি উঠে। বমানন্দ বহে আক আন
আন গোসাঁই সকলে বজাক নিশ্চালি দিয়ে। নিশ্চালি দিয়া শেষ হলে
বাস্ত বজ হয়।)

বমা—স্বর্গদেব ঈশ্বর ! আপুনি এতিয়া এই নিষ্কলঙ্ক সুবিশাল
কামকপ বস্ত্রাব বজা। প্রজা হিচাবে আমার সেবা গ্রহণ
করক।

(সকলোরে জাঁঠ লয় আক হাত কবচের কবি নমস্কার জনায়।
আয়তি সকলে কাষত মঙ্গল ঘট লৈ উকলি দি ওলাই আচে আক নাম পাই
বজাক শান্তি পানী চটিয়াই যায়।)

আয়তি সকল—

আজি বঃ পুৰত কিহবে কিবিলি

আনন্দে নধবে হিয়া হে।

নটরাই নাচিছে বাজনা বাজিছে

আয়তি উকলি দিয়া হে ॥

বাস্তস্বয় যজ্ঞতে যেন বজা সরে

বামচন্দ্রক মধ্যস্থ করিছে :

সোণব সিংহাসনত স্বর্গদেব বহিছে

সন্তাসদ বহিছে বেড়ি হে ॥

খিঙবী ঘবতে স্তবর্ণব কলসী
 বদত চিকেমিকে কবে হে
 স্বৰ্গদেৱৰ চকুলৈ চাবকে নোৱাৰি
 হীৰা কি মুকুতা জলে হে ।

(ওলাই যায় আৰু লগে লগে দৃশ্যলট পৰে ।)

পঞ্চম অঙ্ক ।

১ম দৃশ্য ।

ঠাই—বতাব বাহিৰ চ'বাত মেল । সময়—ছপবীয়া । বজা মেগত
 বহে । ডাঙৰীয়া সকল আগবে পৰা বহি থাকেহি । স্বৰ্গদেৱ সোমাই
 অহাত সকলোৱে সেৱা জনায় ।)

বুঢ়া—স্বৰ্গদেৱ ঈশ্বৰ ! এই মাত্ৰ সংবাদ পালে'৷, বণপতা হাতীচুঙী
 মৰাণৰ বিপক্ষে আমাৰ যি সৈন্য পঠোৱা হৈছিল তাৰ
 সবহ ভাগ মাজুহ কন্দি কৰি মৰাণে কাটিলে । হাজৰিকাও
 বণত পৰিল । বেজবৰা কথমপি যেনিবা প্ৰাণ লৈ পলাই
 আহিল । স্বৰ্গদেৱে এতিয়া যেনে ব্যৱস্থা কৰিবলৈ আদেশ
 দিয়ে কৰা হব ।

লক্ষ্মীসিংহ—এইটোতো অতি গুরুতব কথা। কিন্তু হঠাৎ
মৰাণে বণ পাতিলে কিয়? এই বিদ্রোহৰ কাৰণ কিবা
জানিব পাৰিলে নে?

বুঢ়া—হয় স্বৰ্গদেৱ ঈশ্বৰ, বিদ্রোহৰ কাৰণ বুজপোৱা হৈছে।

লক্ষ্মী—কি কাৰণ?

বুঢ়া—স্বৰ্গদেৱ ঈশ্বৰে সিদিনা চহৰ ফুৰি উভটি আহোঁতে মোৱা
মৰীয়া মহন্তই স্বৰ্গদেৱক সেৱা জনালে, কিন্তু মহামান্ত
ববৰুৱা ডাঙৰীয়াক বোলে সেৱা জনাই সন্মান নকৰিলে,
তাতে অসন্তুষ্ট হৈ ববৰুৱা ডাঙৰীয়াই, মহন্তক অপমান
কৰি, জনাই দিলে তেওঁৰ ক্ষমতা কিমান। এয়ে হল
প্ৰথম কাৰণ। দ্বিতীয় কাৰণ হল, আজি কেই দিনমানৰ
আৰ্গতে বাঘ হাতীৰুৱাই ববৰুৱা ডাঙৰীয়াৰ লগত ভেট
নোহোৱাকৈ স্বৰ্গদেৱৰ ওচৰ পাইছিল গৈ। এয়ে হ'ল
বাঘৰ জগৰ। তাৰ কাৰণে তাক চমতাবে কোৰ সোধাই
অপমান কৰা হল। সংবাদ পাইছে; বাঘৰে এতিয়া
বিদ্রোহীদলৰ লগত যোগ দিছে। এনে ডাঙৰ মানুহৰ
হাতত ক'ববাত নিজৰ আত্ম সন্মান যায় বুলিয়েই মই বাজ
কাৰ্য্যৰ পৰা অসব খুজিছলোঁ। স্বৰ্গদেৱ। এওঁৰ অহঙ্কাৰ
আৰু মইমতালিয়ে মুখচ পাইছেগৈ। কোৰে কাটি
গ্ৰহণী চপাই লৈছে। (ববৰুৱাৰ প্ৰবেশ।)

ববৰুৱা—সেইদৰে ভূগিবলৈকে স্তুত আছে। বিদ্রোহৰ

আচল কাৰণ স্বৰ্গদেৱ ঈশ্বৰৰ কাণত বোধকৰো পৰা নাই।

লক্ষ্মী—বৰবৰুৱা, আপুনি মোৱামৰীয়া মহন্তক আৰু বাঘৰক কিয় অপমান কৰিলে ?

বৰবৰুৱা—এই দুটা কথাৰে জনাবলৈহে মই স্বৰ্গদেৱৰ ওচৰলৈ আহিছোঁ। এই অপমান কৰা কাৰ্য্য মোৰ মান বঢ়াবলৈ কৰা নহয়। ইয়াৰ মূলত যথেষ্ট ৰাজনীতি আছে। এই মোৱামৰীয়া মহন্তই সি দিনা ডাঙৰীয়া খেলৰ নিমন্ত্ৰণ উপেক্ষা কৰি অভিষেক সভালৈ অহা নাই। সকলো মহন্তই স্বৰ্গদেৱক নিম্মালি দিলেহি, নাছিল মোৱামৰীয়া মহন্ত। পাছে, তাৰ অহঙ্কাৰ বাঢ়ি যায় এই ভাবি আৰু তাৰ উপেক্ষাৰ ওতিশোধ লবলৈকে এই অপমান কৰা হল। তাৰ পাহত বাঘৰৰ কথা কৈছে। কৰ নোৱাৰোঁ, কোনো শত্ৰুৰ উদগণি বা লাই পায়েই নে কি বাঘৰে কিছু দিনৰ পৰা মোক উপেক্ষা কৰিবলৈ ধৰিছিল। সেই কাৰণেই তাক মই অপমান কৰিলোঁ। তাৰ উপৰি হাতীচুড়ীৰ মৰাণৰ বিদ্ৰোহত তাৰ যোগ আছিল বুলি সন্দেহ কৰিবৰ যথেষ্ট কাৰণ পাইছোঁ। নহলে এই সামান্য অপমানকে চেলুলে সি বিদ্ৰোহীৰ লগত যোগ নিদিলে হেঁতেন।

লক্ষ্মী—মোৰ সন্দেহ হয়, এই ৰাজ্যৰ ৰজা মই লক্ষ্মীসিংহনে কীৰ্ত্তি চন্দ্র বৰবৰুৱা।

বৰবৰুৱা—স্বৰ্গদেৱ ঈশ্বৰৰ সোণৰ কপৰ মখেৰে যি কৰ সেইটোৱে

হব, আমি বন্দীনো কিহৰ মানুহ ? ৰাজ্যৰ মঙ্গল আৰু স্বৰ্গদেৱ ঈশ্বৰৰ মঙ্গল কামনা কৰিয়েই বন্দীয়ে এনে কাৰ্য্য কৰিছিলোঁ। স্বৰ্গদেৱে যদি ইয়াত দায় ধৰে বন্দীয়ে সেই দায় মূৰ পাতি লৈছে।

লক্ষ্মী—বিচাৰব ভাৰ বজালৈ ধোৱাই ভাল। যি কি নহওক মই আপোনাক এই বাৰলৈ মাৰ্জ্জনা কৰিলোঁ। ভাবি চাওকচোন—আপোনাৰ এই অবিবেচনাৰ ফলত দেশত বিদ্রোহৰ সৃষ্টি হ'ল।

বৰবৰুৱা—স্বৰ্গদেৱ ঈশ্বৰ ! এইবোৰ ঘটনাৰ আগতেই হাতীচুঙী মৰাণে ৰণ পাতিলে। বিদ্রোহৰ কাৰণ এইবোৰ ঘটনা নহয়। তাৰ কাৰণ আন হে।

লক্ষ্মীসিংহ—কি আন কাৰণ ?

বৰবৰুৱা—ইয়াৰ কাৰণ হৈছে ফুলেশ্বৰী কুৰ'বীৰ মোৱামৰীয়াৰ ওপৰত অত্যাচাৰ। ৰাজেশ্বৰ সিংহ স্বৰ্গদেৱৰ অভিষেকত মোৱামৰীয়া মহন্তৰ হীন আসন। নহলে এই দুদিনতে ইমান ডাঙৰ বিদ্রোহৰ আয়োজন কৰি তোলা মোৱামৰীয়াৰহে নেলাগে কোনো জাতিৰ পক্ষে সম্ভৱ নহয়। তাৰ উপৰি সিহঁতৰ প্ৰধান সেনাপতি মোহনমালা গোহাঁই দেৱ।

লক্ষ্মীসিংহ—মোহনমালা !

বৰবৰুৱা—হয় স্বৰ্গদেৱ ঈশ্বৰ। শত্ৰু আৰু ব্যাধিৰ শেষ নকৰাকৈ এবিধ নেপায়। আমাৰ কথা যুগুনি চলাজনা স্বৰ্গদেৱে তেওঁক যুত্থ্য দণ্ড নিদি নিৰ্বাসিত কৰি ভুল কৰিলে।

লক্ষ্মী—আপুনি এই সংবাদ কেনেকৈ পালে ?

বববকরা—মই চোবাংচোৱা পঠিয়াই বিদ্রোহীৰ গতিবিধিৰ বিষয়ে সকলো সংবাদ অনাইছোঁ।। সংবাদ পায়ৈই স্বৰ্গদেৱৰ ওচৰলৈ আহিছিলোঁ।। হাতীচুঙীত এতিয়া সিহঁতৰ মানুহ বেঙ নাই। সিহঁতৰ মুখীয়াল মানুহ সৈন্তসামন্ত সকলো ডিবুৰ ওচৰত গোট খাইছে গৈ। তাত মৰাণ মানুহৰ সংখ্যা বেচি। সেই ঠায়েই এতিয়া বিদ্রোহীৰ কৰ্ম কেন্দ্ৰ হৈছে।

লক্ষ্মী—মই বেচ বুজিছোঁ, ককাইদেৱৰ দিনত কৰ্মচাৰী সকলে কিমান নিঃস্বার্থভাবে কাম কৰিছিল! ইমান কৰ্মচাৰী ইমান বিষয়াৰ চকুত ধূলি মাৰি; তলে তলে মোৱামৰীয়াই ইমান ডাঙৰ বিদ্রোহ কৰি তুলিলে, কি আচৰিত! বুঢ়া গোহাঁই ডাঙৰীয়া! ইয়াৰ এতিয়া প্ৰতিকাৰৰ ব্যৱস্থা কৰক আপোনালোকে।

বুঢ়া—স্বৰ্গদেৱ ঈশ্বৰ! আমাৰ ভয়ৰ কোনো কাৰণ নাই। লালুকলৈ নো কি তপত পানী লাগিছে। ছগাব দৰে জ্বলা জ্বুইত জাপ দিবলৈ আহিছে, সিহঁতৰ ধ্বংস অনিবাৰ্য্য।
বববকরা—স্বৰ্গদেৱ ঈশ্বৰ! সংবাদ পাইছোঁ, মোৱামৰীয়াৰ সৈন্ত সংখ্যা কম নহয়। সিহঁতক উপেক্ষা কৰিলে নহব। সিহঁত বোলে ক্ৰমশঃ বংপুৰৰ কালে আগুৱাবলৈ ধৰিছে।

. লক্ষ্মীসিংহ—বুঢ়া গোহাঁই ডাঙৰীয়া, আপুনি তুৰন্তে সৈন্ত এদল পঠিয়াই দিয়ক।

বুঢ়া—ভাল স্বৰ্গদেৱ ঈশ্বৰ।

২য় দৃশ্য ।

(ঠাই—মোবামবীয়াব ছাউনি । সময়-সন্ধ্যা ।)

বগা—ভাই বাঘর ! আজিৰ পৰাজয়ে মোৰ আশা বহুদূৰ পাছ হোহাঁকাই দিলে । মন মোৰ চঞ্চল হৈ উঠিছে । কি হব ; যদি যুদ্ধত জয়ী নহওঁ ?

বাঘর—প্রভু ! আপুনি মিছাকৈয়ে উদ্বিগ্ন হৈ উঠিছে । আজি পৰাজয় হৈছে বুলিয়েই নিকংসাহ হোৱা কোনো বকমেই উচিত নহয় ! আজিৰ পৰাজয়ত সৈন্ত বোৰ কিছু নিকংসাহ হৈ পৰিছে । তাহাঁতক উৎসাহ দিয়া প্রয়োজন । কাইলৈ যাতে দুগুণ উৎসাহে তাহাঁতে যুদ্ধ কৰে । কাইলৈ আমাৰ জয় অনিবাৰ্য্য । (বাধাৰ প্ৰবেশ)

বাধা—নিশ্চয় আমাৰ জয় অনিবাৰ্য্য । এদিন যুদ্ধত হাৰিলে, সদায় হাৰিবনে ?

বাঘর—কোন ? অ' আপুনি ইয়ালৈ কিয় আহিল ?

বাধা—কিয় ? যুদ্ধ কৰিবলৈ । এদিন যুদ্ধত হাৰিয়েই যি ইমান দমি যান্ন, তাৰ কলাঘুমটিয়া প্ৰাণ তিবোতাৰ বাহিৰে জগাই তুলিব পাৰে কোনে ?

বগা—ঠিক কথা, এনে কথা তোমাৰ নিচিনা বীৰ-পত্নীৰ মুখত হৈ শোভা পায় ।

(মোহনমালাৰ প্ৰবেশ ।)

মোহনমালা—আজিৰ যুদ্ধত মোৱামৰীয়াৰ পৰাজয় ! আহোমৰ জয় । কিন্তু এই জয় ক্ষণস্থায়ী । ইয়াৰ বাবে মন মাৰি থকা উচিত নহয় বগা ! পিতৃৰ অপমান—তাৰ প্ৰতিশোধ মনত ৰাখিবা বগা !

বগা—নিকংসাহ হোৱা নাই বাটঘৰীয়া গোহাঁইদেৱ, ই ক্ষণিকৰ দুৰ্বলতা মাখোন । দাম্ভিক কীৰ্ত্তিচন্দ্ৰৰ নুব কাটি পিতৃৰ চৰণত উপহাৰ নিদিওঁমানে মন মোৰ ক্ৰান্ত নহয় । দেশ উজাৰ কৰিম । আহোমে বুজিব, জগতে দেখিব ! মোৱামৰীয়া জাতি নিজ্জীৱ নহয় । তাৰ প্ৰাণ আছে । অত্যাচাৰ প্ৰতিশোধ সি লব জানে ।

মোহন—(স্বগতঃ) উত্তমৰ ফল ব্যৰ্থ হোৱা নাই । (প্ৰকাশ্যে) এয়েতো বীৰৰ উচিত কথা ! বৰ্গা ভাই, সকলোটি মিলি সৈন্ত বোৰক জগাই তোলে । তাহাঁতৰ অনলস প্ৰাণত নৱজীৱনৰ সঞ্চার কৰি দিওঁ । উদ্দেশ্য আমাৰ সিদ্ধি হব—ওপৰত ভগৱান ।

(বাধাৰ বাহিৰে সকলোৰে প্ৰস্থান । নাহৰৰ প্ৰবেশ ।)

নাহৰ—উৱা, এইজনী এইখিনি পালেহি কেনেকৈ ? বোলো হেৰাঁ সেনাপতিয়নী ! আজি দুখৰ দিনতো তোমাক ইয়াত দেখি হাঁহি উঠিছে, পাছে এই বাৰনো ইয়াত কি কাপে অৱতাৰ হলাহি ? বগচণ্ডী হৈ আহিছানে কি ?

বাধা—(হাঁহি) আহিব নেপায়নে ? বগচণ্ডী হৈয়ে আহিলোঁ । যেনিবা । কিবা আমি যুদ্ধ কৰিলে যুদ্ধ নহব নে ? শত্ৰু নমৰিবনে কি ?

নাহৰ—এঃ, কেলেই নমৰিব। তোমালোকে হিলৈ কাঁড়লৈ
যুদ্ধ নকৰিলেও হব। চকুটি কেবাকৈ এটা নয়নবাণ
মাৰি পঠিয়ালেই এটাহে নেলাগে এশটা চিপাহী মৰিব।
কিমান আপোনা আপুনি বন্দী হ'ব। মই যেনেকৈ হৈছে।

বাধা—যাওক, ই ধেমালি কৰা ঠাই নহয়।

নাহৰ—বাক, শত্ৰু মৰাতকৈ নিজৰ প্ৰাণটোকে বক্ষা কৰিবলৈ
চেষ্টা কৰোঁ।

বাধা—আমাৰ শক্তিৰ ওপৰত আপোনালোকৰ বিশ্বাস নাই
বুলিয়েই এনে কথা। কাৰ্য্যৰ স্বাধীনতা পালে আমিও
আপোনালোকতকৈ কোনোগুণে কম নহম। পুৰুষৰ কাষে
কাষে নাৰীয়ে যুদ্ধ কৰা উদাহৰণ অসমত বিৰল নহয়।

নাহৰ—বাক এতিয়া ছাউনিলৈ যোৱা। বট ঘৰীয়া গোহাঁইদেৱ
আহিছেই সোৱা, তেওঁৰ লগত মোৰ এটা কথা আছে।

(মোহনমালাৰ প্ৰবেশ)

আপুনি মোক বোলে বিচাৰিছিল ?

মোহন—হয়। নাহৰ! আজি বাতিয়েই কিছুমান মানুহ লৈ
ডিব্ৰু নৈৰ ওপৰত আহোমে যি দলং দিছে, তাক কাটি
উটাই দিব লাগে; যাতে সমল যোগোৱাৰ কোনো উপায়
নেথাকে। সিহঁতক খাবলৈ নিদি তিল তিলকৈ শুকাই
মাৰিব লাগিব। খাবলৈ নেপালে হয়তো হৰনাথ ফুকনে
স্বৈৰে আত্মসমৰ্পণ কৰিব পাৰে। যোৱা, এই কামৰ ব্যৱস্থা
কৰি আঁহ।

(নাহৰৰ প্ৰস্থান। বিপৰীত ফালৰ পৰা অহল্যাৰ প্ৰবেশ)।

অহল্যা—বড়হবদের ! আপুনি ইয়াতে আছে ?

মোহ—কোন ? অহল্যা, প্ৰিয়তমে ! তুমি ইয়ালৈ কিয় আহিলা ?

অহল্যা—স্বামীৰ ওচৰলৈ স্ত্ৰী আহে, তাত আচৰিত হব
কথা কি ?

মোহ—কিন্তু ই যুদ্ধক্ষেত্ৰ—ই প্ৰণয়ীৰ মিলন শয্যা নহয়। ভয়ানক
স্থান।

অহ—জানো।

মোহ—ই মৃত্যুৰ লীলাভূমি।

অহ—মৰিবলৈ ভয় নকৰোঁ।

মোহ—ভিবোতা মানুহে স্বামীৰ লগত খৰিয়াল কৰি দিনটোত
এশবাৰ মৰে। ই ভেনে নকল মৃত্যু নহয়। আচল।

অহ—মই আহোমৰ জীয়াৰী। যুদ্ধক্ষেত্ৰলৈ ভয় নকৰোঁ।

মোহ—(নিজে নিজে) আহোমৰ জীয়াৰী—উঃ ! অতি তীক্ষ্ণ—
অসহ। তীক্ষ্ণ কাঁড়েও ইমান নিবিদ্ধে।

অহ—বড়হবদের ! এতিয়াও উপায় আছে। এতিয়াও এই ভীষণ
হত্যা বন্ধ কৰিব পাৰি। আপুনি ক্ষমা কৰক।

মোহ—ক্ষমা ?

অহ—হয়। ভুল কাৰ এদিন ডাঙৰীয়া শ্ৰেণীয়ে আপোনাক
অন্তায় কৰিছিল। ভুল কৰি এদিন দেউতাই আপোনাক
অন্তায় কৰিছিল। ভুল কাৰ নহয় ! নাথ ?

মোহ—নাই, ক্ষমা নাই—অহল্যা !

অহ—এই পৃথিৱীত ভেঙ্গে ক্ষমা নাই নে কি ?

মোহ—কমাও আছে 'প্রতিশোধো' আছে। সি সময় বুদ্ধি ব্যৱহাৰ হয়।

অহ—কিন্তু নিজৰ দেশে, নিজৰ জাতিয়ে আপোনাৰ কি অপৰাধ কৰিলে? তাৰ এনে সৰ্বনাশ কৰিবলৈ আপুনি উত্তৰ হৈছে কিয়?

মোহ—অহল্যা! মই নিৰ্বাসিত, মোৰ দেশ নাই—দেশৰ স্নেহৰ পৰা মই বঞ্চিত। আৰু জাতিৰ মোৰ প্ৰতি অন্তায় কৰা দেখিও জাতিয়ে মোক সহায় নকৰিলে—মোৰহে একেৰাৰ কথাকে নকলে!—এই জাতিৰ ওপৰত মোৰ আস্থা নাই! মোৰ স্নেহ নাই।

অহ—তথাপিও সি দেশ—তথাপিও সি নিজৰ জাতি।

মোহ—মিছা কথা। অহল্যা! মোক ঘূৰাবলৈ আৰু বৃথা চেষ্টা নকৰিবা। বহুত দুৰ অগ্ৰসৰ হলোঁ আৰু ঘূৰিব নোৱাৰোঁ।

অহ—কিন্তু এই যুদ্ধৰ পৰা লাভ?

মোহ—লাভ; প্রতিশোধ! আহোম-সিংহাসন লাভ! নহয় যুদ্ধ

অহ—কিন্তু বিনা যুদ্ধেও সি হ'ব পাৰে। বিজাতীৰ নোলোৱাকৈয়ো সি সম্ভৱ। ব'লক আমি দুয়ো পিঠাৰ কমা ভিন্কা কৰোঁগৈ।

মোহ—অসম্ভৱ! তোমাৰ পিতৃৰাৰ কমা ভিন্কা? তাতকৈ বিজাতীৰ সহায় শত গুণে জ্ঞেয়ঃ।

অহ—কিন্তু, পিতাকৰ ওচৰত সন্তানৰ কুপা ভিন্কা একো লাজৰ কথা নহয়।

মোহ—সেইটো হবই নোরাবে। মোক আক জালাতন
নকবিবা ; মই নোরাবিম। মই বিবত হলেও এই যুদ্ধ
যেতিয়া আবস্ত হল, সি বন্ধ নহয় ! তুমি যোৰা' ; মোৰ
কাম আছে। (প্রস্থান)

অহ—তেন্তে মোৰ নিজৰ পথ নিজে বিচাৰিব লাগিব।

(প্রস্থান)

৩য় দৃশ্য

(ঠাই-যুদ্ধক্ষেত্র। আহোমৰ চাউনি। সমুদ্র—ৰাতিপুৰা। বেঙ্গবৰা

আৰু হবনাথ ফুকনে কথাপাতি থাকে।)

বেঙ্গবৰা—ফুকন ডাঙৰীয়া ! কি কৰা যাব ? মই কোনো উপায়কে
দেখা নাই। নিজেই সকলো অৱস্থা দেখিছোঁ। মানুহবোৰক
নো দোষ দিওঁ কেনেকৈ ?

হবনাথ—তেন্তে, আজি যুঁজলৈ বেচি মানুহ ওলোৱা আশা নাই ?

বেঙ্গ—ওলাব কেটামান কিন্তু নিচেই কম। অৱ গ্ৰহণীয়ে নিৰ্তো
সিপবীয়া কৰিবই লাগিছে। যি কিটা বন্ধা পাই আছে
সিহঁতেনো ঠুটোঙা বেত গাজ খাই কেই দিন টিকিব। শৰীৰত
বলেই বা ক'ব পৰা হব।

হৰনাথ—এবা, ঠেটেঙা বেত গাজ খাই আজি ১০।১২দিন যে টিকি আছে। ইয়েই সোভাগ্য। ছকালে ছুই মহা শত্ৰুৰ মাজত ঠিয় দি আছে। মৰণ আমাৰ সুনিশ্চিত। হয় অৰ গ্ৰহণীক আত্মসমৰ্পণ কৰিব লাগিব, নহয় যুদ্ধ ক্ষেত্ৰত মৰাণৰ হাতত মৰণ বৰণ কৰিব লাগিব। কিন্তু, এনে লেলাই খেলাই থকা অৱস্থাতকৈ যে মৰণেই ভাল।

বেজ—আমি পঠোৱা কটকী যদি নিৰ্ব্বিশ্বে বড়পুৰ পাইছেগৈ তেন্তে আমি আজি নগৰৰ পৰা নতুন সৈন্য আশা কৰিব পাৰোঁ।
(মোহনমালাৰ প্ৰবেশ।)

মোহনমালা—সেই আশা বৃথা বেজবৰা! তাৰ সুব্যৱস্থা মই বহুত আগেয়েই কৰিছোঁ। তোমালোকৰ কটকী আমাৰ হাতত বন্দী।

হৰনাথ—বিশ্বাস ঘাতক! কাপুকৰ!

মোহন—অধৈৰ্য্য নহবা; কথা শুনা। হৰনাথ! তুমি দুৱৰাৰ ঘৰৰ লৰা, এদিনীয়া নোহোৱা। তোমাৰ সাত পুৰুষ আমাক সেৱা কৰি আহিছে—তাৰ উপৰি তোমালোক আমাৰ মিতিৰ। সম্প্ৰতি মইহে বজা। বকতিয়ালৰ বৰবৰুৱাই কুমন্ত্ৰণা কৰি মোৰ ৰাজপাটৰ পৰা বঞ্চিত কৰিলে; সেই কীৰ্ত্তিচন্দ্ৰৰ বিপক্ষে এই বৰ। ডাঙৰীয়া সকলৰ বিষয়া সকলৰ যাৰ যি মৰ্যাদা আছে, সেই দৰেই থাকিব। পাইকান্ মাল্লহৰো আমি কোনো অনিষ্ট নকৰোঁ।

হৰনাথ—বাটখবীৰা গোহাঁই! তুমি নিৰ্ব্বাসিত—ৰাজদণ্ড

দণ্ডিত, তোমাক আমি কেনেকৈ বজা লম। স্বৰ্গদেৱ
পাটত আছে। আমি তোমাক বজা বৰিব নোৱাৰোঁ।

মোহন—মোৰ শ্ৰুতাবৃত্ত অমান্তি হলে তাৰ কলাকল কি
বিবেচনা কৰি চাইছা নে? তোমাৰ আঠ হেঁজাৰ সৈন্ত
এতিয়া আঠশও নাই। তোমাৰ চাৰিহেঁজাৰ সৈন্ত
আমাক বৰিলে, বাকী ষিকিটা আছে তাহাঁতৰ যুদ্ধ কৰা
শক্তি নাই।

হৰনাথ—সকলো জানো। কিন্তু ৰাজভক্ত প্ৰজা মই; মোৰ
গাত শেষ বিন্দু তেজ থাকে মানে মই যুঁজিম। নেভাবিবা;
তোমাৰ সামান্য প্ৰলোভনত মই ভোল যাম। দেশদ্ৰোহী!
জাতিদ্ৰোহী! আঁতৰ হ সন্মুখৰ পৰা।

মোহন—মূৰ্খ ভুবজ্জিলি; উস্তম। (স্বৰ্গৰ বজাই, বাঘৰ আক
কেইবাটাও মোৰামৰীয়া সৈন্ত আছে।)

বন্দী কৰ এই ছটাক। (সৈন্তবোৰে বন্দী কৰে)।

বেজ—নিবন্ধ অৱস্থাত বন্দী কৰা বীৰৰ ধৰ্ম নহয়।

হৰনাথ—প্ৰতিবাদ নকৰিবা বেজবৰা! দেশদ্ৰোহীৰ ওচৰত
শ্রায়, ধৰ্ম, বিচৰা অযথা বাক্যব্যয়। ব'লা, দেশৰ কাৰণে,
জাতিৰ কাৰণে আমি হাঁহি হাঁহি মৃত্যুক বৰণ কৰোঁ।
ভাগ্যত আক কষ্ট নাই। মুক্তি আসন্ন।

হন—ইহঁতক লৈ বল মোৰ ছাউনিলৈ। বাঘৰ ! এতিয়াই
হাতী আনি ইহঁতৰ ছাউনি ভগাই দিয়া। (প্ৰস্থান)

৪র্থ দৃশ্য ।

(ঠাই—যুদ্ধক্ষেত্ৰ । সময়—আবেলি । দূৰৈত সৈন্তবোৰক আদেশ দিয়া শুনা যায়—“বৰটোপত জুই দিয়া, বৰটোপত জুই দিয়া । সিহঁতক এক মুহূৰ্ত্তও অব্যাহতি নিদিবা ।” দূৰৈত বৰটোপৰ শব্দ । বগব কোলাহলৰ, লগে লগে সৈন্তবোৰৰ জয়ধ্বনি “জয় লক্ষ্মীসিংহৰ জয়” । পানীফুকন পানীফুকনৰ গা বখীয়া আৰু বামকুফাইৰ প্ৰবেশ ।)

পানীফুকন—চোৱাঁ ! চোৱাঁ ! শত্ৰুসৈন্ত পাচ জুইকিছে । সিহঁত তিষ্ঠিব পৰা নাই । আমাৰ মানুহে এনেকৈ যুদ্ধ কৰিলে সিহঁত কিছুপৰৰ পাচতে পলাবলৈ বাধ্য হব । ভাই কৃষ্ণবাম ! বন্ধুৰ মায়ী মমতা এবিধ নোৱাৰি যুদ্ধক্ষেত্ৰতো লগে লগে সহায় কৰি ফুৰিছাহি ! তোমাৰ গুণ কি বুলি গাম ?
বামকুফাই—কোনে কৈছে মই তোমাক সহায় কৰি ফুৰিছোঁ ।
বুলি । বজাক সহায় কৰা কিবা তোমাবেই এদনীয়ী
অধিকাৰ নে ?

পানী—হয়নে কি ? হেৰাঁ বাজভক্ত ! বেচি কথা কব নেলাগে,
সেইফালে গৈ সৈন্তবোৰক কিছু উদগনি দিয়াকৈ । মই
এইফালে থাকোঁ ।

(বামকুফাইৰ প্ৰস্থান, বিশবীত ফাগৰ পৰা বাঘৰ প্ৰবেশ)

বাঘৰ—পানীফুকন ডাঙৰীয়া ! আপুনিৰো কাৰ বিশকৈ বৰ
চলাইছে ? বাটৰবীয়া গোহাঁইদেৱ হৈ বজা । নিজৰ

জ্ঞাতি ভাইব বিপক্ষে বণ কবি দেশত আত্ম কন্দল
বঢ়াইছে ?

পানী—ই আত্ম কন্দল বঢ়োৱা নহয় ; বিদ্রোহী দমন কবি
দেশত শাস্তি স্থাপনৰ ব্যৱস্থাহে। স্বৰ্গদেৱ পাটত
ধাকোতেই আক এজন বজা হ'ব নোৱাৰে।

বাঘৰ—কিন্তু আপুনি দেখা নাইনে কিমান বিলাক বিষয়াই
আহি বাটঘৰীয়া গোহাঁইক বৰিলেহি ! ভিতৰুৱাল ফুকনে
সসৈন্তে আহি তেওঁক বৰিলেহি। দিহিঙকে সীমা কবি
সকলো মানুহে তেওঁক বজা বুলি মানি লৈছে।

পানী—লওক মানি। মই দিহিঙীয়াৰ ঘৰৰ ল'ৰা। এই মূৰেৰে
স্বৰ্গদেৱক সেৱা কৰিছোঁ, আনৰ ওচৰত দো নেখায়। কিন্তু
আচৰিত হৈছে, এনে প্ৰস্তাৱ লৈ তুমি মোৰ ওচৰ চাপিবলৈ
সাহ কৰিছা।

বাঘৰ—কিন্তু, নিজৰ জ্ঞাতি ভাইব বিপক্ষে বণ কবি অযথা
প্ৰাণী ক্ষয় কৰি অকালতে নিজ প্ৰাণ এৰি লাভ কি ?
যি শক্তিমন্ত্ৰ তাৰ জয় অনিবাৰ্য্য। আপুনি বাটঘৰীয়া
গোহাঁইক বৰক, ইয়াতোকৈ উচ্চ বিষয় আপোনাৰ লাভ
হব।

পানী—মৰাণৰ উচ্চ বিষয়ক মই পদাঘাত কৰোঁ ! তই গান্ধী-
খোৱা মৰাণৰ কথাৰেই মই মোহনমালাক বৰিম নে ?
বিশ্বাসঘাতক ! বাজদ্রোহী ! তোৰ নিচিনা অকৃতজ্ঞ প্ৰাণী
আক পৃথিৱীত নাই।

বাঘৰ—মোৰ এই বাজদ্রোহ, বিশ্বাসঘাতকতাৰ বাবে দায়ী

কোন ? শুনা পানীফুকন ! কীৰ্ত্তিচন্দ্রৰ বংশৰ মই কাকো
জীয়াই নেবাৰোঁ ।

গাচোৱা—দেউতা ! ই কটা মবাণে বৰ বৰ কথা কৈছে । হুকুম
দিয়ক, ইয়াক এসেকা দিওঁ ।

পানী—বাগৰ ! তোৰ অপবাদৰ মাৰ্জ্জনা নাই । পাৰ যদি আত্ম
বক্ষা কৰ ।

(ছহো বাঘৰক আক্ৰমণ কৰে । বাঘৰে কিছুপৰ আত্মৰক্ষা কৰি
পলায় ।)

গাচোৱা—কুকুৰ মবাণ, তাৰ সাহটো চোৱাঁ । এতিয়া পলালি
কেলেই ?

পানী—ব'ল, সোফালে সৈন্তবোৰক উদগাই দিওঁগৈ । পলবীয়াক
খেদিব নেপায় । (প্রস্থান । মোহনমালা আৰু বগাব প্রবেশ)

বগা—সেনাপতি ! গতিতো ভাল দেখা নাই ! সৈন্তবোৰ ক্ৰমে
ছহঁকিছে ।

মোহন—ভয় নাই, আজিৰ যুদ্ধত একমাত্ৰ বীৰ পানীফুকন ।

তাৰ নিপাত হলেই এই দল সৈন্ত ছেদেলি ভেদেলি হব ।

যোৱাঁ ! নিকংসাহ নহবা । মনত বাখিবা পিতৃ অপমানৰ
প্ৰতিশোধ । যোৱাঁ ! .(প্রস্থান । মোহনমালাই হুহুৰী বজাই
আৰু এদল মোহামবীয়া সৈন্ত আহে ।)

অতি সাৱধানে, চোৰৰ দৰে সোঁ হাবিখনৰ কাষৰ বাটটোত
লুকাই থাকগৈহঁক । বাঘৰ গৈ তহঁতৰ লগত লগ খাবগৈ ।
লগৰ মানুহটোৱে যেতিয়াই হুহুৰী মাৰিব তহঁত ওলাই
বেৰি ধৰিবি ।

(সৈন্তবোৰ একালে যায় আৰু মোহনমালা আন ফালে যায় ।
পুৰুষবেণে কল্পিণী আৰু পানী ফুকনৰ প্ৰবেশ ।)

পানী—ঠিক, বামকক্ষাই হয়তো ?

কল্পিণী—হয় দেউতা ! আপোনাৰ আকৌ খবৰ দিবলৈ কৈছে ।

খোজ কাঢ়ি যাব পৰা হলেও মই ধৰি ধৰিয়েই লৈ আহিলো
হেঁতেন ।

পানী—কোনখিনিত দেখিছিলি ?

কল্পিণী—সৌ হাবি দৰাৰ কাষত ।

(দুয়ো সোমাই যোৱাৰ পাচত গা চোৱা সোমাই আহে ।)

গা চোৱা—উৱা, ডাঙৰীয়া কলৈ গ'ল । ঠিতাতেটোন নাইকিয়া
হ'ল । মানুহ গবাকী ভাল তাকুবী ঘূৰা দৰে ঘূৰি ফুৰে ।
(প্ৰস্থান । পট পৰিৱৰ্তন । যুদ্ধক্ষেত্ৰৰ দূৰৈৰ এক প্ৰান্তৰ ।
কল্পিণী আৰু পানীফুকন সোমাই আহে ।)

পানী—ক'তা ইয়াতো দেখোন নাই । কোন খিনিত দেখিছিলি ?

কল্পি—এইখিনিতে দেখিছিলোঁ ।

পানী—সন্ধ্যা লাগিবৰ সময় হ'ল । ছাউনিৰ পৰাও বহুদূৰ
পালোঁহি । হায় ! বামকক্ষাই, কব নোৱাৰোঁ তুমি জীৱিত নে
ইমান পৰ স্বৰ্গত ।

(হঠাৎ কল্পিণীয়ে জ্বলন্ত বজাই, বাঘৰ আৰু সৈন্তবোৰে বেৰি ধৰেহি
কল্পিণীয়ে চক্ৰবেশ খুলি পেলায় ।)

পানী—ইকি ? চক্ৰাস্ত—চক্ৰাস্ত । সৈনিক ? ইকি ? কল্পিণী !

পিলাচী, তোৰ এই কাম !

বাঘর—পানীফুকন ! এতিয়া বুজিব পাৰিছা তেনেহলে । গাছী
খোৱা মৰাণক বৰাৰ বাহিৰে এতিয়া আক আন উপায়
নাই ।

পানী—বাঘর, ভাবিছা হবলা ; মোক ভয় খুৱালেই মই তোমা-
লোকৰ ফলীয়া হম । বীৰৰ সম্ভান মই, যুদ্ধ ক্ষেত্ৰত
প্ৰাণত্যাগ কৰিব জানো । কিন্তু তোমালোককক শিক্ষা
নিদিয়াটো নমৰিছোঁ ।

(মোহন মালাৰ প্ৰবেশ)

মোহন—এতিয়াও বিৰুদ্ধাত ভগা নাই । পানীফুকন । তোমাৰ
আমি একো অপকাৰ নকৰোঁ । তোমাক মুক্তি দিম ।
ময়েতো বজা । তুমি মোৰ সহায় হোৱা । অনৰ্থক
বক্তৃপাতৰ সূত্ৰপাত কৰিছা কিয় ? তোমাক মই বৰফুকন
পাতিম ।

পানী—হাঃ ! হাঃ ! বাটঘৰীয়া গোহাঁই ! তোমাৰ এই চক্ৰান্ত ! মই
সকলো বুজিছোঁ । মোক মুক্তি দিবা, বৰফুকন পাতিবা ।
বজা তুমিয়েই ; বাজপাট খোৱা, মোক তোমাৰ মুক্তি-
নেলাগে । আহোম—মই । ল ; ধেনু ল । (ধেনুকাঁড় উদিয়াই
যুদ্ধ কৰে । বাঘর আৰু সকলো সৈন্তই পানীফুকনক আক্ৰমণ কৰে ।
মোহনমালা আৰু কান্দিগী কিছু আঁতৰত থিয় হৈ চাই থাকে ।
কিছুপৰ যুদ্ধ চলাব পাছত পানীফুকনৰ কাঁড় নাইকিয়া হয় । তুণ্ড
হাত বি কাঁড় নেপাই থিয় হৈ বয় ।)

বাঘর—এইবাব তোমাৰ কাঁড় ওৰ পৰিল । এতিয়া কি কৰিবা ?
এতিয়াও সময় আছে । এতিয়াও আমাক বৰা ।

পানী—(বাঘরক পদাঘাত কবে ।) মুখ বন্ধ কব ! অন্ধতন্ড্র নবকব
কুকুব !

বাঘর—তেস্বে কার্ত্তিচন্দ্রব প্রতিশোধ তোব ওপবতে লও ।
(পিঠিত যাঠা বহুৱাই দিয়ে ।) যা, নবকলৈ যা । (সকলোবে
প্রস্থান ।)

পানী—উঃ—বব কষ্ট (গা চোৱা লবি আহে ।)

গা চোৱা—এয়া এয়া, দেউতা ! দেউতা ! কি হল কোনে এনে কাম
কৰিলে ?

পানী—মোহন মালাব চক্ৰাস্ত । বাঘরে যাঠাৰে...উঃ । তই
যা ঘৰলৈ যা—ললিতাক সংবাদ দিবি ।

গা চোৱা—উঃ ! মোৰ পৰাই এইখন হল । মই কিয় সেট
অস্তুকলৈ এৰি থৈ গৈছিলোঁ । কি কৰিম । কি কৰিম
এতিয়া ?

পানী—তোৰ গাত কোনো দোষ নাই । বামকৃষ্ণাই আহত হৈ
পৰি আছে বুলি সিহঁতে চক্ৰাস্ত কৈ মোক ইয়ালৈ মাতি
আনিলে ।

গা চোৱা—দাঙি ছাউনিলৈকে লৈ যাওঁ । (দাঙিবগৈ চেষ্টা কৰো)

পানী—দৰ্কাৰ নাই—মোৰ আক বেচি সময় নাই । তই ঘৰলৈ
গৈ সকলো কথা কবগৈ ।

গা চোৱা—মই আক ঘৰলৈ নোভতো । যুদ্ধতে প্রাণ এৰিম ।
কি লাজেৰে মুখ দেখুৱাম গৈ । আইদেৱে ছাঁৰ দৰে গাতে
লাগি ফুৰিবলৈ বাবে বাবে কৈ পঠাইছিল । উঃ ! মই কি
কৰিলোঁ ।

পানী—বেজাৰ নকৰিবি। কৰ্মক্ষণ। উঃ! জলিতা বিদায়।

(মৃত্যু)

গা চোৱা—দেউতা ! দেউতা ! শেষ হ'ল। মই অধম, মই পাপী
কেলেই এৰি থৈ গৈছিলোঁ।

৫ম দৃশ্য

(ঠাই—যুদ্ধক্ষেত্ৰৰ একালে। সময়—দুপৰীয়া। ছুটা আহোম
সৈন্যৰ গ্ৰায়েণ।)

১ম সৈন্ত—হেৰোঁ মলখু, আজিৰ বাণেহে বাণ বুইছ। কালিনো
সেইখন যুদ্ধ নে? লৰাৰ ধেমালিহে।

২য়—এবা বোপাই, আজি আকৌ স্বয়ং বুঢ়াগোহাঁই, বববকুৱা
হুয়ো আহিছে বণ দিবলৈ। আজি তুমিবি কবিলে শুদাই
নেসাৰ। উভতিও যাৰ নোৱাৰ। হয় প্ৰাণ দিবি, নহয়
জিকিবি; ছুটাৰ এটা।

১ম—(দুবলৈ দেখুৱাই) সৌজনী তিবোতা মানুহ নহয় নে?

২য়—হয়। এই কালেই আহিছে।

১ম—তই কি বুজিছ, আমি জিকিম্‌ই। কালি মোৱামৰীয়া-
খনক কচু কটা দিলোঁ। নহয় মই।

২য়—মই হবলা শুদাই এবিলেঁ। বাপেকে। মিটদা খনেবে একালৰ
পৰা ঘৈয়াই নিবলৈ ধৰিলেঁ। নহয়।

১ম—মনে মনে থাক, মানুহজনী এই কালেই আহিছে (বাধাৰ
প্রবেশ) হেঁবাঁ ; হেঁবাঁ, আইটি ! ক লৈ যোৱা ?

বাধা—আহিছেঁ, এইফাললৈকে।

২য়—তেওঁ, কাক বিচাৰিছা বাক ? আই ঐ দেহি।

বাধা—আমাৰ ঘৰৰ মানুহটোও কালি যুদ্ধ কৰিবলৈ আহিছিল।
কলৈনো গল তাকে বিচাৰি ফুৰিছেঁ।

১ম—ই, তেওঁ চাগৈ কালিয়েই সিপৰীয়া হল। এতিয়াও
আছে নে ?

২য়—এবা ; যোৱা মানুহ গল। তাক বিচাৰিলে কি হব।
তোমাক দেখিয়েই মোৰ মনটো কেনেবা কেনেবা কৰিছে।

১ম—মোবো, মোবো।

বাধা—হয়নে ? পাছে ?

১ম—পাছে আক কি ? আমাৰ যেই সেই এটালৈকে আহা।
মোলৈকে আহ।

২য়—নহয়, মোলৈ—মইহে দেখিবলৈ ভাল।

১ম—নহয়, মোলৈ। (ধৰিব খোজে।)

বাধা—সান্নাথান, কাপুকৰ,—আঁতৰ হ। (দূৰলৈ ঠেলা মাৰি দিয়ে।)

১ম—অ'—হ' বৰ সাহো দেখোন, হেৰ মলখু ধৰ অ', এইক
বগবাই দিও।

বাধা—ভেসে আহ ! কুকুৰৰ দল ! (তবোৱাল উলিয়ায়)

২য়—হেব, এইব হাতত তবোৱাল এখনো আছে। (যুদ্ধ।
আহোম সেনা হুগা হাবে।) আই দেউতা! আমালৈ নেলাগে
আহিব। আমাক এৰি দিয়ক। নেমাৰিব।

বাধা—যা কটা। ইয়াৰ পৰা আঁতৰ হ! (সেনা হুটা লবি
পলায়।) এয়ে আহোম সৈন্যৰ বীৰত্ব! ভেড়াছাগলীৰ
জাক!

(বগা আৰু বমাকান্তৰ প্ৰবেশ। লগত বহুত সেনা।)

বমা—আই! তুমি ইয়াত।ক কৰিছা?

বাধা—যুদ্ধ চাবলৈ আহিছোঁ। বমাকান্ত! আজি আচল যুদ্ধ।
ইমান দিনে যি শিক্ষা কৰিছা আজি তাৰ পৰীক্ষা। আজি
আহোমৰ সকলো সৈন্য যুদ্ধ ক্ষেত্ৰত সমবেত। আজি
সকলো শক্তি দি আহোমে যুদ্ধ কৰিব। আজি কঠোৰ
পৰীক্ষা! সৈন্য সকল! মনত বাখিবা; ই গ্ৰায় যুদ্ধ—ই ধৰ্ম
যুদ্ধ। এই যুদ্ধত মৰিলে অক্ষয় স্বৰ্গ লাভ। মনত বাখিবা—
ভোমালোকৰ গুৰুৰ অপমান। মনত বাখিবা—ভোমালোকৰ
ধৰ্ম্মক কৰা অপমান! এনে যুদ্ধ কৰিব লাগিব, যেন আহোম
শক্তি আৰু উঠিব নোৱাৰে। এনে যুদ্ধ কৰিবা; যেন বুৰঞ্জীৰ
পাতত মোৱামৰীয়াৰ এই কীৰ্ত্তি সোণৰ আখৰেৰে লিখি
থোৱা থাকে। বমা! বুজিব পৰা হোৱাৰ পৰাই যুদ্ধ শিক্ষা
কৰিছা, ভোমাৰ-আমাৰ ওচৰত, সেই শিক্ষাৰ ঘেন অপমান
নহয়। যোৱাঁ, সকলোটি নিজ নিজ কৰ্ত্তব্যত লাগি
যোৱাঁগৈ। বোলা সকলোৱে—‘অষ্টভূজে সপ্তভূজে চতুৰ্ভূজে

বাখে । তাৰ দাই তাকে কাটে তাৰ হিলৈ তাকে মাৰে
চতুৰ্ভুজৈ বাখে ।’ (বাধাৰ প্ৰস্থান ।)

বগা—এই ছুদিনৰ ভিতৰত যেনে তেনে নগৰ অধিকাৰ কৰিবই
লাগিব, বমাকান্ত !

বমা—বোধকৰোঁ পৰা হব ; ডেকা প্ৰভু ! সৈন্তবোৰে যি উত্তমমে
যুদ্ধ কৰিছে, আমাৰ আজি জয়ৰ বিষয়ে কোনো সন্দেহ
নাই ।

বগা—সোৱা, চোৱাঁ ভাই ! তোমাৰ মাৰাই গৈয়েই যুদ্ধ কৰিবলৈ,
লাগি গৈছে । সৈন্তবোৰৰ আগত চোৱাঁ ।

বমা—এবা, হয়তো ।

বগা—তেওঁক দেখি সৈন্তবোৰে অত্যন্ত উৎসাহ পাইছে । বাস্তৱিক
সৈন্তবোৰৰ গাত এটা নতুন তেজ বোৱাই দিলেহি । তুমি
সেই মূৰলৈ চোৱাঁ । মই মাজৰ পৰা সৈন্তবোৰক উদগাই
দিওঁগৈ । (দুয়োৰে দুফালে প্ৰস্থান ।)

কীৰ্ত্তি চন্দ্ৰ—(বেগে প্ৰবেশ ।) জুইদে, জুইদে, তোপত !

(তোপৰ শব্দ ।)

(এটা সৈন্তৰ প্ৰবেশ)

সৈন্ত—দেউতা ঈশ্বৰ ! বামকৃষ্ণ বন্দী ।

কীৰ্ত্তি—কি কলি কি ! কলি ! বামকৃষ্ণাই বন্দী । বামকৃষ্ণাইক
বন্ধা কৰিবই লাগিব । ব'ল, আগ বাঢ় । (আন এটা সৈন্তৰ
প্ৰবেশ) ।

সৈন্ত—দেউতা ঈশ্বৰ ! ভয়ানক কথা । আমাৰ আক বন্ধা নাই ।

কীৰ্ত্তি—কি হ'ল ? তুৰন্তে ক ।

সৈন্ত—দেউতা ঈশ্বৰ ! স্বয়ং ভগৱতীয়ে বণচণ্ডী মূৰ্ত্তি ধৰি মোৰামবীয়াৰ ফালে যুদ্ধ কৰিছে । বন্দুকৰ গুলি, কাঁড়, বিহাৰ আঁচল পাতি পাতি ধৰিছে । তেওঁৰ গাত কেৱেঁ লগাবই পৰা নাই ।

কীৰ্ত্তি—ভীক ! কাপুকুৰৰ দল ! ভগৱতী আহিছে মোৰামবীয়াৰ ফালে যুদ্ধ কৰিবলৈ ! ভগৱতীৰ আক আন কাম একো নাই নহয় । ব'ল, ভালে ভালে যুদ্ধ কৰগৈ । (ছফোৰো বেগে প্ৰস্থান । আন ফালৰ পৰা আন এজাক আহোম সৈন্তৰ প্ৰৱেশ ।)

১ম—হে'ব-পলা পলা । প্ৰাণলৈ যদি মায়া আছে পলা । আমি মানুহৰ লগতহে যুদ্ধ কৰিব পাৰোঁ । গোসানীৰ লগত যুদ্ধ কৰিব নোৱাৰো নহয় । আই ও !

২য়—গোসানীয়ে যেতিয়া তাঁহাতৰ ফালে যুদ্ধ কৰিছে, আমি আক যুদ্ধ কৰিলে কি হ'ব ?

৩য়—নেদেখিলে নে বন্দুকৰ গুলিবোৰ কেনেকৈ বিহাৰ আঁচল পাতি ধৰিলে ।

৪ৰ্থ—নকাৰৰ ফেলেই গোসানীয়ে তাঁহাতৰ ফালে যুদ্ধ ? সিহঁতে নিয়াই যুদ্ধ কৰিছে । সেই ফালে দেৱতাই সহায় কৰিবই কৰিব ।

১ম—হেব, মই জানো কমখন গুলি মাৰিলোঁ । সোপাকে ধৰিলে, যেন বগবীবোৰহে কোঁচ পাতি ললে ।

আটাই বোবে—ব'ল ব'লা ইয়াত আক থকাৰ সকাম নাই, পলা ।

২য়—এবা, ক'ৰবাত গোসানীৰ অপৰাধ লাগিলে তেজ বতিয়াই মৰিব লাগিব । (সকলোৰে প্ৰস্থান । বুঢ়া গোহাঁইৰ প্ৰৱেশ) ।

বুঢ়া—উঃ ! শৰীৰত আক শক্তি নাই । এই বৃদ্ধ বয়স । আক কিমান পাৰিম ? তথাপি বহুত যুদ্ধ কৰিলোঁ । দেহা মোৰ অৱশ হৈ আহিছে ! এটাই বপদ মাতি আনে, আন এটাই ভোগে । এটাই পাপ কৰে, আন এটাই তাৰ ফলভোগ কৰে । কৰ্ত্তব্যৰ অনুবোধত মই এই বুঢ়া বয়সত, যুদ্ধ ক্ষেত্ৰত ।
উঃ কপাল ! (মোহন মালাৰ প্ৰৱেশ ।)

মোহন—বুঢ়া গোহাঁই, সুন্দৰ স্ত্ৰযোগ ! এতিয়াই প্ৰমাণ হৈ যাওক, সিংহাসনৰ কাৰণে মই উপযুক্ত নে অনুপযুক্ত । অস্ত্ৰ লোৱা ।

বুঢ়া—মোহনমালা ! মৃত্যুলৈ ভয় নকৰোঁ । জীৱনৰ এই সন্ধ্যা সময়ত মৃত্যুলৈ ভয় কৰিলে কি হ'ব ? কিন্তু নিজৰ জাতিৰ, নিজৰ দেশৰ যি অপকাৰ কৰিলি, তাৰ প্ৰায়শ্চিত্ত তোৰ বোৰো নবক ।

মোহ—অস্ত্ৰ ল, বুঢ়া গোহাঁই ! বৃথা বাক্য ব্যয় কৰি কাম নাই ।

(ছুয়োৰো যুদ্ধ । অহল্যা বেগাই সোমাই আহে ।)

অহল্যা—দেউতা ! দেউতা ! ক্লান্ত হওক । (যুদ্ধ বন্ধ হয় ।)

মোহ—ইকি, অহল্যা ! ঘৰলৈ যোৱা ।

বুঢ়া—কোন তুমি আই ? কিয়, কৰ্ত্তব্য কাৰ্য্যৰ পৰা ক্লান্ত হ'বলৈ

ক'লা ? দেশৰ শত্ৰু যি, জাতিৰ শত্ৰু যি ; তাক বধ কৰি
দেশৰ কল্যাণ সাধাৰ পৰা কিয় মোক নিবৃত্ত হ'বলৈ ক'লা ?
অহ—বৃদ্ধ আপুনি ! কেনেকৈ যুদ্ধ কৰিব ? ঘৰলৈ উভতি
যাওক ।

বুঢ়া—কোন তুমি ! সৌন্দৰ্য্যময়ী মহিমাময়ী দেবী প্ৰতিমা ?
মাতৃমোৰ ! পুত্ৰৰ দুখ কষ্ট সহিব নোৱাৰি সহায় কৰিবলৈ
আহিছা ! পুত্ৰক বন্ধা কৰিবলৈ আহিছা ! কোন তুমি ?

অহ—মই আপোনাবেই দুখিনী কণ্ঠা অহল্যা । মোক ক্ষমা
কৰক দেউতা । (ভৰিত ধৰে ।)

বুঢ়া—মিছা কথা ! মোৰ কণ্ঠা নাই । বহুত দিনৰ আগতে
তাই গুছি গৈছে । হতভাগ্য পিতাকক মৰুভূমিত পেলাই থৈ
স্বৰ্গৰ বস্তু স্বৰ্গ লৈ গুচি গৈছে । হাঃ হাঃ ! ছলনা ! প্ৰৱঞ্চনা !
কোন তুমি মায়াবিনী মোক ছলিবলৈ আহিছা ? আঁতৰ
হোৱা । (ভৰি একতাই লয় ।) মোহনমালা ! দে যুদ্ধ দে ।
নেভাবিবি এইবোৰ ছলনা কৰি মোক ঠগিব পাৰিবি ।
দে যুদ্ধ দে । (মোহনমালা নীৰব ।)

অহল্যা—দেউতা ! দেউতা ! মই সঁচাকৈয়ে অহল্যা । মই মৰা
নাই । গোহাঁইদেৱে মোক বন্ধা কৰিছে । মই তেওঁৰ
বিবাহিতা পত্নী ।

বুঢ়া—মিছা কথা । অহল্যা মোৰ—পানীত পৰি মৰিছে ।
মোহনমালা, আজি মোৰ হাতৰ পৰা নিষ্কৃতি নাই ।

(তবোদাল দাঙি মোহনমালাক কোব দিব খোজে ।)

অহল্যা—দেউতা ! দেউতা ! বন্ধা কবক । (তবোবাগলব আগন্ত পকি

মোহনমালাক বন্ধা কবে আক পৰি যায় ।)

বুঢ়া—কি কৰিলে ! কি কৰিলে ! জী হত্যা ?

মোহ—বুঢ়া গোঠাই ! নিজ কণ্ঠাক হত্যা কৰিলা । চিনিব

নোৱাবিলা ! অহল্যা ! অহল্যা । (পৰি যায় ।)

বুঢ়া—কি ? অহল্যা, অহল্যা ; কণ্ঠা মোৰ ! মোহনমালা

ভীষণ প্ৰতিশোধ লসি ! (মূৰ্চ্ছাই পৰি যায় ।)

৬ষ্ঠ দৃশ্য

(ঠাই—ঘৃৎক্ষেত্ৰৰ এফালে । সময় পূৰ্ব, উদাস ভাবে

মোহনমালা বহি থাকে ।)

নাহব—(ধ্ৰুৱণ) এয়াচোন বাটঘৰীয়া গোঠাইদেৱ ! মই

আপোনাকৈ বিচাৰি ফুৰিছো । ইয়াত এনেভাৱে অকলে

অকলে বহি কি কৰিছে ?

মোহন—কি কৰিছো ? ভাবিছে ।

নাহব—কি ভাবিছে ?

মোহন—মোৰ জীৱন—সপোনৰ কথা । জীৱনৰ কাৰ্য্যকলাপ

বিল্লেষণ কৰিছে ।

নাহব—কিন্তু ইফালে তুমুল সংগ্ৰাম । এইটোতো বহি ভাবিবৰ

সময় নহয় ।

মোহন—যুদ্ধ ! কিহব কাৰণে যুদ্ধ ? নাহব ! মোব আক যুদ্ধত
 প্ৰয়োজন নাই । মই আজি পথৰ ভিক্ষাবী ! সৰ্বস্ব হেৰুৱালোঁ !
 মোব এই নীৰস মকভূমিৰ দৰে জীৱনত—সুন্দৰ নিৰ্মল
 স্নিগ্ধ শীতল এটা ঝৰণা দেখা পাইছিলোঁ । আকৌ নাটকিয়া
 হল ! সপোনৰ দৰে আছিল, সপোনৰ দৰে গুচি গ'ল !

নাহব—সেই সকলোবোৰ মায়া, মকভূমিৰ মৰিচীকাৰ দৰেই
 মিছা । তাক পাহৰি পেলাওক । নাৰীৰ সৌন্দৰ্য্যই
 বীৰক কৰ্ত্তব্য কাৰ্য্যৰ পৰা কেতিয়াও বিচলিত কৰিব
 নোৱাৰে ।

মোহন—মূৰ্খ তুমি ! তুমি কি বুজিবা ? নাৰীৰ মহত্ব—নাৰীৰ
 সৌন্দৰ্য্য কেতিয়াবা উপলব্ধি কৰিছা ? মই নিজেই সদায়
 নাৰীক তুচ্ছ ভাবিছিলোঁ ; কিন্তু অহল্যাই দেখুৱাই গল
 নাৰীৰ সৌন্দৰ্য্য—নাৰীৰ মহত্ব ! কি মহিমাযয়—মহিমাঘিত
 সেই ৰূপ ! কি সুন্দৰ সেই ছবি ! সেই হত্যাৰ বিধাত্ত
 নিশ্বাসত—মৃত্যুৰ সন্মুখত থিয় দিছিল কি সেই মূৰ্ত্তি ?

নাহব—কিন্তু বৰবৈ পাৰি দি নাও আহি ঘাট চাপিবৰ হল ; এই
 সময়ত গুৰি ব'ঠা এৰি দিয়া কেনে যুক্তিসঙ্গত কথা ?
 বিশেষতঃ আপোনাৰ চিৰ শত্ৰু কীৰ্ত্তিচন্দ্ৰ এতিয়াও জীৱিত ।

মোহন—কীৰ্ত্তিচন্দ্ৰ—কীৰ্ত্তিচন্দ্ৰ—ঠিক কথা ! কীৰ্ত্তিচন্দ্ৰক মোক
 লাগে । মই এতিয়া বক্তৃ পিপাসু পত্ন । প্ৰতিহিংসা—
 Vপ্ৰতিশোধ; বক্তৃ লাগে । উদ্গাদ—উদ্গত মই, বক্তৃ—বক্তৃ লাগে ।

(ধ্বনি প্ৰধান) (বাধাব প্ৰবেশ ।)

বাধা—অৰ্জুনৰ বিবাদ-যোগ ভঙ্গ কৰিবলৈ শ্ৰীকৃষ্ণৰ ভাৱটো
যেনিবা ভালকৈয়ে দিলে। পাছে, মোহনমালা আঁতৰিছিল
ভালেই হৈছিল; টানি চপাই লোৱাৰ নো মানে কি?

নাহৰ—ভুল কৰিছা বাধা! মোহনমালা বজা বুলি প্ৰচাৰ
কৰিয়েই ইমান কাৰ্য্যোদ্ধাৰ কৰা গৈছে। তেওঁক বজা
বুলি ভাবিয়েই ইমান আহোম সৈন্ত সেনাপতিয়ে আহি
বৰিছেহি। এতিয়া কাৰ্য্য শেষ নোহোৱালৈকে তেওঁক
এৰিব নোৱাৰি। ব'লা ইয়াৰ পৰা। অৰ্জুনক অকল
মোহ ভঙ্গ কৰি এৰি দিলেই নহব। তেওঁক মাজে মাজে
উৎসাহ দি নেথাকিলে হঠাৎ আকৌ মোহাচ্ছন্ন হব পাৰে।
(হৃদ্যবো প্ৰস্থান)।

(খোলা তবোৱাল লৈ আন কালৰ পৰা কীৰ্ত্তিস্থৰ প্ৰৱেশ।

গা তেজবে বাঙলী।)

কীৰ্ত্তি—উঃ! প্ৰাণ যায় যায়! শৰীৰ ক্ষত বিক্ষত! গাত আক
বল নাই! মোৱামৰীয়া বধ কৰিলোঁ। কিন্তু, কি হব মই
অকলশৰীয়া! সৈন্তবোৰ যুদ্ধক্ষেত্ৰ এৰি পলাইছে। কু-
সংস্কাৰৰ কুঁৱলীৰে সিহঁত অন্ধ। বুজালেও মূবুজে। কি
বুদ্ধিৰে গোসানীয়ে যুদ্ধ কৰা জনবৰ সৈন্ত বোৰৰ মাজত সিহঁতে
প্ৰচাৰ কৰি দিলে। ধস্ত! এতিয়া ক'বোঁ কি? আত্মবন্ধাৰ
কাৰণেই গাত শক্তি নাইকিয়া হল! আহোমৰ গৌৰৱ-সূৰ্য্য
আজি মোৱামৰীয়াৰ হাতত, মাৰ যায় যায়। আহোমৰ গৌৰৱ

পতাকা আক সেই কাৰেঙৰ ওপৰত আজিৰ পৰা লুবে।
অপদাৰ্থ মই ! (মোহনমালাৰ উন্নতভাৱে প্ৰবেশ)

মোহন—বন্ধ লাগে মোক ! বন্ধ—কীৰ্ত্তিচন্দ্ৰ !

কীৰ্ত্তি—কোন ? মোহনমালা !

মোহন—যুদ্ধক্ষেত্ৰ এৰি পলাবলৈ স্বেযোগ বিচাৰিছা ! অপদাৰ্থ !

কীৰ্ত্তি—ঠিক কৈছা। অপদাৰ্থ মই ! আহোমৰ গোঁৱৰ বন্ধা
কৰিব নোৱাৰিলোঁ। কিন্তু ঠিক জানিবা ; কীৰ্ত্তিচন্দ্ৰই যুদ্ধত
হয় প্ৰাণ দিব, নহয় জয়লাভ কৰিব। কিন্তু নপলায়।
সি কেতিয়াও বিজাতিৰ চৰণ-তলত নিজৰ গোঁৱৰ, মান,
সন্মান, জাতিৰ অভিমান, ক্ষুদ্ৰ স্বার্থৰ কাৰণে বলি নিদিয়ৈ।
পৰপদলেহী, দেশদ্ৰোহী ; জাতিদ্ৰোহী কাপুৰুষ !

মোহন—বৰ মধুৰ—বৰ মধুৰ—গালি শুনি বৰ মধুৰ লাগে
কীৰ্ত্তিচন্দ্ৰ ! জীৱনটো গালি শুনোতেই গল—তথাপি
তৃপ্তি লাভ কৰা নাই। (হঠাৎ উচাপ খাই।)
কীৰ্ত্তিচন্দ্ৰ ! এতিয়াও তোৰ বিষদাত ভগা নাই। মোৰ
প্ৰতিজ্ঞা তোক ধ্বংস নকৰোঁ মানে নেবিছোঁ। যুদ্ধ
কৰ ! যুদ্ধ।

কীৰ্ত্তি—(ঠাটৰ স্বৰে) যুদ্ধ ! যুদ্ধ কৰিবলৈ কোনোবাদিনা
শিকিছিলি জানো মোহনমালা ? বুজিছোঁ ; মোৰ হেংডাঙৰ
লগত তোৰ এতিয়াও পৰিচয় হোৱা নাই। ভাবিছ, হতাশ
হৈছোঁ ? যুদ্ধ কৰাই যদি তোৰ অভিপ্ৰায় ; আহ।

(ছদ্মবেশে। যুদ্ধ। যুদ্ধৰ যাজ্ঞে নাহৰ আৰু বাঘৰ দোমাই আহে আৰু যুদ্ধ কৰে। কীৰ্ত্তিচন্দ্ৰৰ অস্ত্ৰ উৰুবি যায়।)

মোহন—বাঘৰ ! বন্দী কৰ।

কীৰ্ত্তি—অস্ত্ৰ দে—যুদ্ধ কৰ ! মই অকলে তহঁত তিনিটা।

অস্ত্ৰায় কৰিছ কিয়—কাপুকষৰ দৰে ব্যৱহাৰ কৰিছ কিয় ?

(কীৰ্ত্তিচন্দ্ৰক বাঘৰে বব কঠেৰে বন্দী কৰে।)

মোহন—তোক যুদ্ধত মৰাতো মোৰ অভিপ্ৰায় নহয় ! এনে মৃত্যু শাস্তি। তোক এনে মৃত্যু দিম, য'ত তোৰ কাৰণে যজ্ঞগাৰ শেষ হৈ যায়। তেতিয়াহে তোৰ মৃত্যু মোৰ প্ৰাণত লাগিব।

কীৰ্ত্তি—মৃত্যুৰ ভয় দেখুৱাইছ মোহনমালা ! মৃত্যুৰ ভয় কীৰ্ত্তি-চন্দ্ৰই নকৰে ! যুদ্ধত জয় পৰাজয় আছেই। জীৱনত বহুত যুদ্ধ কৰিছোঁ। আজিৰ যুদ্ধত হাৰিলোঁ—তাৰ ফলত মৃত্যু। তালৈ আৰু ভয় কি ? নশ্বৰ দেহা থাকে মানে হে কষ্ট—তাৰ পাচত ? মোৰ দেহাৰ ওপৰত তোৰ হাত আছে, কিন্তু আত্মাক কি কৰিব ?

মোহন—কীৰ্ত্তিচন্দ্ৰ ! বুঢ়া গোহাঁই মৰিল। বব পাত্ৰ গোহাঁই আদি সকলোকে বধ কৰিলোঁ। এতিয়া আৰু কেও নাই। ময়েতো বজা। তুমি মোৰ সহায় হোৱা। তোমাক বুঢ়া গোহাঁই পাতিম। তোমাৰ নিচিনা এজন বিজ্ঞ—বাজ-নীতিজ্ঞ দুৰদৰ্শী মন্ত্ৰী পালে, আহোম ৰাজ্যৰ যশ গৌৰৱ আৰু একপুণে বাঢ়ি উঠিব। কোনে কৈছে আহোম গৌৰৱ নষ্ট হ'ল বুলি ? ভুল বুলিছা।

কীৰ্ত্তি—হাঃ—হাঃ, মোহনমালা ! হৃন্দৰ সপোন দেখিছা। মই
সহায় হম তোমাৰ ! এনে কল্পনাও তোমাৰ মনলৈ আহিব
পাবে ? মোক প্ৰধান মন্ত্ৰী পাতিবা ; তুমি বজা হবা।
হৃন্দৰ কল্পনা কৰিছা ! শুন ; মোহনমালা, মই ইমান
বিশ্বাসঘাতক নহওঁ। মোক যত্ন দা—যত্ন দা। তোৰ
মন্ত্ৰীষ মোক নেলাগে।

মোহন—হাঃ—হাঃ—তই মন্ত্ৰী হবি। পৰীক্ষা কৰিছিলোঁ।
পৰীক্ষা। কীৰ্ত্তিচন্দ্ৰ ! মোক বক্তৃতা বাহিৰে একোকে
নেলাগে। বক্তৃতা—বক্তৃতা। বাঘৰ ! ইয়াক নচা শূলত দি
বধ কৰিবি লৈ যা।

কীৰ্ত্তি—উত্তম, সুখী হলেঁ।। ভাগ্যত আক ক্লেণ বেচি পৰ
নাই। যোৱাৰ আগেয়ে কৈ যাওঁ, মোহনমালা ! সাৱধান।
যি বিশ্বাসঘাতকতা কৰি জাতিদ্রোহ আচৰণ কৰিলি !
নিজৰ জাতি ভাইক বধ কৰিলি, তাৰ পৰিণাম অতি
ভয়ানক। এই বিজাতিৰ হাততে তয়ো লাক্ষিত হবি—
তয়ো প্ৰৱৰ্ত্তিত হবি। মনত ৰাখিবি ! ইয়াৰ বিষময় ফল
তয়ো মৰ্মে মৰ্মে ভোগ কৰিবি ! তোৰ কাৰণেও যন্ত্ৰণা
আছে। (বাঘৰ আৰু নাহবে কীৰ্ত্তিচন্দ্ৰক লৈ যায়।)

মোহন—কীৰ্ত্তিচন্দ্ৰ ! মোৰ জীৱনটো তয়ে বিষময় কৰি তুলিলি।
মোহনমালাই আৰু যন্ত্ৰণাৰ ভয় নেখায়। ইয়াতকৈ কি
ডাঙৰ নবক যন্ত্ৰণাত মোহনমালাই ভুগিব পাৰে। (শব্দান।)

৭ম দৃশ্য

(ঠাই—বগুৰাৰ কাৰেঙৰ ওচৰৰ বাট । সময়—সন্ধ্যা । সাধাৰণ
পোচাক পিন্ধি লক্ষ্মী সিংহ আৰু বৰ গোহাঁইৰ প্ৰবেশ ।)

লক্ষ্মী—উস্! কপালত ইও আছিল। চোৰৰ দৰে সন্ধ্যাৰ অন্ধ-
কাৰৰ সহায় লৈ পলাব লগা হল। অতুল ঐশ্বৰ্য্যৰ অধিকাৰী
আহোম সিংহাসনৰ অধীশ্বৰ—আজি এই হীন বৃত্তি অৱলম্বন
কৰি নিজৰ প্ৰাণ বক্ষা কৰিব লগা হল! নিয়তিৰ কি
কঠোৰ বিধান!

বৰগোহাঁই—স্বৰ্গদেৱ, কথা ন'কব। মনে মনে থাকক। মোৱা-
মৰীয়াবোৰে চাৰিউফালে পিন্ পিনাই ফুৰিছে। ক'ববাত
গম পাব।

লক্ষ্মী—ভেঙ্গে, এই বিনিতে অলপ বওঁ। আৰু অলপ আন্ধাৰ হলে
যাবলৈ সুবিধা হ'ব। বৰগোহাঁই! বৰগোহাঁই! কি হল?
কেলেই এই অস্থখ অশান্তিৰ মাজলৈ মোক এই বুঢ়া বয়সত
টানি আনিলে আপোনালোকে? মোৰ স্থখৰ জীৱন বিষময়
কৰি তুলিলে। ই যেন সপোনত বজা হোৱা!

বৰগোহাঁই—স্বৰ্গদেৱ! ভয় নাই। আজি বাতিটোৰ ভিতৰতে
আমি যোৰহাট পাবহেঁ যাব পাবিলে আৰু কোনো ভয়ৰ
কাৰণ নাই। গুৱাহাটী পালেগৈ সৈন্ত সংগ্ৰহ কৰি বিদ্ৰোহ
দমন কৰি ৰাজ্য পুনৰ উদ্ধাৰ কৰিব পৰা হ'ব।

(মোহনমালাৰ প্ৰবেশ ।)

মোহন—চমৎকাৰ বুদ্ধি, ৰাজ্য পুনৰ উদ্ধাৰ কৰাৰ। ৰাঃ, বেচ
সুযোগ পাইছিলতো পলাবলৈ। তইতকে মই বিচাৰি ফুৰি-
ছিলোঁ। এতিয়া কলৈ যাবি—কলৈ পলাবি? লক্ষ্মীসিংহ,
মুৰ্থ! মোৰ প্ৰাৰ্থনা পৰামৰ্শ উপেক্ষা কৰিছিলি মনত আছে
নে? মনত আছে নে মই কি কৈছিলোঁ?।

লক্ষ্মী—তোমাৰ উপদেশ শুনিব নোখোজো। হিঃ! তোমাৰ মুখ
দেখিলেও পাপ হয়। যি অভিকচি তোমাৰ কৰা। হত্যা
কৰিবা কৰা।

মোহন—কি কৰিম ভাবিছোঁ। (খাপৰ পৰা তবোৱাল উলিয়াই।)

যোদ্ধাৰ অস্ত্ৰ ভাতৃৰ তেজেৰে ৰাঙলী নহবনে কি লক্ষ্মী?

(হঠাৎ বগা ৰমাকান্ত আৰু কেটামান মোৰামৰীয়া সৈন্যৰ প্ৰৱেশ।
বগাই নিম্নৰ তবোৱালেৰে মোহনমালাৰ তবোৱালৰ আঘাত গুৰুৱাই
দিয়ে।)

বগা—মোহনমালা! মোহনমালা! হিঃ সেনাপতি, তোমাৰ বীৰত্ব
আৰু আন ক’তো প্ৰকাশ কৰিবলৈ ঠাই নেপালা নে? দুৰ্বল
যি, যি প্ৰাণলৈ পলাইছে—যাৰ হাতত অস্ত্ৰ নাই; তেনে
মানুহক হত্যা কৰিবলৈ অস্ত্ৰ ধৰিছিলি? ঘিণ হয় তোমাৰ
আচৰণত।

মোহন—সাৱধানে কথা কৰা বগা। প্ৰধান সেনাপতি মই—
তাৰ উপৰি মই বজা। মোৰ যি অভিকচি, মই তাকে কৰিম।
ভাত হকা বাধা দিবৰ তোমাৰ কোনো স্বত্ব নাই।

বগা—হব পাৰা, তুমি প্ৰধান সেনাপতি; কিন্তু মনত ৰাখিবা এই
বিদ্ৰোহৰ সৃষ্টিকৰ্ত্তা মই! অস্ত্ৰায়ৰ প্ৰতিবাদ নিশ্চয় কৰিম।

মোহন—কগা! তুমি সক লবা হৈ বব ডাঙব ডাঙব কথা কৈছা।

শত্রু বিনাশ কবা একো অশ্রায় নহয়।

বগা—এনে হীন উপায়েবে নহয়।

মোহন—বগা! হাতত খোলা ভবোরাল লৈ ধৈর্য্য ধবা বব টান।

সারথানে কথা কবা।

বগা—মোহনমালা সারথান! ময়ো যোদ্ধা! মোৰো তবো-
রালত ধাব আছে। স্বৰ্গদেৱ লক্ষ্মীসিংহ! বব গোহাঁই
ডাঙবীয়া! আপোনালোক মুক্ত। বলৈকে ইচ্ছা তলৈকে
যাওক। মোহনমালা, তুমি এতিয়া আমাব নজব বন্দা।
তোমাব আদেশ পালন কৰোঁতা কেওঁ নাই।

(মোহনমালাৰ বাচিবে সকলোৰে প্ৰস্থান।)

মোহন—মোহনমালা বন্দী!—মোৱামবীয়াৰ! স্তম্ভব—অতি
স্তম্ভব! হাঃ—হাঃ—হাঃ! (প্ৰস্থান। ললিতাব প্ৰবেশ।
আউলি বাউলী বেল।)

ললিতা—প্ৰতিহিংসা—প্ৰতিহিংসা! হে প্ৰতিহিংসা দেৱী! কি
বীভৎস তোমাব মূৰ্ত্তি! তথাপি মই তোমাক কিমান ভাল
পাওঁ? উন্মাদিনী মই—মোক হাতত ধৰি লৈ যোৱাঁ।
নহলে স্বামীহত্যা, পিতৃহত্যাৰ শোকাগ্নি মুশুমায়। প্ৰিয়তম!
ববা—অলপ অপেক্ষা কবা। মই তোমাব ওচৰ পামগৈ।

(বেগে প্ৰস্থান)

৮ম দৃশ্য

(ঠাই—বাজকাবে । মোরামবীয়াৰ অভিষেক সভা । বাজসিংহাসনৰ ওচৰত শবাইত বাজমুকুট । ওচৰতে মোরামবীয়া গুৰু । বমাকান্তই ঠিয়হৈ কথা কৈ আছে । এদল মানুহে একে লগে চিঞৰি কবলৈ ধৰিলে ।)

মানুহবোৰ—“বগা কোঁৱৰ, বগা কোঁৱৰ । বগা কোঁৱৰ বজা হব লাগে ।

বগা—বাইজ সকল ! মোক বাজ মুকুট নেলাগে । বৈবাগীৰ বাজ-নীতিত প্ৰয়োজন কি ?

সকলো—হবই লাগিব । হবই লাগিব ।

বগা—কমা কৰিব, মোৰ জ্ঞাতিবৰ্গ । বাজমুকুটত মোৰ প্ৰয়োজন নাই—ভিল মাত্ৰ স্পৃহাও নাই । পিতৃ-পুৰুষে দেখুৱাই যোৱা পৱিত্ৰ পথ অনুসৰণ কৰি, শিষ্যবৰ্গ লগত লৈ মই যি তৃপ্তি পাম, তাতকৈ মোক আৰু একো নেলাগে । আপোনালোকে এক মনে—এক প্ৰাণে আশীৰ্বাদ দিয়ক—হৰিধ্বনিৰ প্ৰতি-ধ্বনিৰে আপোনালোকে সম্বৰ্দ্ধনা কৰক—এই পৱিত্ৰ বাজ মুকুট বমাকান্তৰ মূৰত পিন্ধাই দিওঁ । (সকলোৰে নিষাড ।) আপোনালোকৰ মঙ্গল হওক । মোরামবীয়াৰ মঙ্গল হওক—লগে লগে স্বদেশৰ উন্নতি হওক—এই বাজমুকুট অজব অমব হওক । (বমাকান্তৰ মূৰত মুকুট পিন্ধাবলৈ ধৰে, এনেতে মোহন-মালা বেগাই আহি কবলৈ ধৰে ।)

মোহন—আপোনালোক ইমান অকৃতজ্ঞ নে যে ; যাৰ অপবিসীম, অদম্য সাহসৰ ওপৰত ভৰ দি শ্ৰৱল প্ৰতাপী আহোমৰ বিৰুদ্ধে থিয় হৈ জয়যুক্ত হল ! আজি তাৰ নামটি লবলৈকো আপোনালোকৰ হৃদয়ে নাটিলে নে ?

(জনতাৰ মাজৰ পৰা—তুমি জাতিভ্ৰোহী—জাতিভ্ৰোহী । তোমাৰ কোনো কথা নাই ।)

আন এজনে—এই পৱিত্ৰ স্থানৰ পৰা এওঁক অঁতৰাই দিয়ক ।)

বমা—মোহনমালা গোহাঁইদেৱ ! আপুনি বজাৰ সন্তান । বন্দা হলেও আপোনাক আমি মুক্তি দিছোঁ ।

বগা—বাইজ সকল ! আপোনালোকে প্ৰতিবাদ নকৰিব । আজি আমাৰ এই পৱিত্ৰ দিনত এওঁক মুক্তি দিলোঁ । এতিয়া সকলোৱে এক মনে আশীৰ্বাদ কৰক বমাকান্তক মুকুট পিন্ধোৱা হওক ।

সকলো—সজ—সজ ।

(বগাই বমাকান্তক মুকুট পিন্ধাই দিয়ে । সকলোৱে হৰিধ্বনি দিয়ে । ‘জয় মোৱামৰীয়াৰ জয়,’ জয় বমাকান্তৰ জয় ।’)

মোহন—বুকত সহস্ৰ যন্ত্ৰণাৰ দংশন লৈয়ো ঈশ্বৰক খাটিছো, বমাকান্ত তুমি জয়ী হোৱা ! মোক সিংহালন নেলাগে । সিংহাসনতকৈয়ো ডাঙৰ বস্তু মই হৈকরাইছো ! আপোনালোকৰ অকৃতজ্ঞতা দেখিহে কথাটো কৈছিলোঁ । হঠাৎ বজাৰ পিপাসু হৈ উঠিছিলোঁ ! পিয়াহ মাৰ গল । মোৰ কোনো কাৰ্য্য নাই এতিয়া ! মোক লাগে মৃত্যু—মুক্তি নহয় । মৃত্যু ।